

KROK

2

Ročník 8/2011

Kulturní
Revue
Olomouckého
Kraje

OBSAH ČÍSLA

ÚVODNÍK

Kdo je ten nejlepší čtenář? – *Jindřich Garčic* 1

ROZHOVOR

Všudypřítomné světlo aneb o vědě, umění i o životě
– *Helena Veličková s Jitkou Brůnovou* 2

ŘEČ SYMBOLŮ

Svatý Vojtěch – Čech nebo Polák? – *Jaroslav Pastuszak* 8

Vítězům sluší olivy – *Igor Lisový* 12

Budoucnost lidstva zašifrovaná v mytologii
aneb Soumrak evropských bohů – *Helena Veličková* 16

UMĚNÍ LÉČIT

Jak stonali a léčili staří Čechové – 3. část – Neduhy a zdravotní
obtíže středověkého člověka – *Alena M. Černá* 20

PEDAGOGIKA

Školní děti objektem marketingu – *Eva Vrbová* 26

POEZIE ZA HRANICÍ

Vylousknuto z času – *František Všetická* 30

Rabbi Roman – *František Všetická* 34

POEZIE Z DOMOVA

Listonoš vítr šeptá verše dětem (Radek Malý) – *Helena Veličková* 36

Letní poezie Zbyňka Šišky 38

KNIHY OKNO DO SVĚTA

Ženy ve spektru civilizací – *Jaroslav Krejčí* 40

LITERATURA

Téma doby: Identita národa aneb Jak vypadá ideální Čech?

– *Miloslav Urban* 47

Křesťanství a ateismus úplně jinak (recenze) – *Milan Nakonečný* 50

Otázky o duši Tomáše Akvinského (recenze) – *Milan Nakonečný* 52

KNIOVNICTVÍ

Personalizované pohádky pro Blanku a Jeníčka – *Jitka Böhmová* 54

Z hovorů s přítelkyněmi (fejton) – *Jan Sobotka* 57

KNIHY Z REGIONU

Slyším to opeřené chvění (recenze) – František Všetická 58

Všetickovo Rakousko literární (recenze) – Bohumír Kolář 59

STOLETÉ NOVINY – *Nela Chládková* 61

REGIONÁLNÍ KULTURNÍ OSOBNOSTI 63

Na obálce *Velký třesk* Jitky Brůnové.
Celé číslo je ilustrováno jejími obrazy.

KROK • Kulturní revue Olomouckého kraje
Vydává Vědecká knihovna v Olomouci
Ročník 8., číslo 2, vychází čtyřikrát ročně

Vedoucí redaktorka: PhDr. Helena Veličková,
e-mail: velickova@vkol.cz
Odpovědná redaktorka: Mgr. Olga Chmelíčková,
e-mail: olga.chmelickova@vkol.cz

Redakční rada:

PhDr. Renáta Fifková,
e-mail: fifkova@vmo.cz

Mgr. Nela Chládková
e-mail: nela@vkol.cz

RNDr. Lenka Prucková,
e-mail: pruckova@kmo.cz

Adresa vydavatele a redakce:
Vědecká knihovna v Olomouci,
Bezručova 3, 779 11 Olomouc
Tel.: 585 205 311, fax: 585 225 774
e-mail: redakce@vkol.cz
IČO: 100625

Grafická úprava obálky: Ivana Perůtková
Technická redakce: Petr Jančík
Tisk: Polygrafické středisko
Univerzity Palackého v Olomouci
Biskupské nám. 1, 771 11 Olomouc

ISSN: 1214-6420 (tištěná verze)
1214-648X (elektronická verze)
Registrace: MK ČR E 6450

www.vkol.cz/krok

Uzávěrka čísla: 15. dubna 2011

Kdo je ten nejlepší čtenář?

Březen, v minulosti měsíc knihy či internetu, se letos stal Měsícem čtenářů. Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky vyhlásil soutěž **Čtenář roku**. Knihovny vybíraly své nejlepší čtenáře, kraje vyhlásily čtenáře roku s možností stát se v soutěži s ostatními krajskými vítězi tím nejlepším čtenářem roku i na celostátní úrovni. Na první pohled chvályhodná snaha.

Jenže při dalších pohledech se vynořují otázky. Být ženou a k tomu vyznavačkou feminismu, účast v soutěži ze zásady odmítnu. Podle označení se jedná přece pouze o soutěž čtenářů, nikoliv i čtenářek, tedy jde o další důkaz nadvlády mužského světa. Já sice vím, že v množině označení „čtenář“ jsou zahrnuta obě pohlaví a takové označení odpovídá našim kulturním zvyklostem, přesto se nemožu zbavit dojmu, že právě tato zvyklost nás usvědčuje, že na tvrzení o nerovnosti postavení obou pohlaví něco je. Přimlouval bych se za změnu názvu soutěže, pokud bude v příštích letech realizována, například na **Čtenářka – čtenář roku**. Na tomto konkrétním názvu samozřejmě netrvám, bezpochyby lze vymyslet lepší, ale v každém případě v názvu soutěže by se měly čtenářky objevit. Bylo by to i zdvořilé ve vztahu ke knihovnicím, jejichž počet bezpochyby převažuje nad počtem knihovníků.

Další problémy jsou pro mém soudu neméně důležité. Je velmi těžké určit, kdo je dobrý, lepší, nejlepší. A čtenářem roku by měl být ten nejlepší. Kritéria mohou být různá, náš osobní úhel pohledu nemusí být objektivní ani jako objektivní přijímán. Dobrou čtenářkou či čtenářem z pohledu knihoven jsou bezpochyby jen ti, kteří je navštěvují a půjčují si v nich knihy, dobrým čtenářem pro knihovnu není

ten, kdo si četbu obstarává jinde a jinak. Kromě toho, že si půjčují knihy v knihovně, dobrá čtenářka či čtenář musí být šetrní k vypůjčeným knihám, neztrácet je, nepůjčovat dalším osobám, vracet je včas, platit řádně poplatky, stručně řečeno dodržovat všechna ustanovení knihovního řádu.

Samotné určení, kdo je lepší či nejlepší čtenářka či čtenář, vyžaduje podle mého osobního názoru značnou odvahu. Důležité je potom zvolené měřítko hodnocení. Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky rozhodl, že „základním kritériem pro výběr Čtenáře roku je počet vypůjček knih za uplynulý rok, jak je vykázan ve vypůjčném systému“. Myslím, že to není rozhodnutí šťastné, není-li snad přímo nešťastné. Počet vypůjček totiž sám o sobě nevyprovídá o tom, kolik knih skutečně čtenářka či čtenář přečetli. S mírnou nadsázkou mohu tvrdit, že podle tohoto ukazatele by mohl v soutěži zvítězit i ngramotný „čtenář“. Takto vymezené měřítko, což je ještě vážnější, je zavádějící i pro veřejnost. Každé kritérium soutěže totiž veřejnost chápe zároveň jako poselství, co organizátor soutěže považuje za největší hodnotu. Dovolují si tvrdit, že smyslem knihovnické práce není ani zdaleka dosažení co největšího počtu vypůjček.

Nakonec ještě jedna osobní poznámka: Pro mě jsou nejlepšími čtenářkami a čtenáři knihoven všichni, kteří si pravidelně půjčují a také čtou knihy, bez ohledu na roční počet vypůjček, a dokonce i bez ohledu na skladbu vypůjčených knih. Vybrat jednu či jednoho z nich za čtenáře roku pociťuji jako křivdu na všech těch ostatních.

Jindřich Garčic

Všudypřítomné světlo aneb o vědě, umění i o životě

Jitka Brůnová-Lachmann je matematicka, fyzikla, výtvarnice a básnířka. Narodila se 27. července 1944 v Prostějově, trvale však žije v Olomouci. Na dvánáctiletce byl jejím profesorem deskriptivní geometrie umělecký fotograf Miloslav Stibor, čímž jakoby osud předznamenal její pozdější fascinaci prostorem a světlem, tíhnutí k propojenému vidění prostoru jako jednoty racionálně a intuitivně uchopitelných principů, projevovaných matematickými a fyzikálními fenomény, s principem uměleckým, ba téměř s čímsi magickým. Je členkou Jednoty českých matematiků a fyziků a dlouhodobě spolupracuje s Optickým centrem Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého.

Náměty jejích obrazů souvisí především s optikou a matematickou fyzikou. Jitka Brůnová má však originální nejen náměty, ale i techniku malby zvanou entanglement. Umožňuje jí harmonicky vyjadřovat myšlenkové a symbolické komplexy, v nichž matematika splývá s kvantovou fyzikou, filozofií, přírodou... Neboť všechno souvisí se vším.

Měla řadu samostatných výstav v Praze i dalších městech České republiky, v Německu, Francii, Švédsku, Austrálii i USA. Speciální cyklus obrazů vytvořila pro NASA. Píše i poezii, zatím však knižně nepublikovala. Udrhuje četné kontakty s vědci a umělci po celém světě. Má dceru Jitku a vnučku Mariannu.

Rigorózum jste skládala z matematiky. Jak se stalo, že jste se začala věnovat malování a výtvarné činnosti?

Maluji celý život. Jako školka jsem si zaznamenávala své pocity, fotoaparát mi tehdy nestačil. Vystudovala jsem matematiku a chemii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, začala jsem učit a pro své studenty jsem si vymýšlela příběhy, protože k matematice ne všichni měli pozitivní vztah. Snažila jsem se proto, aby

si matematiku oblíbili stejně jako já. Učila jsem 40 roků. A pak přišla pozvánka, abych namalovala *Evanescentní vlny* pro mezinárodní konferenci kvantových fyziků. Začala jsem toto téma studovat, spojovat s všedním životem. Na další konferenci jsem už měla připraveno více obrazů. A na této cestě pokračuji. Svou techniku jsem nazvala *entanglementem*, což je provázanost matematiky, fyziky, filozofie, přírody... Pomáhám si přírodními materiály, abych se dostala do prostoru, v matematice se události dějí v $E_1, E_2, E_3, E_4 \dots E_n$.

Vašimi přáteli jsou astronomové, matematici, hodně se stýkáte s Jiřím Grygarem a dalšími vědci. Mají tyto osobnosti něco charakteristicky společného? Jaká témata s nimi sdílíte?

Pracovala jsem mnoho let v ústředním výboru Jednoty českých a slovenských matematiků a fyzi-

ků (nyní JČMF). Studovala jsem matematiku, přátele mám právě z této oblasti. Na mezinárodních konferencích se účastním odborných přednášek a odtud vyplývají další motivy mých obrazů.

Žádný přírodovědně vzdělaný člověk nesnese pomýšlení, že by mohl vyslovit nepravdivý výrok. Srdcem v matematice je vždy důkaz, v jiných vědních oborech se experimentuje tak dlouho, až jsou hypotézy dokázány nebo vyvráceny. Vědečtí pracovníci dokážou spojit faktografii i vlastní intuici. V současnosti už jednotlivec nezvládne ani část vědy, komplexnější pohled na problém poskytnou tým pracovníků vybavených počítači. Věda se přibližuje zákonům v přírodě. Umění je intuitivní. I Leonardo považoval přírodu jako celek za něco živého. Uvědomoval si, že tvary a procesy v mikrokosmu a makrokosmu se vzájemně podobají. Lao-c' napsal: „Kdo ví, nepotřebuje vědomosti, kdo potřebuje vědomosti, neví.“ A právě matematika tak pomáhala Leonardovi i současným vědcům. Archiméda si budou lidé připomínat i v dobách, kdy už jim nic neřekne jméno Aischylovo, protože jazyky umírají, ale matematické myšlenky jsou nesmrtelné.

Jiřího Grygara znám z jeho vynikajících přednášek (odtud mé obrazy *Panspermie*, *Halleyova kometa*, *Kometa Zhang*, *Velký třesk*...). Měla jsem to štěstí, že jsem některé z komet viděla dalekohledem Jiřího Grygara. Často čtu v jeho knize *Vesmír, jaký je* z roku 1997. A pak mám také možnost s Jirkou mluvit a ptát se, což je pro mne důležité.

Mým velkým osobním vzorem je Leonardo da Vinci. Namalovala jsem dlouhý obraz *Studie konkávního sférického zrcadla* očima Leonarda a také, jak to vidí kamera CCD. Zajímavé je, že oba výsledky jsou naprosto shodné! Leonardo nepochyboval o vlnové podstatě světla. Neměl

však k dispozici skleněné hranoly, rozkládal světlo ve sklenici s vodou.

Velmi mne také inspirují knihy Umberta Eca a Fritjofa Capry, který v *Nové syntéze myslí a hmoty* říká:

My to víme.
Všechny věci jsou spolu spojeny
tak jako krev
která spojuje jeden rod ...
Cokoli se stane Zemi,
stane se synům a dcerám této Země.
Člověk neupředl tkanivo života,
je v něm pouhou nitkou.
Cokoli tkanivu života učiní,
učiní sám sobě.

Z mnohých vědců se stali filozofové. A také mnozí vědci mají i víru v Boha nebo něco podobného, co nás přesahuje a zásadně ovlivňuje dění v tom, čemu říkáme vesmír. Vidíte také nějaký zákonitý vztah mezi vědou a vírou?

Neumím to vyjádřit lépe než velcí matematické minulosti i přítomnosti, proto mi odpusťte nejdřív pár citátů:

„Tvrdím, že kosmicky pojaté náboženské citění je ten nejmocnější a nejušlechtlejší podnět k vědeckému bádání.“
(Albert Einstein)

„Celý biologický svět se řídí kvantovou fyzikou.“
(prof. Anton Zeilinger,
ředitel Atomového institutu ve Vídni)

„Mnoho z toho, co odhaluje kvantová mechanika o podstatě reality, je podivuhodně slučitelné s ví-

rou, zejména s konceptem stvořeného světa.“

(Dean Koontz)

V kvantovém světě některé věci odporují zdravému rozumu. Na subatomické úrovni občas dochází k následku před příčinou, to znamená, že událost se může stát dříve, než k ní nastal důvod. Subatomární částice s lidským pozorovatelem se chovají jinak než bez pozorovatele. Což může naznačovat, že lidská vůle dokonce podvědomě vyjádřenou skutečnost tvoří. Na hluboké strukturální úrovni je každý bod ve vesmíru stejným bodem.

Věda pracuje v konečném čase. Víra v čase nekonečném, proto existuje prostor pro spekulace.

V dějinách lidského myšlení asi obecně platí, že nejplodnější vývoj se odehrává tam, kde se střetávají dva různé myšlenkové proudy. Struktury, které vědci v přírodě pozorují, jsou intimně propojeny se strukturami v jejich mysli.

Racionální poznávání a racionální aktivity tvoří hlavní část vědeckého výzkumu. Avšak neznamenají vše. Racionální část by nebyla k ničemu, kdyby ji nedoplňovala intuice, která umožňuje vědcům nové vhledy. A naopak – v mystice jsou obsaženy racionální prvky. Jinými slovy, vesmír je zásadně vnitřně

*JB a prof. Martin Hilský – v pozadí obraz
Charakteristická funkce*

propojený, závislý a nerozdělitelný. Na třech nohách je stabilita mých jistot v životě – věda, víra, umění.

Jak došlo na vaši výtvarnou práci pro NASA?

Mé obrazy byly zařazeny do knihy *SPIE* (Bellingham, USA, 2005). Zkratka SPIE znamená the International Society for Optical Engineering. Účastnila jsem se mezinárodní konference Feynman Festival, na ní jsem vystavila své obrazy a účastníci konference je aktivně využívali ve svých přednáškách. Každoročně se účastním mezinárodních vědeckých konferencí, setkávám se tak s předními vědci světa, dostávám konkrétní úkoly. Například z letošní konference o magnetismu

jsem si přivezla úkol namalovat šarmantní *Quark*.

Kam chodíte na náměty k obrazům?

Nemusela bych vůbec vykročit z Olomouce, abych měla motivy pro své obrazy. V Olomouci je největší Optické centrum na světě, v Olomouci vznikají původní vědecké práce, které posouvají světovou vědu vpřed. Věřím, že Nobelova cena za fyziku poputuje v blízké době právě do tohoto Centra, mezi lidi, kterých si velmi vážím, mezi ty, s nimiž mám možnost dialogu.

Simon Singh mi z Cambridge poslal svou knihu *Velký třesk*. Namalovala jsem několik velkých třesků (*Velký třesk Jiřího Grygara, Velký třesk prof. J. Peřiny, Velký třesk prof. E. Wolfa*). Simon Singh spojuje ve své knize mnoho fyzikálních teorií. Zatím mám jeho *Velký třesk* ve studiích. Také bych chtěla zobrazit *Velkou Fermetovu větu* podle tohoto mladého vědce. Příběh soutěže, osamocení, génia, triumfu, žárlivosti, vzrušení, stresu, ztráty i tragédie.

Z vědeckých konferencí dostávám e-mailem zajímavá témata od vědců celého světa. Nejvíce mne však ovlivňují vědecké práce významných vědců z olomouckého Optického centra.

Hodně lidí se na abstraktní umění dívá podezřívavě, mnohým nic neříká. Může to být tím, že nemají abstraktní představivost, ale také proto, že jim připadá odlišnější a cizí. Přitom námětem abstraktních obrazů je vlastně to, z čeho všichni pocházíme – energie a hmotné elementy, z kterých je stvořen vesmír a my v něm. Jak vidíte poslání abstraktního umění? A jak se dá lidem předat nějaké humanitní poselství touto cestou? Nebo je smyslem abstraktního umění něco jiného než humanitní poselství?

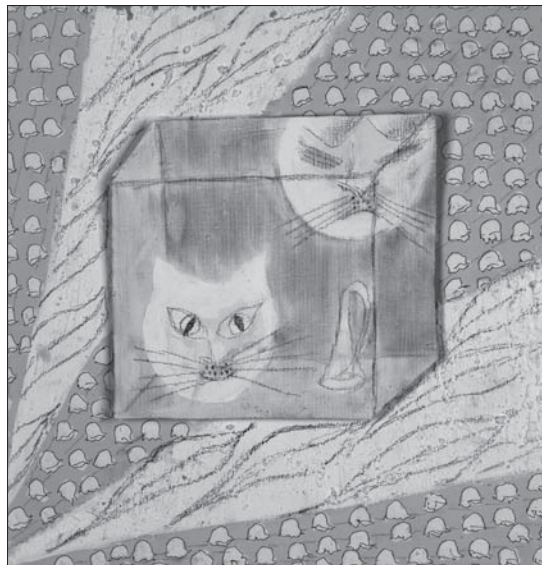
Snažím se, aby mé obrazy byly více než uměním. V každém obraze je vyjádřeno, z čeho se skládá svět. Je naznačena složitost tohoto světa. Představa, že každá částice obsahuje všechny ostatní, jak tvrdil už básník William Blake: „Vidět svět v zrnku písku a nebe v divokém květu, držet je ve své dlani a věčnost v hodině...“ Pokouším se tlumočit Přírodu. Zobrazit nejsložitější vědecké formule nejjednodušším způsobem.

Už Leonardo říkal: „Redukcionisté poškozují vědění i lásku. K čemu je ten, kdo ve snaze zkrátit

něco z věcí, o kterých tvrdí, že je dokonale zná, větší část těchto věcí, které tvoří celek, vynechává. Ach, ty lidská hloupost! Nevidíš, že se mýlíš, jako ten, kdo zbaví strom jeho ozdobného větroví obšypaného plody, jen aby prokázal, že se ze stromu dají zhotovit prkna.“

Nerada kritizuji. Vážím si každé lidské práce. Nemohu se vyjádřit k pocitům lidí se vztahem nebo nevztahem k abstraktnímu umění. Na toto téma neexistuje jednoznačná odpověď. Abstraktní malba je prostě abstraktní. Konfrontuje nás. Někdy je to záležitost náhody, jindy geniální schopnosti udělat ze složitého prosté.

Umění rozhodně může určitým způsobem působit na člověka a formovat ho. Ať už je to hud-

Schrödingerova kočka (JB)

ba, literatura, divadlo nebo výtvarné umění. Touha člověka něco vyjádřit a sdělit a najít v sobě svobodu vyjádřit se tak, aby za tím stál, je obrovská a nekonečná. V tom asi tkví ona jedinečnost umění. Pokouším se dělat a objevovat nové věci a nespokojit se s tím, kde jsem, bez ohledu, zda to něco přinese. Bohužel někteří lidé v dnešní době považují umění (především výtvarné) za luxus a nadbytečnost.

Vě škole nám vštěpovali, že umění je proto působivé, že oslovuje obě složky duše – rozum i cit. A může stimulovat vůli – třeba některý literární hrdina nás tak zaujme, že se mu chceme podobat, přijmeme ho jako životní vzor. Jak se to má s rozumem, citem a vůlí v abstraktním umění? A konkrétně ve vašich obrazech?

Už Platon soudil, že umění má být základem výchovy. Vnímat pestrost projevů života, pochopit, že právě umění a krása dokážou otevřít prostory pro jiný svět. Existují stále ony věčné zákony, které sice na sebe berou stále nové podoby, ale stanovují obsah a řád bytí a konání i pochopení, že nejen věda, ale i umění hraje podstatnou úlohu v utváření našich individuálních, jedinečných životů i vytváření souhrnného vývoje našich společností.

S dcerou a vnučkou

Máte nějaké životní nebo umělecké krédo?

Jsem přesvědčena, že každé umění, tedy i abstraktní, nám poskytuje příležitost k zamyšlení. A místo kréda bych raději opět citovala:

Co umění přináší? Podle Konfucia je sice důležité, když nás dílo vzruší, ale důležitější je, když nás změní. „Život je posvátný, to znamená je nejvyšší hodnotou, od níž se odvozuje hodnocení čehokoliv dalšího, tedy i umění.“

(A. Einstein)

„Sen byl právě jedním z faktů mého života, které mne vždycky nejvíc upoutávaly, faktem, který nejvíc přispěl k tomu, abych se přesvědčil o čisté duchovní povaze reality.“ (Marcel Proust)

„Res fugit, ars restat, plus ars quam res mihi praestat.“ (Majetek mizí, umění zůstává, víc nežli majetek pro mne umění platí.)

„Nejsou jen hory. Jsou i propasti.“ (Karel Schulz)

„Láska je nejsilnější ze všech vášní, neboť útočí na hlavu, srdce a tělo.“ (Voltaire)

„Er hat gelernt, er kann uns lehren.“ (Naučil se, může učit nás. – J. W. Goethe)

Věda a umění hledají vzájemné vztahy mezi třemi základními elementy bytí – vlastním já, bližními a vesmírem.

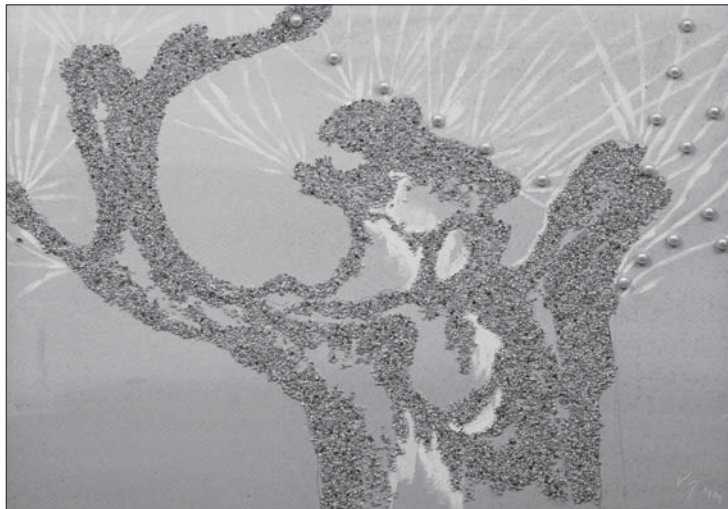
Jsou tři cesty k moudrosti: zkušenost, napodobení, přemýšlení. Zkušenost je nejtěžší, napodobení nejjednodušší, přemýšlení nejušlechtilejší.

Ve všem, co děláme, bychom měli být vytrvalí. Předpokladem vytrvání je povahová vlastnost – nadšení. Řekové vymysleli slovo entuziasmus. Řecky totiž *en theos* znamená *vnitřní bůh*. Takže je jasné, odkud se v člověku nadšení bere.

A na závěr cituji Jarmilu Loukotkovou: „Vino a umění má chuť podle toho, s kým ho člověk pije.“

Z čeho jste měla největší radost?

Své obrazy jsem vystavovala v Evropě i v zá-

Einsteinova vrba (JB)

moří. Velkou radost mi způsobila loňská výstava v centru Paříže. Loni po Košicích a Uppsale jsem vystavovala 41 obrazů na zámku v Plumlově. K tomuto místu mám osobní vztah, neboť z toho kraje pocházejí moji rodiče i prarodiče.

V červnu 2010 jsem obrazy namalované k počtě prostějovských osobností (E. Husserl, O. Wichterle, Jiří Wolker, E. Valenta a další) prezentovala na festivalu poezie Jiřího Wolkra. Výborně se mi spolupracovalo s paní Alicí Gregušovou z prostějovské Duhy a s Pavlem Drmolou z prostějovské radnice. V září 2010 mě na výstavě obrazů, určené studentům střední školy obchodní v Prostějově, příjemně překvapil zájem studentů a jejich zvědavé otázky. V říjnu 2010 jsem se zúčastnila TEDxu v Umělecko-průmyslovém muzeu v Brně. A přibližně v téže době byly mé obrazy součástí mezinárodní konference Nanocon v Olomouci, kterou uváděl rektor Miroslav Mašláň. V dubnu 2011 jsem vystavovala obrazy na moskevské konferenci k výročí Jurije Gagarina a jeho prvního letu do vesmíru. Mám spoustu výborných přátel a lidí, kteří mě a mé obrazy akceptují. Co víc si žena jako já může přát?

Nepochybně je toho hodně, co lidem dáváte. Takže vám přeji, aby se vám co nejvíce dobré energie z vesmíru zase vrátilo, kdykoliv ji budete potřebovat. Za rozhovor děkuje

Helena Veličková

Svatý Vojtěch – Čech nebo Polák?

O prvním Panevropanovi v Čechách

Jaroslav Pastuszak

V rozbíhajícím se 21. století vyspělá společnost směřuje k různým formám globalizace. Někteří z nás už se nepovažují za Čechy, ale za Evropany, přesněji řečeno za obyvatele Evropské unie. Jenže tak se nejmenuje žádný státní útvar, do kterého by mohl například turista přicestovat. Smyslná podstata řečeného omylu spočívá v tom, že pocítujeme příslušnost k nějakému většímu celku, že vytváříme spojení nejen v oblasti hospodářsko-politické, ale i vědecké, kulturní či ekologické.

V rodící se střední Evropě 10. století ještě takové vazby neexistovaly, ale jedno spojení hrálo v celém středověku zásadní a mnohdy rozhodující roli. Spojení duchovní. Obyvatele různých zemí spojovala jedna víra a představitelé těch nejvyšších vrstev, tehdy jediní nositelé kultury a vzdělanosti, navíc spojoval i jeden jazyk – latina. Mezi ně patřil samozřejmě i sv. Vojtěch. Jako osoba duchovní poznal řadu míst a jiných jazykových a kulturních prostředí, která ho ovlivňovala a spoluutvářela jeho pohled na svět. Toto působení a ovlivňování však bylo vzájemné. I sv. Vojtěch se celý život snažil prosazovat křesťanské hodnoty především tam, kde přetrvávaly pozůstatky z dob pohanských, a ne vždy se setkal s přijetím a pochopením. Právě pro jeho mezinárodní význam, i když v 10. století je slovo „mezinárodní“ nepatřičné, si některé dnešní národy sv. Vojtěcha přisvojují, zejména Poláci.

První kontakty se sousedním Polskem začal Vojtěch Slavníkovec navazovat již velmi brzy. Pravděpodobně od roku 972 studoval v Magdeburku na slavné katedrální škole a do tohoto období spadají také první styky Vojtěcha s pol-

ským rodem Piastovců. Po smrti prvního pražského biskupa Dětmara v roce 982 se Vojtěch jako 27letý mladík stal jeho nástupcem. Vojtěchovo postavení a teritoriální umístění pražské diecéze (na území pražské diecéze se nacházely části Slezska v čele s Vratislaví, územní celek Slezska spadal pod vládu Piastovců) umožnilo Vojtěchovi stýkat se synem Měška I., prvním korunovaným králem Polska, Boleslavem Chrabrým. Vojtěchovo působení v Praze trvalo pět let. Podle mnohých historiků v důsledku konfliktu s Přemyslovcem Boleslavem II., který proti zásadám vládnoucím v tehdejší křesťanském světě prodával polské otroky a válečné zajatce do otroctví židovským kupcům, Vojtěch opustil diecézi a rozhodl se uskutečnit pouť do Jeruzaléma k hrobu Páně. V průběhu pobytu v Římě se o Vojtěchově záměru dozvěděla císařovna Theophano, matka císaře Oty III. Vojtěch od ní obdržel peníze na cestu, které podle legendy následně rozdal chudým, aby se jako chudý mohl vydat na pouť. Během své cesty se však uchýlil k mnišskému životu v klášteře Monte Cassino.

Mnišským životem žil Vojtěch až do roku 992. Tehdy se vrátil do Prahy a byl nadšeně přivítán. Krátce po příchodu založil benediktinský klášter v Břevnově (14. ledna 993). Nadšení nevydrželo příliš dlouho. Na území pražské diecéze došlo k válce mezi Přemyslovcí a Piastovci (nejpravděpodobněji šlo o Slezsko a Krakovsko). Vojtěch se dostal do sporu s Přemyslovcí kvůli podpoře rodu Slavníkovců, kteří stáli na polské straně.

Po vyvraždění rodu Slavníkovců Boleslavem II. v roce 995 se stal Vojtěchův návrat do vlasti nemožným kvůli rozporům s domácím prostředím. V průběhu dalších několika let Vojtěch cestoval

po Evropě a navazoval řadu významných styků. Společně s Otou III. opustil Řím a přes Alpy se vydal do Mohuče. Odtud podnikl pouť do francouzských klášterů. V prosinci roku 996 vyrazil přes Maďarsko na setkání s polským knížetem Boleslavem Chrabrým. V Polsku byl Vojtěch s velkým nadšením knížetem přijat. „Polská epizoda“ byla relativně krátká, přesto se právě na tuto dobu Vojtěchova pobytu v Polsku odvolávají mnohé místní legendy. Jedna z nich je historicky doložená Brunem z Querfurtu a potvrzuje Vojtěchův pobyt v Hnězdně. Pravděpodobně také v zimě roku 996–997 založil benediktinský klášter v Tremšíně. Polská tradice také připisuje Vojtěchovi autorství nejstarší polské náboženské písně: Bogurodzica.

Z Hnězdna, kde Vojtěch čelil odmítavému postoji Čechů ke svému opětovnému přijetí na pražský stolec, se Vojtěch společně s Radimem Gaudentiem vydal na území pohanských Prusů. Jejich nepochopení mělo pro něj osudové následky – domorodí obyvatelé ho brzy nato popravili a jeho hlavu vztyčili na kůl. O této události bez zvláštních podrobností referuje Bruno z Querfurtu, který Vojtěcha na cestě doprovázel. Podle legendy pak Boleslav Chrabrý vykoupil od Prusů Vojtěchovo tělo stejnou vahou zlata. Tento akt se stal velmi významným jak pro politickou suverenitu mladého polského státu, tak pro rychlý rozkvět kultu sv. Vojtěcha. V roce 999 papež Silvestr II. kanonizoval Vojtěcha a prohlásil jej za svatého.

Vojtěch se stal v pořadí již třetím českým světcem po sv. Václavu a sv. Ludmile. Dějiny však nakonec ukázaly, že pro nás Čechy zůstal Václav nejvýznamnějším českým patronem, několik let je dokonce 28. září státním svátkem, což neplatí o 23. dubnu, dni Vojtěchovy mučednické smrti.

ti. Kult sv. Václava se začal šířit tak intenzivně a rychle i díky sv. Vojtěchovi, který pravděpodobně Václava kanonizoval. V té době však nemohl tušit, že bude sám prohlášen za svatého. Přes všechny své činy, které byly svým rozsahem možná ještě významnější než činy Václavovy, zůstal jakoby ve stínu za prvním českým světcem. Sv. Vojtěch prosazoval křesťanské zásady nejen na území Čech, ale i za jejich hranicemi, a to v době, kdy mnohé základní křesťanské hodnoty nebyly samozřejmostí. Vystupoval proti mnohoženství či prodávání otroků, které bylo rysem pohanských zemí a přetrvávalo i v christianizovaném českém knížectví, jak ukázal výše zmíněný spor s Boleslavem II.

Nejen z náboženského, ale především z politického hlediska mělo pro české knížectví význam zřízení vlastního českého arcibiskupství. To se Vojtěchovi nakonec nepodařilo. Jeho mučednická smrt naopak dala vzniknout dvěma jiným arcibiskupstvím v Uhrách a zejména v Polsku, které přijalo Vojtěcha za svého národního světce. V čele ostříhomského arcibiskupství stanul člen Vojtěchovy družiny Anastazius a arcibiskupem v Hnězdně se stal Vojtěchův nevlastní bratr Radim Gaudentius.

Na jednom z největších veleděl románského umění, Hnězdněnských dveřích v katedrále Nanebevzetí Panny Marie, jsou v bronzu znázorněny výjevy ze života prvního patrona Polska, Slavníkovce sv. Vojtěcha. Hnězdně patří mezi nejvýznamnější polská poutní místa a jedním z prvních poutníků ke hrobu sv. Vojtěcha byl německý král a římský císař Oto III., blízký Vojtěchův přítel. Pohnutý příběh sv. Vojtěcha, prvního Panevropana ve střední Evropě, ztvárněný na dvou křídlech hnězdně-

ských dveří, odráží komplikované vztahy obou národů – českého a polského – v počátcích jejich zrodu. Mučednická smrt sv. Vojtěcha na území pohanských Prusů vlastně přispěla k urychlení vzniku prvního polského arcibiskupství. V postní době roku 1000 přijel Oto III. do Hnězdna, aby se tam u hrobu svého přítele pomodlil, vyprosil si jeho přímluvu pro případ konce světa a zároveň povýšil Hnězdně na úroveň arcibiskupství. Příznačně se tedy dostalo první velké úcty sv. Vojtěchovi právě v Polsku, následně pak v Uhrách. Úcta ke sv. Vojtěchovi v rodných Čechách byla paradoxně spojena s vyloupením Hnězdna Břetislavem, který v roce 1038 odvezl Vojtěchovy ostatky do Prahy. Zmíněný čin byl motivován spíše politickými aspekty než skutečnou zbožnou úctou. Jako druhý se totiž po sv. Vojtěchu pokusil zřídit v Čechách arcibiskupství, avšak neúspěšně. Od této události se kult sv. Vojtěcha rozšířil také v jeho rodné zemi.

K rychlému rozšíření kultu sv. Vojtěcha velkou měrou přispěl císař Oto III., který se těsně po mučednické smrti svého přítele stal fundátorem kostelů na ostrově Tribu u Říma, v Subiaco a také kláštera na ostrově Perum u Ravenny.

V Polsku se vedle Hnězdna staly prvními místy kultu sv. Vojtěcha benediktinské kláštery a kostely, které byly obdarovány ostatky svatého, zejména v Poznani, Kaliszi, Krakově a Plocku. Nový prvek kultu se objevil v první polovině 12. století, kdy při rekonstrukci katedrály v Hnězdně byla objevena část ostatků svatého Vojtěcha. Byly přeneseny do katedrály a v této souvislosti se do dnešního dne slaví „Translatio sancti Adalberti“, a to v Hnězdně a celé polské církvi vždy 20. října.

Od této události můžeme sledovat větší rozvoj kultu sv. Vojtěcha po celý středověk, dokonce můžeme říci, že kult byl určující pro duchovní rytmus polského národa. Koncem 13. století hnězdňenský metropolita Jakub Świnka nařídil, aby byla ve všech katedrálách a klášterních kostelech provincie uložena v písemné podobě biografie sv. Vojtěcha, aby byla všemi užívána a zpívána. V souladu s tímto nařízením se v den smrti sv. Vojtěcha (23. dubna) a v den „Translatio sancti Adalberti“ (20. října) četlo o životě a záracích sv. Vojtěcha ve všech polských kostelech. Hlavní patron Polska (spolu se sv. Stanislavem) se stal literárním námětem pro mnohé polské spisovatele. Zájem o postavu svatého vrcholil v období baroka. Dosud je známo několik desítek přísloví spojených se svátkem sv. Vojtěcha. Jedno z nich citujeme v originálním znění: „*Kiedy grzmi w święto Wojciecha, rośnie rolnikom pociecha*“ (*Když hřmí na sv. Vojtěcha, roste zemědělcům útěcha*).

V ikonografii je sv. Vojtěch nejčastěji představován v biskupském rouchu a paliu (součást oděni kolem krku, dva volné konce splývají po hrudi a zádech) s pastoralem v ruce. Jako atributy

smrti natrvalo včlenil Polsko do okruhu latinské kultury. Ztělesňuje nejen polský „stesk“ po Evropě, ale také ten český. Je archetypem Středoevropana, těžícího nejen z bohatství západní kultury, ale také z kultury byzantské, vzpomene-li na jeho styky s císařovnou Theophano a poustevníkem Nilem.

Příklad sv. Vojtěcha je symbolický pro celé dějiny českého národa. Je klasickým příkladem, jak velcí synové české země dosahují často ocenění a úcty mimo vlast dříve a více než doma.

Na závěr ať je tedy naším přáním, aby příklad a postava sv. Vojtěcha byly inspirací pro sblížování obou slovanských, tedy „bratrských“ národů, a v jejich společném úsilí příkladem pro celou Evropu.

se objevují: anděl, obraz Matky boží, orel, pohár na vodu, mučednická palma, veslo či sekyra.

V lidové zbožnosti sv. Vojtěch zdomácněl do té míry, že jej lidé přijali za svého. Mnozí věřící putující ke hrobu sv. Vojtěcha do Hnězda už ani netuší, že Vojtěch byl původem Čech. Jeho význam pro národní vědomí Polska je tak zásadní, že původ nehraje žádnou roli. Vojtěch svou mučednickou

Vítězům sluší olivy

Igor Lisový

Olivová ratolest je symbol známý snad každému kulturnímu člověku od dob starověkého Řecka. O decentní věnec ze štíhlých šedozelených lístků posvátného stromu usilovali sportovci, básníci, filozofové, rétoři i herci. Přinést ve starém Řecku do rodné obce z olympijských her věnec vítěze v kterékoliv disciplíně znamenalo pro majitele zaručenou trvalou slávu a úctu spoluobčanů, solidní doživotní zajištění a dostatek příznivců, milenek a uznalých obdivovatelů až do smrti. Řekové byli na své hrdiny těla i ducha jaksepatří pyšní a oliva, která ve starověku byla strom vzácný (přese všechnu hojnost v přímořských krajích), důležitý a uctíváný téměř jako lidská bytost (svévolné skácení olivy se trestalo smrtí), byla tím nejvyšším oceněním za zásluhy pro obec i stát.

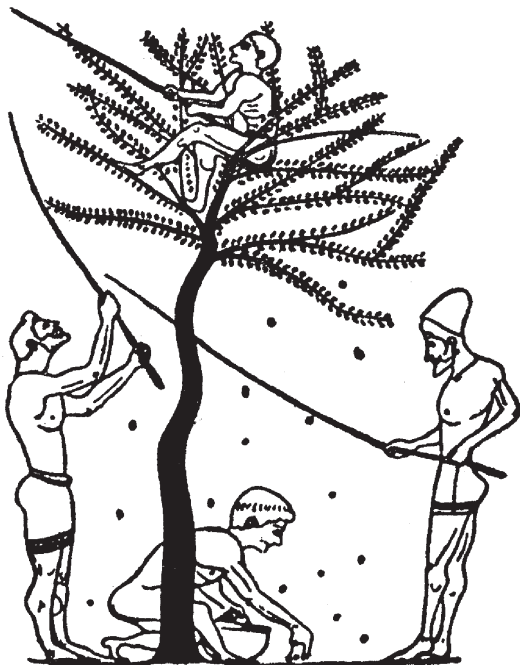
Proč právě oliva byla ve starověku tak významná a důležitá?

Olivový strom přinášel lidem především zdraví a to mu zůstalo. Ve Středomoří se olivy pěstují přibližně 6000 let. O olivě se na mnoha místech píše v Bibli a na řecké půdě ji oprádkají nejrůznější mýty. Díky zobrazení na antické amfoře z 5. stol. př. Kr., deponované v Britském muzeu v Londýně, si můžeme představit, jakým způsobem se olivy ve starých dobách sklízely.

Sám olivovník je věčně zelený strom s šedým kmenem nejrůznější velikosti (záleží na klimatických podmínkách a prostředí, ve kterém roste). Hojně kvete a jeho dlouhé a ohebné větve mohou mít v průměru deset až čtyřicet chomáčů květů. Nízké teploty však nesnáší, proto mu středomoř-

Olivová ratolest z Athén v životní velikosti

Sběr oliv a příprava oleje, výjevy na antických vázách

ské slunce poskytuje nejpříjemnější podmínky pro život (dnes se kromě Řecka hojně pěstuje v Itálii a ve Španělsku).

Nedávno si olivová ratolest zasloužila další pozornost, tentokrát jako pomůcka vrhající světlo na rané dějiny (viz *Olivová ratolest a zánik říší* v Lidových novinách ze 28. dubna roku 2006). Obyčejně se soudí, že rozkvět minojské (krétské) kultury sahá do let 2600 až 1450 př. Kr. První zlom v tomto regionu nastal kolem roku 1520 př. Kr., kdy byli vyhnáni Hyksósové z Dolního Egypta. Druhý zlom, tentokrát konkrétně na Krétě a okolí, nastal kolem roku 1450 př. Kr., po výbuchu sopky na ostrově Théra (Santorin).

Výzkumy W. Friedricha a S. Manninga roku 2002 na Théře poněkud vyvracejí tuto představu. Právě tam byla nalezena větev olivovníku pohřbená do sopečného popela. Radiouhlíkové datování prokázalo, že strom uhynul asi v letech 1627–1600 př. Kr., což posouvá explozi vulkánu na ostrově Théra mezi léta 1660–1613 př. Kr., nikoliv do období kolem roku 1450 př. Kr., jak jsme o tom dosud uvažovali. Může se tak stát, že ve svých přednáškách teď budou muset učitelé mluvit nejen o vulkánu a hromadě popela, nýbrž také o zmíněné zázračné olivě.

Dodnes je olivový olej prioritou středomořského vývozu do celého světa. „*Olivový olej dokáže z těla vyhnat všechno špatné*“, praví staré arabské přísloví. Ne náhodou již v 5. stol. př. Kr. ho Hippokratés doporučoval proti únavě, vyčerpání, vředům, nádorům, dokonce i proti choleře. Oliva se stala národním symbolem Řeků, stejně jako u nás lípa či u Italů pinie.

Olejem horší kvality se natírali atleti při zápasu. Olejem nejhorší kvality se naplňovaly hli-

Mladé olivy v nádvoří Muzea Akropole v Athénách

něné lampy, které se používaly v každém řeckém domě.

Řecký básník Sofoklés, jenž byl o 35 let starší než Hippokratés (nar. 496 př. Kr.), v tragédii *Oidipús na Kolóně* (v. 694–707) poznamenal: „*Jak slyším, výhonek ti roste, jaký nemá | ani Asie, ani rozsáhlý | dórský Peloponnésos. | Sám od sebe tu roste, nikým nepěstěn, | nepřátelům v postrach; | jenom v této zemi bujně rozkvétá | pěstitelka rodu, lesklá oliva. | Tu nezničí muž mladý, ani letitý | náčelník svou rukou plenící. | Na ni strážce oliv zrakem bedlivým | se dívá, mocný Zeus s jasnoookou dcerou, | Pallas Athénou.*“ (Překlad V. Dědina).

Složitou otázkou je, kolik bylo ve starověku druhů oliv. Máme o tom zmínku například u Plinia Staršího (*Přírodověda XV*) a Macrobia (*Saturnálie III*). Poslední z uvedených autorů uvádí tyto druhy oliv: africkou, bílou voskovou (*albigera*; správně *albicera*), aquilejskou, alexandrijskou, egyptskou, kolminijskou (*culminea*), nakládanou (*conditiva*), licinijskou, vejčitou (*orchas*), plnou (*oleaster*), podlouhlou (*radius*), sallentinskou, sergiánskou, termutijskou olivu aj.

Stejně jako ve starém Řecku se ani dnes při sklizni oliv nepoužívá žádná mechanizace. Muži olivy z větví setřásají pomocí holí na rozprostřené plachty. Olivy se nekonzumují ihned po sklizni.

Musí se zbavit trpkosti, proto se máčejí několik týdnů ve studené vodě, která se pravidelně vyměňuje. Až pak se nakládají a dochucují nejrůznějšími kořeními. Aby se připravil hustý, zlatavý, voňavý a lahodný olej (tak asi 8 litrů z 30 kg oliv), je třeba olivy rozdrtit, pak lisovat za studena, poté oddělit od vody a několikrát přefiltrovat.

Způsoby konzervace jsou i v dnešní době stejné jako před třemi tisíci lety. Olivy se nakládají do láku, kamenné soli, oleje či vody a lisuje se z nich olej, jenž se používá nejen v kuchyni, ale i jako prevence a lék (panenský olej). Je bohatým zdrojem vitamínů A, D a E. Preventivně se užívá lžice oleje po ránu, a když škrábe v krku, je dobře vymačkat do oleje citrónovou šťávu. Je to osvědčený lék proti zácpě, k zlepšení kvality vlasů, při zánětech středního ucha a při astmatu. Nejvýznamnější jsou jeho preventivní účinky proti onemocněním srdce a cév díky vysokému obsahu nenasycených mastných kyselin.

Vraťme se ještě k olympijským hrám a jejich vítězům. Tradovaná představa her, jejich pravidel a dodržování řádu má jako mnohé představy z dávné minulosti trochu idealizovanou podobu. Staří Řekové byli lstiví a úplatní stejně jako lidé dneška, pro olivový věnec vítěze byli ochotni dopustit se podvodu a také korupce, což mělo občas nepříjemné důsledky. Budeme-li věřit Pausanioví, dozvíme se, že v Olympii se stavěly sochy bohům a také vítězům. Na cestě od Métróa ke stadionu se v Olympii nacházel Kronův pahorek a na jeho úpatí kamenná terasa se schodištěm. Stály tam kovové sochy Dia a byly zhotoveny právě z pokut, uložených závodníkům, kteří se dopustili podvodu v závodě nebo se pokusili o úplatek.

„První v počtu šesti,“ píše Pausaniás, „byly vztyčeny za devadesáté osmé olympiády (roku 388 př. Kr.). Thessal Eupólis totiž podplatil zápasníky Arkadana Agétora a kyziického Prytania, s nimi pak i Formióna rodem z Halikarnásu, vítěze předcházejících olympijských her. To prý byl první podvod zápasníků a první byl od Élidanů pokutován penězi Eupólis a ti, kdož přijali od Eupóla dary.“ (překlad H. Businská). Pozoruhodným je fakt, že na podstavcích soch se psala veršovaná ponaučení o tom, že vítězství lze dosáhnout nikoli penězi, nýbrž rychlostí nohou a tělesnou zdatností.

Tentýž Pausaniás uvádí, že po Eupólovi získal penězi Athéňan Kallipos, účastník pětiboje, své protivníky v zápase (byla to sto dvacátá olympiáda, tedy rok 332 př. Kr.). Když se na stranu Kallippa postavili Athéňané, Élidané jim odmítli další účast v olympijských hrách, pokud by do toho nezasáhla věštírna v Delfách. Museli zhotovit Diovi až šest bronzových soch a každá z nich byla doprovázena poučným nápisem.

Mezi pokutovanými byli také zápasníci z Rhodu („Pokud jde o ostatní zápasníky takového druhu, říkají élidští vykladači, že při sté sedmdesáté osmé olympiádě roku 68 př. Kr. přijal Eudélos peníze od Filostrata, a že byl tento Filostratos Rhodan.“) Není to konec Pausaniova výčtu podplatitelů. Například o alexandrijském pěstním zápasníkovi Apollónioví uvádí, že při dvoustých osmnáctých hrách (roku 93 po Kr.) tohoto muže přistihli při podvodu jako prvního z Egyptanů. Nešlo však o pokus podplatit. Apollónios se totiž nedostavil v určený čas k zápasům a byl ze závodu vyloučen, a to prý za lež, že ho u Kykladských ostrovů zdržely nepříznivé vichry.

Budoucnost lidstva zašifrovaná v mytologii aneb Soumrak evropských bohů

Helena Veličková

Patrně všechno, co moudrého mohl člověk vymyslet, už bylo přinejmenším jednou řečeno nebo ještě lépe napsáno – obojí proto, aby moudrost nezmizela ze světa nepoznána. Mudrcům odjakživa zjevně záleželo na ostatních lidech, aby se od nich poučili. Jakkoliv mudrcové bývají zobrazováni v podobě ušlechtilé vyhlížejících, nicméně poněkud sešlých starců s plnovousem na bedra sahajícím a se smrtelně vážným pohledem, nepochybně to museli být největší z optimistů. Museli přece ve své moudrosti vědět, že zkušenost se předat dost dobře nedá, a přesto se tak usilovně snažili. Museli vědět, že každá mladá generace musí prokázat své „jedinečné“ udatenství, učinit velkolepé skutky, projít bolestnými zkušenostmi, než se unaví a začne zprvu tiše a jenom v duchu, později otevřeně a nahlas dávat za pravdu svým předchůdcům. A aby se noví zmoudřeli nemuseli pokořovat tím, že budou explicitně tvrdit ve stáří pravý opak toho, co hlásali v mládí, mudrcové a šamani vynalezli mytologii. Jsou to příběhy, které si rád poslechne skoro každý, a pokud pochopí jejich symbolické poselství, souzní s ním ani ne tak rozumem, jako spíš srdcem. A jejich prostřednictvím, vyprávěním a četbou mýtických příběhů připouští leckdo i to, co by jinak nikdy nevyslovil – třeba že má jako člověk vlastnosti, které odsuzuje, nebo že stejné příčiny v lidském chování mívají stejné následky, a uvědomuje si neblahá tušení do budoucnosti, která by ze strachu

a pověřivosti, aby nemaloval čerta na zeď, nikdy nevypustil z úst. V nynější době krize jsou podobnosti mytologie zvláště nápadná a poučná – ale vydržte, k tomu se dostaneme.

Mytologie je přitažlivá tím, že jejím prostřednictvím si lidé uvědomují svoji podobnost s bohy, tedy vlastní „božskou“ podstatu a původ. Šamani, léčitelé, kouzelníci i ezoterikové by mohli vyprávět, jak dovede člověka takové navýsost pozitivní přirovnání k bohům kladně motivovat. Pocítit svou božskou podstatu pomohlo některým k herkulovským činům, jiným k zázrakům a uzdravení. Činy světců, hrdinů a osvěcených osob vzbuzují dodnes úžas a jsou zapisovány do knih. Činy mnohých vladařů, kteří si své „božství“ vyložili podle potřeby vlastního ega, způsobily několikrát málem zkázu lidstva. A my často zapomínáme, že to, co se dělo dříve i dnes, je pořád v principu stejný proces, v němž stejné příčiny nesou stejné následky a i ti nejslavnější a „nejmocnější“ jsou pouhými viditelnými figurkami na neviditelné šachovnici Universa, které donekonečna opakují prastaré role z bájí mýtů.

Na počátku všech velkých světových mytologií o vzniku světa bylo stvoření z vlastní podstaty, které brzy přešlo v boj protikladů. Těmi protiklady bylo světlo a tma, dobro a zlo, všemohoucnost a bezmoc, život a smrt. V Egyptě temný Sutech zničil zářivou Usírovu sílu, védská dvojice Višnu – Šiva je protikladem pěstouna a ničitele, v Persii

bůh času Zurvan rozdělil čas na období stvoření dobra a zla, pak období jejich směřování a nakonec vzájemného boje a vítězství dobra nad zlem. V Řecku došlo brzy po stvoření světa k souboji Titánů, který podle některých verzí dosud neskončil. Vlastně teprve křesťanství nechává jediného Boha stvořit svět klidnou manipulací s vodou a hlínou, dokonce Bůh projevil spokojenost s vlastním dílem a odměnil se odpočinkem. Drama začalo teprve po vyhnání z ráje založením lidského rodu, který se projevoval neustálým bojem o přežití, svárem a vzájemným vyvražďováním.

Tím se dostáváme k podstatnému symbolu v mytologii – hrdinství jakožto lidské verzi božství. Hrdinové jsou převážně muži, ženy jim však k hrdinství upravují cestu a vytvářejí stimuly neustálými přáními a sny, za jejichž splnění nabízejí sladkou odměnu. V germánské mytologii vším prostupuje záměr, aby se smrt v boji považovala za štěstí a vyznamenání, za pouhý přelom v lidské existenci. Ta pravá sláva nastane až po hrdinské smrti, v záhrobí. Tomu slouží legenda o Valhale, zlatem vyzdobeném obrovském sále, kam nejvyšší bůh Odin – Wotan nechá přivádět podle svého výběru hrdinné válečníky padlé v bitvách. Slavnostní rozlehlá síň má 540 širokých bran a vejde se do ní osm set padlých bojovníků. Bran je tolik proto, aby všichni hrdinové mohli naráz vyběhnout ven na pomoc bohům, kdyby toho náhle bylo třeba. Síň obývají krásné mladé ženy, „valkýry“. Jsou to blondýny se sněhobílou pletí, které se v bitvě vznášejí nad hlavami vojska jako půvabné ama-

Soumrak bohů – valkýry jako hrdinky dnešní fantasy prózy

zonky na koni nebo jako labutě, které mohou odložit peří a stát se svůdnými pannami. Ve chvílích pozemského boje jsou zpravidla neviditelné, ale když se bojovníkovi zjeví, je to známka jeho nadcházející hrdinské smrti a následného uvedení do Valhaly. Tam se mu rychle zhojí rány a bude se oddávat hodování a radovánkám podle svých zálib.

Hrdinské boje boho-lidí tedy ústí ve sladké východisko, které však víceméně odpovídá zemitým slastem pozemšťanů – hmotnému blahobytu a sexuálnímu luxusu. Jak dlouho to potrvá, na to odpovídá jiná germánská báje – Soumrak bohů neboli Ragnarök. Ten pojem se dnes opakuje velmi často, dokonce v populárních písních, tak silně se lidé ztotožňují s jeho symbolickým obsahem.

Kulturními zeměmi dnešní Evropy obchází strašidlo krize a chudoby – jenže co když je to z pohledu „božské podstaty“ lidí spíš strašidlo blahobytu? Soumrak bohů je totiž hlubokým tématem, a to nejen u Germánů. Jde o všeobecný zánik, k němuž se otevírá cesta podlehnutím hmotnému chápání světa, svodům zlata.

Zkázou na sebe přivolají sami bohové, když začnou usilovat o zlaté jmění. Nejprve se pro žlutý kov rozhněvají mezi sebou, pak kvůli němu lžou, dopouštějí se podvodů i mučení. Tím na sebe přivolají rány osudu, které se postupně projevují oslabením božské moci, vzestupem nevraživosti, novými válkami, násilím a utrpením. Bohové, obři, démoni i lidé propadnou vzájemné nenávisti. Stále častěji se objevují zlá znamení, je cítit nebezpečí a samo myšlení směřuje k válečné katastrofě. Podle germánských legend je nutné stále se střezit nepřátel, být bdělý, promýšlet léčky a možné úskoky před bojovým úderem – tedy žít s pocitem ohrožení, v obavách a neklidu. Nebezpečí zlata je zejména v tom, že když se vytěží z přírodních ložisek, začíná plodit závist, nenávist, zlo. Je symbolem energie (síly), která představuje moc a bohatství, zaručuje blahobyť. Proto o zlato každý usiluje a neváhá k jeho získání páchat zločiny, ohrožovat okolí: tak láková je vidina zlata.

Nejen lidé, ale i bohové ztrácejí sebe sama. S vidinou zlata krácejí cestou zkázy světa. Hrouť se hory, ožívají děsivé přízraky. Ďábel vystupuje z hlubin, ohniví obři se blíží z jihu, praská nebeská klenba. Schyluje se ke střetu sil bohů s jejich protivníky. Osudová bitva se odehraje před Valhalou na poli zvaném Vigrid. V čele hrdinů Valhaly kráčí Odin – Wotan, má zlatou přilbu a svůj neomylný oštěp. Proti nim jdou obři v čele se zrádným dá-

belským Lokim. Ale tu přibíhá strašný vlk Fenrir, syn Lokiho. Rozevře propastnou tlamu a Odína zhltně. Nastoupí Vidar, Odínův syn, který se s vlkem utká a při krutém zápase mu probodne srdce. Na jiném místě bitevního pole zápasí bůh Thor s obrovským hadem Mitgardem, bratrem vlka Fenrira. Má v ruce své drtící kladivo a podaří se mu rozdrtit hadovi lebku. Z ní vyteče jed, zasáhne Thora, který chce uprchnout, ale mrtev padá k zemi. Nemilosrdné zápasy pokračují, až všichni velcí bohové zahynou. Jejich sídlo Asgard

Eukalyptový les (JB)

je zničeno a hoří. Protože padl i jejich ochránce lidí Thor, je lidská rasa smetena s povrchu země. Spolu s ní i rostliny a zvířata, zbývá holá skalnatá krajina. Řeky se vylévají z koryt, moře zaplavuje povrch světa. Začíná potopa, všude jsou mohutné spousty vody. Zhaslo slunce. Vlády se znovu ujímá Chaos.

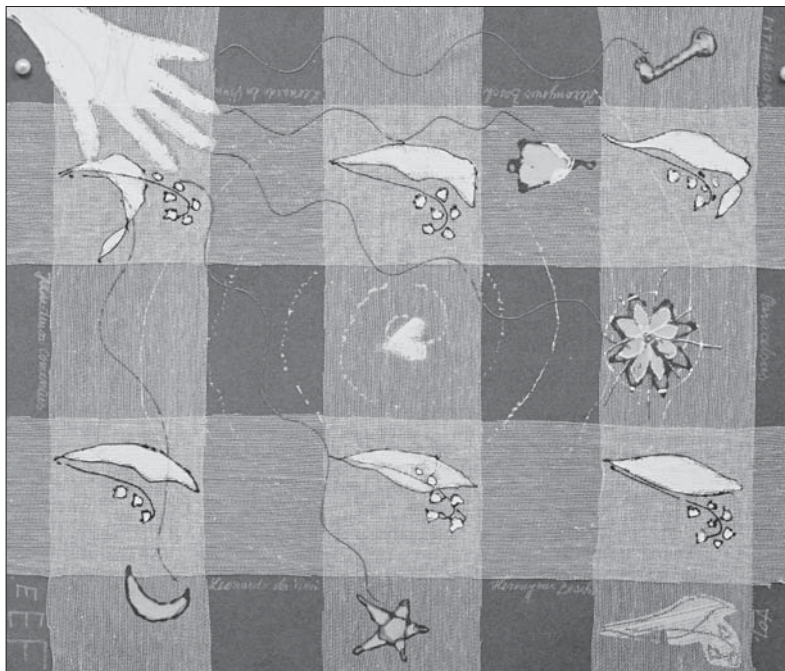
Ale zároveň je cítit předzvěst čehosi nového, očištěného. Časem voda ustoupí, vzlétne orel a pozoruje, jestli jsou už ve vodě ryby, jestli už začala obnova světa. Rodí se noví bohové a pak i nové pokolení lidstva. Sympatický, světlem zářící Baldr je znovu přítomen. Síly zla musí ustoupit. Země se zelená a život se obnovuje v obvyklé formě.

Soumrak v evropské i čínské mytologii je předzvěstí úsvitu, znamená, že zkáza ústí do obnovy, jakmile si všichni odpykají hříchy a napraví chyby. Není radostný, ale je stejně prospěšný a plodný jako úsvit, jitro a bílý den.

Prožíváme dnes ekonomickou krizi jakožto konflikt materiálních a duchovních hodnot? Žijeme novodobou verzi starého modelu? Soumrak bohů se dnešnímu duchovnímu stavu mnohých národů v Evropě vskutku nápadně podobá. Jistě tedy má význam připomenout si dnes staré mýty – přinejmenším přečíst si je podrobněji v kni-

ze, z níž čerpala inspiraci autorka článku. Jde o Cincibusovy a Hromádkovy Toulky světem bájí, aneb S rozhlasem po stezkách mytologie. Zaujme vás přinejmenším pozitivním příkladem, jak by se lidé (a boho-lidé) chovali, kdyby si uvědomovali častěji svůj význam pro osud světa, který jim kdysi na úsvitu dějin obří bohové předali do užívání.

Toulky světem bájí aneb S rozhlasem po stezkách mytologie / Josef Cincibus, Jiří Hromádka. – 1. vyd. – Praha : Radioservis, 2009. – 220 s. ISBN: 978-80-86212-60-9

Labyrinth J. A. Komenského (JB)

Jak stonali a léčili staří Čechové – 3. část

Neduhy a zdravotní obtíže středověkého člověka

Alena M. Černá

Původ nemoci byl podle středověkých názorů v podstatě dvojitý, vnější a vnitřní. Za vnějšího původce nemoci se považovala především Boží vůle, již je podřízeno vše stvořené. Bůh posílá nemoc na člověka jako trest, životní zkoušku či možnost odčinit spáchané hříchy a dospět k spasení duše. Lékař se mohl pokoušet nemocného člověka vyléčit, leč úspěch nebyl nikdy zaručen. Proto byl lékař vyzýván, aby nesliboval, co nemůže zaručit: *Ale toto do sebe měj a zachovávej, aby nižádnému za zdravie nesliboval, neboť není na světě lékaře tak múdrého, aby mohl směle a právě říeci, že tento umře jistě a nebo žež živ ostane. Neboť jest to jediné samému bohu známo, protože ty, poruč se pánu bohu, tomu lékaři najvyššému, a od něho naučení požádaje, koštuj sčestie a hoj jen s pilností.* Jestliže Bůh nemoc seslal, pouze Bůh může způsobit, že se nemocný vyléčí. Ostatně téměř v žádném léčebném návodu nechybí formulka, dovětek, že se nemocný vyléčí s boží pomocí.

Boží vůle se projevovala různě. Jedním z jejich nejčastějších projevů bylo působení živlů a také postavení a pohyb nebeských těles. Jedna z nejstrašnějších pohrom minulosti, morová nákaza, byla podle přesvědčení obyvatel šířena *zlym povětřím*. V rukopisech je nezřídka možno nalézt návody, jak se vyvarovat moru či jak léčit lidi touto nemocí již zachvácené, jako je na příklad tento nadpis z tzv. františkánského lékařství: *Zpráva proti šelmovému času, točičto proti moru, kterýžto*

z božieho dopuštění jest a z běhu planet a hvězd. O přesvědčení, že život člověka je řízen děním ve vesmíru, vypovídá i fakt, že součástí lékařských knih bývá vedle herbářů a diagnostických textů téměř pravidelně také spis astrologický, a naopak, na příklad ve sborníku zvaném *Hvězdářství krále Jana*, který obsahuje z velké míry texty astronomicko-astrologického charakteru, lze nalézt i texty o flebotomii, lékařských vahách atp.

Mezi příčiny zdravotních problémů, o nichž není pochyb, pochopitelně patří úrazy a nadměrná námaha. O nemocech z vnitřních příčin vypovídala ve středověku jen jediná teorie – humorální.

Středověká léčba se však příčinami chorob vesměs neřídila. Výrazným znakem středověké medicíny je to, že léčeny nebyly příčiny nemoci, nýbrž „pouze“ její příznaky. Lékař se soustředil na vyléčení toho, co bylo na lidském těle či na vnějším projevu člověka v nepořádku. Kromě viditelných ran se sledovala především teplota kůže, její zbarvení, suchost atd. Lékař studoval z diagnostických pohnutek lidské exkrementy, pravidelnost přijímání potravy a vyměšování, spánkový režim atd. Byl schopen léčit bolestivé místo na těle; podle charakteru bolesti a míry bolestivosti usuzoval na nemoc vnitřního orgánu.

Lékařská věda měla v dějinách vždy speciální postavení. Nejedna její progresivní představitel byl danou společností považován za enfant terrible. A nejednou s ním daná společnost, jako

ostatně s mnohým průkopníkem, rázně skoncovala. Lékařská věda nedává prostor pro planou filozofickou spekulaci. Předmět jejího zkoumání se totiž až příliš dotýká každého člověka. Je zde třeba najít zcela konkrétní východiska a dosáhnout zcela jasných výsledků. A to se samozřejmě týká i tvůrců nových názorových systémů. Lékařská věda se také téměř pravidlem dostává do konfliktu s náboženstvím, které spíše tíhne ke staticnosti, neměnnosti a tím i jisté strnulosti. Naopak lékařství v touze dosáhnout účinných a konkrétních výsledků je často dynamické a novátorské.

Již od starověkých řeckých lékařů se tradovala nejen filozofie lékařství, ale i mnohé teorie, zejména nauka o čtyřech tělesných šťávách, ovlivňovaných stavem kosmických jevů, z jejichž nesouladu vzniká nemoc. Zmíněné šťávy jsou *krev*, *hlen*, *žlutá* a *tmavá žluč* (někteří lékaři doplňují k těmto tekutinám ještě *vodu*). Hippokratovci je charakterizují asi takto: *Krev* je nejdůležitější ze všech šťáv, souvisí i s duševním životem (zdravím) člověka. Poruší-li se krev smíšením s některou jinou šťávou, vzniká nemoc. Hlavní zdroj krve je v srdci, avšak krev se zde netvoří, je sem pouze vstřebávána prostřednictvím žaludku ze zažitých potravin. Hlavním zdrojem *tmavé žluči* je slezina, která ji opět čerpá ze žaludku. *Žlutá žluč* je nejsliznatější a nejvytrvalejší a pochází z jater. *Hlen* má svůj zdroj v hlavě a je nejstudenější ze všech šťáv. Jeho přebytek způsobuje hnisavé choroby. Zdraví člověka pak závisí na harmonickém rozložení tělesných šťáv a jejich dokonalém promíchání. Jestliže se jedna (či více) ze šťáv vyskytne ve větším či menším množství, člověk je postižen nemocí (dyskrazií). Léčba často proto spočívala v odnímání škodlivých šťáv z těla – pouštěním ži-

lou, přikládáním baněk či pijavic, užíváním projímadel či dávidel.

Pod vlivem vlastností kosmických prvků však nejsou jen tělesné šťávy člověka, ale též jeho věk (od vlhkosti a horkosti dětství k suchosti a studenosti stáří) a střídání ročních období (jaro je vlhké, podzim suchý, léto horké a zima studená). Takto se zrodil první ucelený lékařský systém, humorální fyziologie, který přecházel v humorální patologii. Tento systém předurčil vývoj lékařství na téměř dva tisíce let. V lidovém lékařství a léčitelství se s jeho méně či více výraznými relikty můžeme setkat dodnes. A ve zbytcích, i když značně revidovaných, a částečně v terminologii, trvá dosud i v oficiálně přijímané medicíně. Hippokratovi následovníci, jako většina následovníků, měli tendenci přehodnocovat a upřesňovat jeho teorie. Z nich patří mezi největší osobnosti římský lékař řeckého původu Galén a perský univerzální učenec Abú Ibn Síná.

Přínos Galénův (asi 129–kolem 200) je spatřován především v upřesnění korespondence živlů makrokosmu a mikrokosmu (v lidském těle). Na rozdíl od některých svých předchůdců Galén zdůrazňoval potřebnost a smysluplnost filozofie: *Dobry lékař musí být také dobrým filozofem*. Věnoval se též systematizaci poznatků o vlivu poměru tělesných šťáv na lidskou psychiku. Galén je autorem psychologické terminologie, dodnes užívané, pomocí níž začleňujeme lidské jedince k určitému konstitučně-povahovému typu – flegmatickému, sangvinickému, cholerickému a melancholickému. Podle Galéna je lidský temperament (srov. lat. *temperare* ‚mísit‘) výsledkem poměru, v jakém jsou smíšeny mezi sebou tělesné šťávy. Převládá-li krev (teplá a vlhká jako vzduch), je člověk

typu sangvinického, převládá-li žlutá žluč (teplá a suchá jako oheň), je člověk typu cholerickeho, převládá-li žluč černá (studená a suchá jako země), je člověk typu melancholického, a převládá-li hlen (studený a vlhký jako voda), jedná se o typ flegmatický.

Třetím z triády lékařů zakladatelů, kteří byli ve středověku považováni za nedotknutelné autority, je filozof a lékař Ibn Síná (v Evropě známý v latinizované podobě svého jména jako Avicenna, asi 980–1030). Spíše než výraznou originalitou proslul Avicenna rozsahem a precizností svých děl, v nichž se snažil obsáhnout veškeré tehdejší vědění. Ve svém rozsáhlém *Kánonu medicíny*, který se ve středověku stal vedle děl Hippokrata a Galéna základní příručkou lékařů, resp. adeptů lékařství, shromáždil a systematicky uspořádal dosavadní lékařské poznatky založené na humorální teorii. Avicenna ve svých spisech zdůrazňoval nutnost zachování rovnováhy mezi teoretickými a praktickými poznatky. Jako lékař s vlastní praxí měl nesčetně možností ověřovat a potvrzovat teoretické závěry svých předchůdců (opět především Hippokrata a Galéna).

U Avicenny nacházíme explicitní vyjádření toho, jak středověcí lékaři vlastně chápali zmíněné tělesné šťávy. Zřejmě se jednalo o složky krve nacházející se v krevním řečišti, nesmíme se tedy nechat zavést dnešní terminologií a chápat výrazy jako žluč, hlen v dnešním slova smyslu. Avicenna uvádí: *Krev ... rozděluje se přímo před očima na část podobnou pěně, to je žlutá žluč, na část podobnou vaječnému bílku, to znamená hlen, na část podobnou sedlině, to znamená černou žluč, a také na tekutou část, jejíž přebytek se vylučuje močí.* Poslední jmenovaná, vodnatá část však

nepatří ke šťávám, protože nevzniká jako ostatní šťávy z potravin, ale z nápojů, které za potraviny pokládány nejsou. Převedeno do dnešní lékařské terminologie, černá žluč je erytrocytární masa, která mimo krevní řečiště opravdu sedá na dno nádoby, a hlen je krevní plazma.

Ve staročeských památkách nalézáme četné ohlasy Empedoklovy teorie o čtyřech kosmických živlech. Tomáš Štítýný uvádí: *jest ... nějaká moc věčná, bez proměny v sob, ješto drží a řídí všechny věci. Kak li by tak protivné věci v jedno se sešly: mokré, suché, studené, horké? Kak li by státi mohly spolu ty protivné věci sobě: oheň, voda, země, povětríe, kdyby to moc nějaká všemohúcie nedržala a ústavně nepořídila?*

Svět je definován na základě živlů a především na základě jejich vlastností: v každé jeho části převažuje určitá kvalita. Různými kvalitami se od sebe odlišují na příklad krajiny (resp. prostředí – *O miestu bylo by mnoho praviti, neb některé miesto jest horké, suché, mokré a studené. Horké v Múřenínech a u Vlašiech, mokré v Němciech, studené v Polště a suché v Čechách. A protož jsú Čechové opilí a hrdinní.* Rozdíly jsou mezi oběma pohlavími (*praví mistr Galienus takto, že každá žena jest studená a mokrá a muž jest horký a suchý.* Různými vlastnostmi jsou nadány planety, jež pak jimi působí na pozemský svět: *Hladolet najvyšší ... jest studený a suchý ... Kráломoc jest rozkošná, jasná hvězda, ... dobře vlašný, neb jest horký a mokrý ..., Smrtonoš horký a suchý, a protož jest v svých vlastnostech škodlivý, neb lidi strojí, aby bojovali ..., Slunce hvězda najsvětější, oko a osvěta všeho světa ..., jest horké a světlé ..., Ctitel jest hvězda dobrotivá, slóve Dennice, když před Sluncem jde, ale když po Slunci jde, tehdy slóve*

Zvieředlnice ..., jest horký a mokrý ..., Měsíc jest rúčého běhu a jest studený a mokrý.

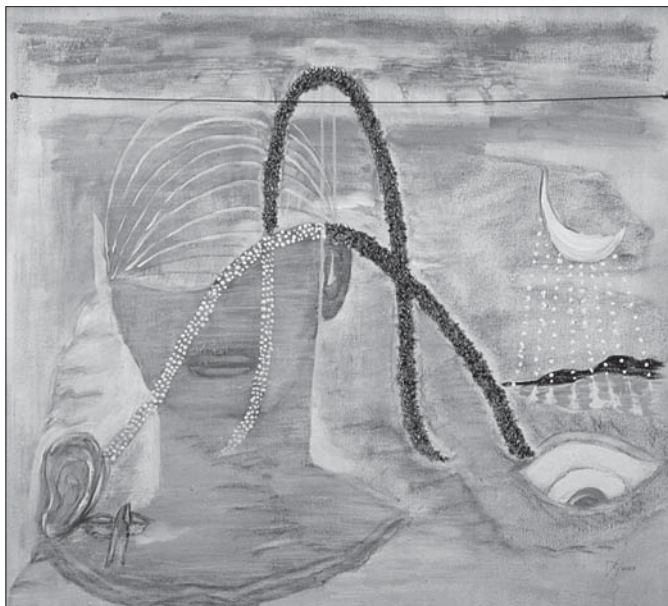
Čeští mistři, kteří získali své vzdělání na zahraničních vysokých školách (Salerno, Montpellier aj.), neměli možnost čerpat z jiných autorit než z Hippokrata, Galéna a Avicenny. Ostatně – ani to nebylo žádoucí. Panující scholastická filozofie nebyla nakloněna novým myšlenkovým proudům. Na univerzitě byly rozčleněny hodiny teoretické a praktické, avšak ve své podstatě mezi nimi nebylo velkých rozdílů. Praktické léčení, které by mohlo přinést obohacení teoretických závěrů, bylo v rukou lékařů „nedoktorů“, tedy lidí, kteří nedosáhli univerzitních hodností, jak jsme o tom pojednali již dříve.

Ani křesťanské náboženství však v podstatě nemělo kladný postoj ke snahám léčit a předcházet nemocem. Podle křesťanské ideologie je např. ve Starém zákoně nemoc chápána nejprve jako znamení hříchu, respektive jako potrestání za spáchaný hřích: Srov. např. *Byl v opovržení, kdekdo se ho zřekl, muž plný bolesti, zkoušený nemocemi ..., tak opovržený, že jsme si ho nevážili.* (Is 53,3); *Hospodinou vůlí bylo zkrušit ho nemocí, aby položil svůj život v oběť za vinu* (Is 53,10).

Toto pojetí však nebylo udržitelné vzhledem k rozporům, do kterých se dostávalo srovnáním s faktickými zkušenostmi. Nemoc se tedy začala chápat jako zkouška spravedlivého (Bohem či ďáblem) nebo jako varování a výzva k záchrannému obrácení: *A satan ... ranil Jóna od hlavy k patě ošklivými vředy.* (Jób 2,7). Nový zákon doplňuje další stěžej-

ní funkci nemoci. Skrze nemoc mají být zjeveny skutky Boží a nemoc tak slouží k oslavě Boha: *učedníci se ho [Ježíše] zeptali: „Mistře, kdo se prohřešil, že se ten člověk narodil slepý? On sám, nebo jeho rodiče?“ Ježíš odpověděl: „Nezhřešil ani on ani jeho rodiče, je slepý, aby se na něm zjevily skutky Boží.“* (J 9,2–3).

Má-li tedy uzdravovat Bůh ke své větší slávě, jaká je úloha lékaře? Ostatně, vztah k pomíjivému a duši hříchem zatěžujícímu lidskému tělu byl vůbec problematický a ve středověké literatuře hojně diskutovaný (srov. např. staročeské spory duše s tělem). Je tedy důvod o lidské tělo pečovat? Do určité míry ano, protože je přece schránou pro

Tiché světlo (JB)

nesmrtelnou duši. Takové úvahy však jistě nebyly vhodným a inspirativním východiskem pro nové lékařské teorie.

Na univerzitách byli lékaři vzdělávání především četbou a výkladem spisů zmíněných tří lékařských kapacit. Kromě spisů klasiků však vznikaly v Čechách i původní (ve středověkém slova smyslu, tedy fakticky převážně kompilační) práce. Nosným lékařským systémem je i v nich humorální fyziologie a patologie.

Středověkou češtinu ovlivnila humorální teorie jednak v terminologii týkající se konstitučně-povahových typů (stč. *letora, komplexe, přirozenie*), dále pojmenování týkající se patologického procesu. Základním východiskem obou skupin jsou názvy kosmických živlů: *země, oheň, vítr/povětrje a voda*. Tato pojmenování ovšem nepřicházejí do češtiny až v tuto dobu, patří do základní slovanské slovní zásoby. Rovněž tak adjektiva a substantiva *suchý-suchost, vlhký-vlhkost / mokrý-mokrost, studený-studenost, horký-horkost / teplý*, která označují jakosti živlů. Ze 14. století máme v českém jazyce doložena pojmenování, odpovídající řecko-latinským názvům *sanguis, flegma, melaina cholé a cholé*. Objevují se v různém stupni formální adaptace na český jazykový systém: *flegma, kolera černá, z rozličných mokrostí rozliční se nežidové zarožují, totiž ze krve, z kolery, z flegmaty a z melankolie*. Častěji však byly termíny překládány. Dvouslovné výrazy blíže specifikovaly vlastnost šťávy, kterou mohli zasvěcení buď přímo pozorovat, či si ji jen domýšleli: *krev černá, krev vodnatá, krev žlučná, krevná voda, mokrost jílovatá, mokrost lepká, mokrost žlučná*. Byla vytvořena též jednoslovná pojmenování, doložená nejdříve ve slovnících mistra Klareta, poté v pa-

mátkách, které z nich čerpají, ale také v rukopisu *Hvězdářství krále Jana*. Názvy jsou motivovány vlastností živlu, s nímž koresponduje daná šťáva – *pravokrev, vodokrev, kalostud, pěnohorka*. Do souvislosti s vlhkostí bylo dáno označení pro rýmu (*v)ozhřivicěl, (v)ozkřivicě, vozhrivka*. Tato lexikální jednotka označovala kromě převážně skryté tělesné šťávy i (podle tehdejších názorů) její vnější projev, hlen (v nose).

Nepoměr šťáv je často označován jako *nečistá, porušená či zlá krev*, tedy krev, do níž jsou nad danou míru přimíšeny ostatní tělesné šťávy a kterou je třeba čistit: *sirup z zemižluči spomáhat chrástavým z porušené krve, nebo čistí krev; táhne [mast] z ran všecknu zlú krev*. Existovala *mokrost zlá, mokrost nepřirozená*. Naopak ve zdraví se *dobrá krev zarožuje a játróm pomáhá*.

Rovněž to, z čeho se rodí člověk, tj. ženské a mužské semeno, je složeno ze čtyř tekutin různých vlastností; každá tekutina pak vytvoří jiný orgán či část těla, v němž převládá: *Slušie znamenati, že každá živona ze čtyř živlów jest, totiž z ohně, větru, země a z vody. Což jest najtlustšieho v tom semenu, to slóve kalostud, a z toho se kosti činie, a co mokrého, to slóve vodokrev, z toho bude mozk a plíce, co jest horkého, to slóve pěnohorkost, z toho bude srdce, a co bude tučného, to slóve pravokrev, z toho bude játry a osrdie*.

Protože nemoc byla způsobena převahou některé ze šťáv, léčení bylo orientováno na obtíž z „problematické“ šťávy pocházející. Tak existovala *nemoc zlod horkosti, nemoc horká*, není však doložena nemoc mokrá či vlhká. Prameny uvádějí také *nemoc dlúhú a studenú, tj. od studenosti, suchú a studenú nemoc. Oheň studené nemoci umenšuje, jest pomocna [„dýně“] proti horké studené nemoci;*

komu se břich dme od vodné nemoci; lék spomáhá k ušné bolesti, buď ta bolest z parnosti nebo z mokrosti; réma někdy se stává z horkosti a někdy z veliké studenosti; ješto jest [nemocný] od přelišné suchosti zasechl; to se stává [znění v uších] od přelišné studenosti, aneb od přelišné vlhkosti od žaludka; zubová bolest, ta se stává od vlhkosti; atd.

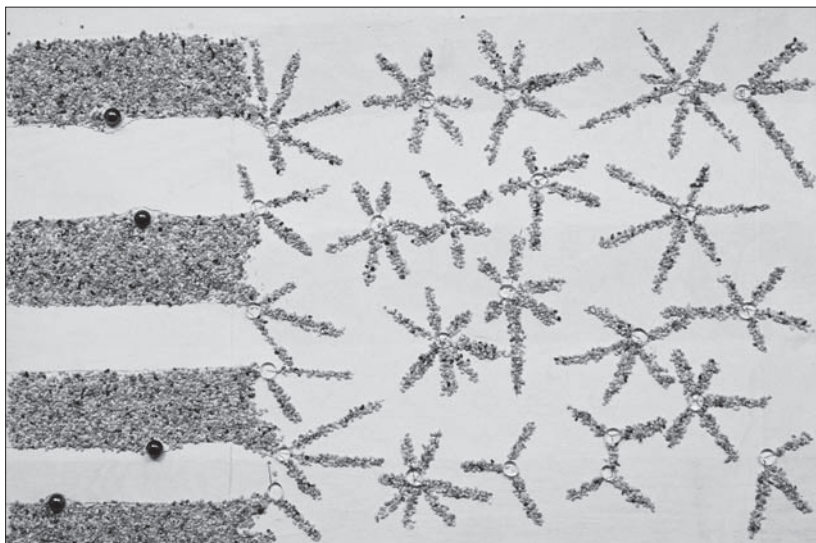
Ve středověké češtině se objevují také výrazy jednoslovné. Vedle *nemoci studené* je to substantivum *studenicě*. Synonymním výrazem ke *studenicí* je zjevně také *zimnicě* (označuje též dnešní horečku, tedy *nemoc horkou*). Různých druhů *zimnic* se rozlišovalo značné množství; byly různě nebezpečné, léčitelné s různým stupněm úspěšnosti a také různě se nazývaly; představovaly jak samostatné onemocnění, tak doprovodný příznak skryté choroby. Také pojmenování *suchá nemoc* má jednoslovné protějšky: výraz *súchotina* sg. (*píž to [odvar] ráno a večer, až i přestane súchotina*); častější jsou však *súchotiny*, výjimečně *súchoty*: *ktož má súchotiny, tu nemoc, tak že schne po životě*.

S „vodními“ nemocemi souvisí onemocnění, vyznačující se nahromaděním vlhkosti (vody) v určitých částech těla. Kromě názvů *vodnatedlnost*, *vodnotedlnost* bylo hojně rozšířené slovní spojení *vodné tele*.

Jak bylo řečeno, během století patnáctého se u nás

již pomalu rozvíjí odborná literatura různých oborů, tedy i lékařská. A v nejstarších památkách tohoto druhu, v překladech chirurgického lékařství Salicetova a Rhazesova, v kompilačních i původních textech mistra Křišťana z Prachatic a v tzv. *Jádrech*, všude se setkáváme s teorií o rozložení a složení tekutin v lidském těle. Vše výše řečené nesporně potvrzuje silný vliv prvního uceleného lékařského systému na vývoj českého jazyka. Systému, jehož kořeny sahají až k samým počátkům antické filozofie.

Autorka článku působí na Univerzitě Karlově v Praze. Publikovala knihu Staročeské názvy chorob (Praha, Karolinum 2009, ve fondu VKOL sign. 1-219.659).

Čas ve vesmíru (JB)

Školní děti objektem marketingu

Eva Vrbová

Současný obchodní svět si již nelze představit bez různých forem ovlivňování lidí s cílem vyvolávat pozornost a zájem o koupi určitého výrobku, zboží nebo služby. Hybridní média stále více rozostřují hranice mezi komerční reklamou, „nekomerční reklamou“, klasickou informací a zábavou. Ovlivňování a oslovování jsou stále častěji a intenzivněji i žáci a studenti ve školách. Školy se stávají bránou k digitálnímu marketingu. Děti a mladiství jsou totiž vyhledávanou cílovou skupinou marketérů.

Vedle klasické reklamy se stále častěji objevují subtilnější formy ovlivňování. Pojem reklama se stále více kříží a směřuje s marketingem zaměřeným na společensky žádoucí cíle, například na prevenci sociálně patologických jevů. Propagace výrobků a služeb nabírá nových, stále kreativnějších forem, připomínajících často pyramidovou hru. Zejména u tzv. virálního marketingu se příjemce reklamního sdělení sám stává jeho dalším šířitelem.

Školy začínají být nápomocny marketérům v jejich snahách o oslovení cílového publika – dětí. Je zřejmé, že se to neslučuje s jejím posláním. Poslání je nejen definováno každou školou individuálně, ale je dáno i zvenčí – plyne z úrovně společnosti včetně jejího právního systému: Podle § 32 (2) školského zákona ve školách a školních zařízeních není povolena reklama, která je v rozporu s cíli a obsahem vzdělávání, dále reklama a prodej výrobků ohrožujících zdraví, psychický nebo morální vývoj dětí, žáků a studentů, nebo

přímo výrobků ohrožujících či poškozujících životní prostředí.

Přímý prodej či nabízení komodit není v našich školách časté. Vyskytují se však nové, propracovanější formy, které působí na děti pod prahem jejich vnímání a jsou obtížně dešifrovatelné i pro pedagogy. Školy se pak více či méně vědomě stávají vstupní branou digitálního marketingu cíleného na děti.

V rozvinutých zemích jsou děti a mladiství spojeni s velkým objemem realizovaných obchodů: nejen mají k dispozici více peněz než v minulosti, ale ovlivňují své rodiče v jejich nákupních zvyklostech. Jejich „přesvědčovací síla“, „sekýrování“ a „loudilství“ těžší z neschopnosti dospělých odolat, když se děti otravně něčeho dožadují. Liberalizace vnímání rodičovství způsobuje, že rodiče samotní mají tendenci s dětmi konzultovat nákupy. Kariéra dítěte jako spotřebitele je dlouhá, pro marketingové společnosti tedy mimořádně zajímavá. Děti jsou stále významnější cílovou skupinou: Každý, kdo něco nabízí a prodává, proto cílí i na děti, a to všude a kdykoli je mu to umožněno. Marketingové agentury se dívají na školu jako na ideální místo pro šíření reklamních sdělení zaměřených na děti. Děti jsou totiž ve škole soustředěny na jedno místo a autorita, kterou škola jako instituce i jednotlivé učitelé mají vůči žákům, ale i tlak a blízkost vrstevníků zaručují dostatečnou účinnost. Je nepochybné, a to i z pedagogického hlediska, že sponzorská akce ve škole může být přínosná. Vždy však pouze za předpokladu pečlivého vymezení

a zvážení jejích pravidel a porovnání s vytyčeným autonomním cílem školy.

Včlenění dětí do konzumní kultury se v dnešní době zvyšuje velice výrazně. V minulosti konzumování bylo poskovnu ve srovnání s jinými typy aktivit, jako je práce (i dětská), škola, náboženství. Dnes je předmětem marketingu především konzum jako zábava, zabírající stále více času. Významným důsledkem narůstajícího konzumu jsou změny charakteru „dětství“. Mediální kritik Neil Post se zmiňuje o „mizení dětství“, kdy hranice mezi dětmi a dospělými jsou jakoby smazávány – mizí klasické typicky dětské hry (kuličky, tleskaná), specificky dětské ošacení, rozšiřuje se erotizace dětí, děti emočně dříve vyspívají, více se integrují do sociálních prostorů původně vyhrazených pro dospělé, mají víc rozhodovacích pravomocí. Zatímco v poválečné éře výrobci a marketéři museli přesvědčit rodiče, především matky, v současnosti usilují již o přímé, nezprostředkované napojení na děti a jejich oslovení. Pokoušejí se o izolaci rodičů.

Dovolíme si malý historický exkurs: Na počátku 20. století vznikla aliance žen a marketérů na překonání odporu proti vznikající spotřebitelské ekonomice. Obchodníci umožnili ženám nakupovat na úvěr, který jim poskytovali bez souhlasu manželů. Cílem bylo realizovat prodeje, které by v případě nutnosti získání souhlasu manžela ženy nerealizovaly. Manželé vlastnili převážnou část společného jmění, společenské normy však na oplátku vyžadovaly, aby ženu hmotně zajistili a podporovali v běžné úrovni spotřeby typické pro danou společenskou skupinu. Stávalo se, že manželé zadávali inzeráty, v nichž zdůrazňovali, že nepřebírají odpovědnost za případné budoucí

dluhy svých manželek. Tento exkurs do historie ukazuje, jak lze modifikovat kulturu. Postmoderní doba umožňuje podobné partnerství mezi dětmi a marketéry, které je někdy implicitně, někdy explicitně zaměřeno proti rodičům. Marketéři mají přímý přístup k dětem prostřednictvím médií, především televize, kterou děti sledují samostatně. Vyhledávají i jiná „bezrodičovská prostředí“, především internet a školy. Socioložka Juliet Schor vyslovila metaforické přirovnání: „Marketéři tak pevně objali děti, že pro rodiče je obtížné vstoupit do toho objetí“.

Zmínili jsme marketingové možnosti internetu. Existuje tzv. antiadulthoodismus – jev, kdy marketéři proti sobě staví dospělé a děti a vyhledávají zmíněné bezrodičovské prostředí, aby mohli cílit na děti přímo. Manipulativnost dětí je obrovská a velmi nebezpečná. Bezrodičovským prostředím je i škola, není však ideálem bezrodičovského světa. Tím je internet a reklamní hry on-line, známé pod označením advergaming. Jako příklad uvádím advergaming agentury ProDěti, která pracuje pro formu Danone. Ta na webu <http://prodeti.info/galerie.php?folder=galerie> uvádí:

„Cílem webové komunikace je představit dětem produkt Actimel jako dětský produkt. Hravou formou se snažíme ovlivnit vnímání kladných i záporných vlastností, obecně posuzovaných ve společnosti. Ucelenou a soustavnou komunikací vtahujeme dítě do neustále plynoucího příběhu z budoucnosti, nabízíme mu možnost vytvoření vlastní identity v tomto prostředí a zároveň mu dáváme prostor aktivně se podílet na existenci a budování vysněné školy – Actimel Academy. Nepřímým sdělováním pozitivních hodnot, ať už produktových nebo společenských, vytváříme kladné povědomí o značce.“

Web pro společnost Danone www.actimelacademy.cz (<http://prodeti.info/galerie.php?folder=galerie>) je uváděn titulem „Škola, kde se děti cítí dobře“. Naznačují tím snad, že virtuální škola, tedy jejich Actimel Academy, je jedinou školou, kde se dítě může cítit dobře? Jestli ano, tak proč? V reálné škole není tak dobře jako ve vysněném světě z budoucnosti, kde i identita dítěte je programovaná – vybírá si ji z modelových vzorů? Ono samo má možnost „vybrat si“, kým se stát. Nejlépe obhájcem značky a „vyhaněčem zákeřných Negoušů“. Nabízí se mu skoro konspirativní možnost „podílet se“ (téma partnerství markeréra a dětí, resp. partnerství virtuálních figurek kamarádů Ala, Toma a El) na záchráně vysněné školy: „*Vítáme tě na cestě do Actimel Academy. To je dobře, že jsi tady. Čekáme právě na tebe! Negouši záutočili na naši vysněnou školu! Pomůžeš nám zachránit Actimel Academy? Prohlédni si ji a staň se členem našeho týmu! AT Tě potřebuje. Informace jsou vždy pravdivé. Vyžeň zákeřné Negouše. Spolu to dokážeme, partáku.*“ (<http://www.actimelacademy.cz/files/zkracena-pravidla.pdf>) I jazykové hledisko je zajímavé. Děti jsou oslovovány termínem z oblasti vojenských akademií – kadeti. Dítě o sobě nerado přemýšlí jako o dítěti, vždyť dospělí mu často zdůrazňují „jsi jenom dítě, nemůžeš...“ V Actimel Academy není dítětem, je něčím víc, cítí se důležitějším, nepřezíraným.

Abychom si utvořili správný úsudek, je nejlépe přečíst si pravidla hry a po „zalogování“ se stát „kadetem“. Ostatně některé učitelky z mateřských školek hru rodičům i dětem doporučují a stojí za zmínku, že schopnost stát se objektem přímého elektronického marketingu má stejně

tak předškolák i pedagog. Pokud pak nenavštěvují stránku dostatečně často podle představ agentury, dostanou mail vyzývající k návratu do komunity kadetů. Děti jsou povzbuzovány, aby ve virtuální komunitě trávily co nejvíce času. Délka expozice reklamnímu poselství je totiž důležitý faktor – dá se změřit a vyhodnotit.

Děti jsou dokonce trestány, a to ztrátou předtím vyhraných bodů vyměnitelných za odměnu – tou je výhodný nákup výrobku Actimel. Naopak je podporováno získání dalších, nových hráčů do hry – přímo ze hry se pošlou pozvánky reálným kamarádům. Provozovatel stránky nemá zájem o virtuální kadety, ti totiž nejsou koupěschopní, jsou jen a jen dobrými rádci, co vlastně je žádoucí koupit. Webové reklamní hry jsou přesvědčivé i z důvodu, že jsou bohaté na animace, plné fantazijních prvků. Přitom však rozvoj fantazie a představivosti dítěte spíše potlačují a vedou k uniformovanosti. I přes veškeré proklamace o svobodě volby.

Proč marketéři vyhledávají školy?

Škola jako instituce požívá v důsledku historického vývoje nemalou důvěru a je nositelem nemalé společenské autority (i když v dnešní době je společenské postavení škol nedocněno). Produkty, které škola „posvětil“, mimovolně získají v očích dětí větší důvěru, jakousi pečeť schválení. Žáci a studenti, koncentrovaní na jednom místě a homogenní věkem, jsou pro marketéry tím nejlepším publikem. Na rozdíl od televizoru, kde lze reklamu zastavit či alespoň ztišit, školní docházka je pro dítě povinná. Bohužel někdy je povinné i sledování reklamy, a dítě netuší, že je „členem cílové skupiny“, že se stalo komoditou, s níž se obchoduje. Samo se stává šířitelem posel-

ství v rámci virového marketingu, který si odborníci na totální marketing nemohou vynachválit. Rodičů se nikdo neptá, zda si přejí či nepřejí, aby škola zprostředkovávala socializaci jeho potomka v konzumentských praktikách, navigovala ho v prostředí internetu na internetové obchody či internetové portály.

Vidím v tom výrazný demokratický deficit našeho školství, kde je činnost školských rad stále podceňována.

Jaké jsou hlavní formy marketingu ve školách?

- sponzorování školských programů a akcí typu akademie, výlet, koncert, návštěva divadla
- výhradní kontrakty – u nás nejsou běžné
- incentivní pobídkové programy – tato skupina je u nás snad nejvýznamnější a nejfrekventovanější, zejména jako spotřebitelské soutěže, do kterých se zapojují děti
- poskytování prostoru školy marketérům (školské hřiště, tělocvična, jídelna, bufet, střecha, vstupní dveře do školy)
- fundraising, přímé získávání financí od sponzorů, dary sponzorů finanční i věcné. I čistě finanční dar může být z etického hlediska problematický: organizátor Diamond Race – nelegálního rychlostního automobilového závodu na dálnici, chtěl poskytnout dar škole. Jeden zřizovatel dar odmítl, jiný přijal. Dar škole je daňově odpočitatelná položka. Některé školy na svých www přímo vyzývají firmy rodičů a na možnost fundraisingu upozorňují.
- digitální marketing

Marketing může směřovat i na mimoškolní aktivity – účast v kroužcích sponzorovaných korporací, projektech třídy (namaluj design slevové karty), motivuje žáky využívat vzdělávací materiály dodané sponzorem s logem a odkazem na webovou stránku sponzora nebo reklamní hru. Na některé soutěže cenu dodá sponzor, případně prodává nápoje. Naštěstí u nás převažuje státem dotovaná distribuce tzv. školního mléka, existuje program Evropské unie – ovoce do škol, avšak také se šíří prodej snacků v automatech, umístěných ve škole za pronájem. Interaktivní marketing ve školách se snaží zapojit žáky do aktivit, které jsou svázány s propagovanou značkou. Některé věci samozřejmě škola může ovlivnit, nemá však vliv například na reklamu na tričku žáka, na výhled z okna na billboard s nevhodným obsahem, ani na existenci herny před vraty školy.

Jsem přesvědčena, že svobodný tok informací je nutný a žádoucí. Na trhu však vládne informační asymetrie – komerční společnosti jsou dobře informovány o finančních problémech škol, o nedostatečném právním vědomí některých pedagogů. Zároveň je třeba chránit ty, kdo jsou znevýhodněni z objektivních důvodů, jako je nedostatek zkušeností, tedy děti. Pro marketéry však nejsou rovnocenným partnerem ani rodiče, mnozí učitelé i ředitelé, dokonce ani úředníci a politici. Domnívám se, že školy by měly být otevřenými, ale zároveň i sebevědomějšími institucemi a více spolupracovat s rodiči. Ve školních rádech by měly být zakotveny postupy a pravidla pro posuzování přípustnosti či vhodnosti marketingových aktivit, směřovaných na jejich žáky.

Vylousknuto z času

František Všetička

V polské literatuře existuje celá generace básníků a prozaiků, kteří se narodili na dřívějších východních územích Polska a kteří spolu se svými rodiči byli přesídleni do nově získaných území na západě. Jedním z nich je i **Wiesław Malicki**, který spatřil světlo světa ve Lvově (bylo to roku 1935) a v současnosti žije v Opoli. Je to nejen básník, ale také aforista, překladatel z ruštiny a autor her pro mládež.

Napsal jsem, že Malicki je básník a aforista, ale informační pořadí jsem měl patrně změnit, neboť duch aforismu Malického doslova obkružuje. Mimo jiné také proto, že má za sebou už jedenáct knih aforismů. Z toho dvě v českém jazyce, jež mu přeložili a vydali jeho přátelé z českého Zaolží (jde o drobné publikace *Nahé názory* a *Slova proti větru*). Sám není pouze aforistou, ale často také promlouvá a píše o teorii aforismu, např. na konferenci věnované Marianně Bocian, která se konala v Czemiernikach, kde je básnířka pochovaná.

Malického aforistické nadání představuje nemalou přednost, která však v sobě tají jisté nebezpečí, jež se týká komunikace s tímto aforistou. Dotážete-li se jej na něco, můžete být ubezpečeni, že vám

odpoví aforismem. Tím se dostáváte do nevýhodné situace, neboť nevíte, jak dotyčnému odpovědět (sami přitom nejste schopni okamžitě mu nějakým aforismem oplatit). Komunikace opravdu nesnadná, a aforista se na vás klidně a potměšile usmívá. Sám jsem v jeho souborech aforismů přiléhavý aforismus na tuto ošemetnou situaci nenašel. Nevytvořil jej asi záměrně.

Abych nezůstal u bohapustého konstatování, uvedu alespoň tři jeho dílka z této oblasti: „Tuż za kołyską zacyna się wszechświat“ – „Hned za kolébkou začíná vesmír“; „Uroda wewnętrzna nie potrzebuje lustra“ – „Vnitřní krása nepotřebuje zrcadlo“; „W każdej epoce muszą być wiatraki dla nowych błędnych rycerzy“ – „V každé epoše musí být větrné mlýny pro nové blouznivé rytíře“.

Jako básník publikuje Wiesław Malicki od roku 1962, knižně pak od roku 1967, kdy debutoval básnickou sbírkou *Kamenné ryby* (*Kamienne ryby*). Poezii nejenom píše, ale také prožívá. Na jedné cestě autobusem z Opolí do Krakova mi důvěrně recitoval starou obsáhlou latinskou báseň, při jejímž přednesu výrazně akcentoval jednotlivé takty verše. Tento přednes připomínám proto, že je názorným dokladem jeho smyslu pro rytmus a metriku básně. Vezměte si např. začátek jeho básně *Zvláštní čas* (*Czas szczególny*) ze sbírky *Když mlčí stůl* (*Gdy milczy stół*):

Płoną maski
magma podskórnych słów drąży szczeliny
ptaki podrywają do krzyku świt

Září masky
magma podzemních slov hloubí štěrbiny
ptáci křikem povznášejí úsvit

Znovu čtu tyto verše a slyším Malického rytmický přednes. Tím se znovu vracím do opolského autobusu, kdy nečekaně latinskou báseň vystřídaly známé ruské verše: „Skaži-ka, daďa, veď ně darom Moskva, spaljonnaja požarom, Francuzu oddana?“ Okamžitě jsem zajásal a k recitátorovi se přidal, neboť tohoto Lermontova – podobně jako Malicki – znám od gymnaziálních let. Takové recitační dueto jsem ve svém životě doposud nezažil.

Vstupní trojverší z básně *Zvláštní čas* se neobjevuje v Malického tvorbě náhodně, neboť čas

a problematika času se u něho často vrací. Už roku 1987 vydal soubor aforismů s názvem *Wyłousknuto z času* (Wyłuskane z czasu). Ve sbírce *Bez mýtu* (Bez mitu) sousedí vedle sebe dvojice *Ohnivý čas* (Czas strzelisty) a *Zastavený čas* (Czas zatrzymany). Sbírkou *Let nad prohrą* (Lot nad przegraną) začíná pak symbolicky pětiveršovou básní *Čas* (Czas). Temporální kategorie je u Malického kategorií prožitku, což dokazuje nejedna jeho sentence: „Czas jest nam wierny, lecz kto to doceni?“ – „Čas je nám věrný, ale kdo si toho cení?“; „Czas oszczędza tę pamięć, która się uśmiecha“ – „Čas zachraňuje takovou paměť, která se usmívá“; „Czas wybacza nam błędy stylistyczne, ale nie rzeczowe“ – „Čas nám promíjí chyby stylistické, ne však jazykové.“ Ostatně jak tyto sentence, tak všechna autorova poezie, stejně jako jeho aforismy jsou – vylousknuty z času.

Deštník

Mám ho
do běžné nepohody
a
proti lijákům
Také by bylo vhodné
kdyby byl více odolný

Na deště bezprávi

World trade center 11. 9. 2001

Nenávist byla nelítostná
Udeřila hanebným letem
Uvrhla v rumiště
pohyb živých
Zemřel mír

Nečekaně pohřbívaným
věčné odpočinutí
dej Pane
a nechť uschne větev
na které dozrávalo zlo

Katyňská paměť

I.
 Mlčení dlouho rostlo vzhůru
 Les mlčení místo lesu křížů
 Srnám se leskly očnice
 v houštině ticha
 Les hladověl
 a čekal
 Temnota byla požírána

II.
 Když už všechna slova
 vyjdou sama ze sebe
 třeba to temné
 opustí les

Nedovoluje se vinou umývat ruce
 Těžko odpustit
 Ale snad lidská slova
 budou tak
 zapamatována

Čas

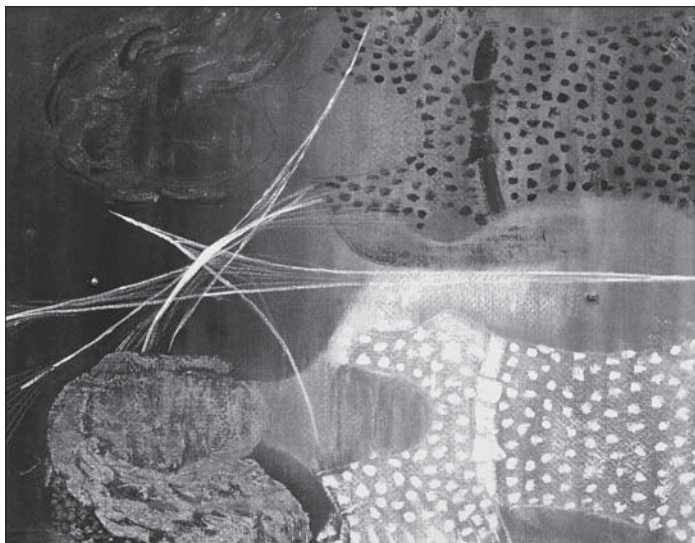
Nesepsali jsme s ním smlouvu
 když se k nám dostavil
 Neustále musíme doplácet
 do tak vyhnaných sázek
 za jeho pobyt

V opuštěné zahradě

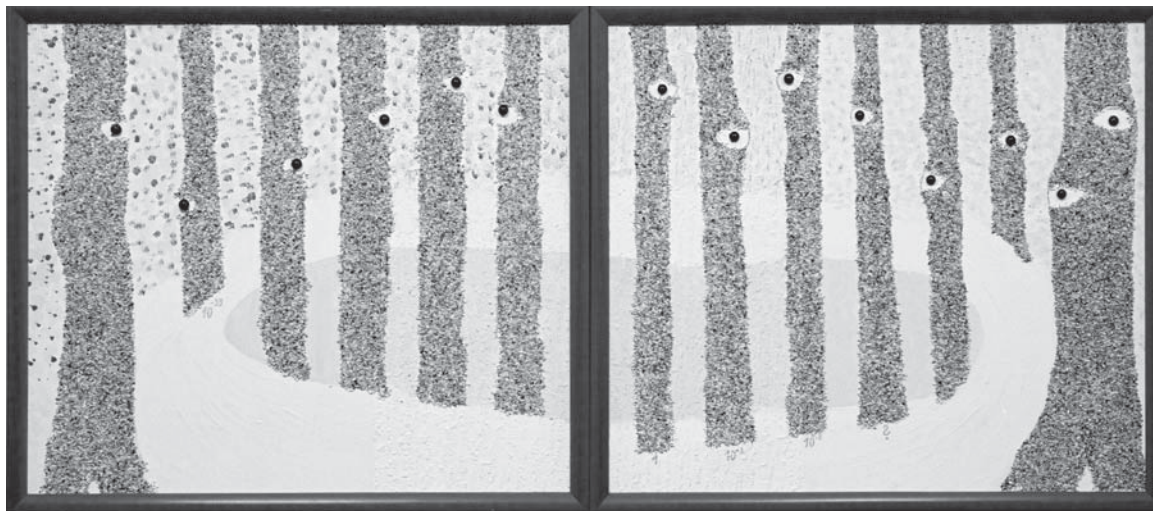
Vítají mne trosky altánu porostlé břečťanem
 stopy po ohniskách kolem kterých
 probíhaly kdysi události
 Každý tu sebe pevně držel v dlani

Dnes pouze bezdomovci hledají nadšení
 lkají písňe ke zlatému teleti
 Odtud vítr historie odvál zbytky iluzí
 a zasel nevyplenitelnou plevel

Porubaná sekerou dohasíná višěň
 Rozbité sklo
 mrzačí lidská slunce

Katastrofy světla (JB)

Sjednoceni sil (JB)

Aforismy Wiesława Malickeho

Gdyby świat miał tylko jedną twarz, byłaby to maska.

(Kdyby svět měl jen jednu tvář, byla by to maska.)

Ojcem wielu odważnych myśli bywa lęk.

(Otcem mnoha odvážných myšlenek bývá strach.)

Kształt miłości lubi się personifikować.

(Forma lásky tíhne k personifikaci.)

Mówiąc o niczym, nie powiedział jeszcze wszystkiego.

(Mluvě o ničem, stále ještě neřekl vše.)

W szkołach życia prezeludnione są osłe ławki.
(Ve škole života jsou přeplněny oslí lavice.)

Milcząc, głupota sprawia lepsze wrażenie.
(Když mlčí, hloupost dělá lepší dojem.)

Nie usiłujmy wmawiać losowi własnej ślepoty.
(Nesnažme se vnutit osudu vlastní slepotu.)

*Verše Wiesława Malickeho
přeložil František Všetíčka*

Rabbi Roman

František Všeticka

Řadu svých vloh dostáváme od svých předků. Stejně tomu bylo i u Romana Brandstaettera, polského spisovatele a básníka židovského původu, který nadání zdědil patrně po svém dědovi. Jmenoval se Mordechaj David Brandstaetter a humorně laděné povídky a novely psal v hebrejštině. Mezi soukmenovci měly nebývalý ohlas, známy byly i v zahraničí, neboť byly přeloženy do angličtiny, němčiny a ruštiny. Najdeme je i ve sbírkách Vědecké knihovny v Olomouci.

Mordehaj David zemřel ve svých osmdesáti čtyřech letech roku 1928, v témže roce jeho vnuk Roman debutoval básnickou sbírkou *Jha* (Jarzma). Mordechaj David tak v tomto roce jakoby symbolicky předal spisovatelské jho svému potomkovi.

Mordehaj David žil v Tarnově, kde se také 3. ledna 1906 narodil Roman Brandstaetter. Rodina Brandstaetterů žila na jedné z hlavních tříd Tarnova, v Mickiewiczově ulici. Který dům jim patřil, však žádná místní instituce ani jedinci dnes už nevědí.

Zcela opačná situace je v Poznani, kam se Brandstaetter uchýlil v roce 1960 a žil v ní až do své smrti roku

1987. Dům na ulici Winogrady číslo 37 je označen pamětní deskou, která začíná citátem z Brandstaetterovy básně vzdávající hold bibli:

*Biblio, ojczyzno moja,
Biblio, moja ziemio polska...*

Pro ucelenou představu o Brandstaetterovi chybí však na desce třetí verš, jenž dodává: (*ziemio*) *galilejska i franciszkańska*. Česky:

*Bible, má vlasti,
bible, má zemi polská,
galilejská a františkánská.*

Jacek Kucaba: Tarnów, Pomník Romana Brandstaettera – detail

Teprve toto trojzemí dává přesný obraz o Romanu Brandstaetterovi.

Básníková vstupní invokace, oslovující vlast, zemi polskou, zjevně totiž připomíná začátek Mickiewiczova Pana Tadeáše (země polská jakoby se mu kryla se samotným Mickiewiczem). Tato aluze je nepochybně vědomá, neboť k odkazu polského velikána se Brandstaetter celý život hlásil. Po absolvování Jagellonské univerzity v Krakově obdržel stipendium na dvouletý pobyt ve Francii, kde sbíral materiál vztahující se k společensko-politické činnosti Adama Mickiewicze. Výsledkem tohoto úsilí se stala práce Adam Mickiewicz jako kritik polské literatury v období vilenském a kovenském. Za tuto práci obdržel Brandstaetter titul doktora filozofie. Vzápětí nato publikoval v roce 1932 literárněhistorickou studii o židovském legionu Adama Mickiewicze. Když se po druhé světové válce stal v Římě kulturním atašé na polské ambasádě, zorganizoval tam roku 1948 oslavy k stému výročí založení tohoto legionu. Touto akcí se znelíbil polské vládě a ze své funkce byl odvolán.

Stejně tak je v Brandstaetterově básni příznačná zmínka o zemi galilejské, neboť v Palestině prožil autor svůj válečný exil, jenž měl na něj zásadní a předpodstatný vliv. Z judaisty se zde stal křesťan; pro úplnost třeba dodat, že Brandstaetter v celém svém zbývajícím životě judaismus a křesťanství nevyklučoval, naopak je spínal a slučoval v nerozbornou jednotu.

Duchovním impulsem v Brandstaetterově konverzi byla osobnost svatého Františka z Assisi (odtud zmínka v básni o zemi františkánské). Po šestiletém pobytu ve Svaté zemi se Brandstaet-

ter stává kulturním atašé v Římě, odkud podniká časté cesty do Assisi. Teprve fascinace životem a dílem svatého Františka v něm dovršuje jeho obrácení ke křesťanství. Výsledkem tohoto obdivu k umbrijskému proslávkovi jsou dvě Brandstaetterovy literární práce, obě publikované roku 1947 – mystérium *Divadlo svatého Františka* a prozaické *Kroniky Assisi*, do češtiny přeložené Jaroslavem Simonidem jako *Umbrijské kroniky*. V této próze, v kapitole Eremo dei Carceri, podává Brandstaetter obdivnou charakteristiku assiského světce: „Svatý František, ten velký objevovatel světů v lidské duši, odhalil před užaslyma očima středověkých lidí neprobádané oblasti duchovního dojetí a vytržení. Ukázal, jak velké bohatství citů nese v sobě člověk, kolik je v něm vznešených možností, kolik vrcholné inspirace, kolik radostného světla i krásných krajin vnitřního života.“

Duchovním impulsem Brandstaetterova obrácení nebyl pochopitelně pouze svatý František, ale rovněž a stejnou měrou Ježíš Kristus. Zájem o jeho osobu a činy se i v tomto případě promítl do spisovatelovy tvorby, neboť Brandstaetter o něm napsal a v letech 1967–1973 vydal románovou tetralogii *Ježíš z Nazareta*.

Rabbi Roman, jak Brandstaettera nazývali jeho přátelé, zemřel v Poznani v den svatého Václava 28. září 1987. Je pochován na poznaňském hřbitově v Miłostowě spolu se svou manželkou Reginou z Brochwicz-Wiktorów. Jeho choť, původem šlechtična, zemřela rok před ním. Hřbitov Miłostowo není přitom obyčejné místo posledního odpočinku – je to v podstatě rozsáhlý les, obrazně připomínající rozměrné dílo Romana Brandstaettera.

Listonoš vítr šeptá verše dětem

Babičky byly zajisté stvořeny především k tomu, aby si s dětmi povídaly a četly. Některé to dělají s radostí a jsou tak trochu vděčné pánubohu za to, že nějaká vnučata mají a že je děti vůbec poslouchají. Jiné to dělají z povinnosti, protože kdo by ty nebohé dítky vychovával a vedl k mateřskému jazyku, když rodiče nemají čas a trpělivost jim doma chybí stejně jako kafemlejek? A některé babičky žijí úplně jinde, a tak alespoň vnučatům píšou dopisy. Dokonce se někdy v takových dopisech objevují básničky – ale to se za nimi obyčejně skrývá nějaký tatínek jako autor. Babičky totiž nemívají myšlenky tak jasné a strukturované, aby svou lásku a porozumění k dětem vyjádřily poezií v řeči vázané.

Tímto dojmem působí na čtenáře „babiččina předmluva“ k půvabné knížce veršů **Radka Malého** *Listonoš vítr*, kterou olomoucký básník vydal v pražském Albatrosu na jaře 2011. Básně jsou určeny dětem, ale vzhledem k mírně konzervativnímu stylu určitě zaujmou i dospělé čtenáře, potažmo hlavně ty babičky, které nad stránkami bohatě ilustrovanými a laděnými do modrozelených odstínů mohou s vnučaty vzpomínat na blažená dětská léta, kdy se podobně skláněly nad verši Františka Hrubína nebo dokonce Josefa Václava Sládka. Vzpomínky pak obživnou, stejně jako to dělávají staré a zapomenuté knížky:

Okno do zahrady

Mám do zahrady otevřené okno,
pod oknem stůl a na stole pár knížek.
Když venku prší, tak ty knížky moknou,
když venku sněží, padá na ně snížek.

Ty knížky raší,
ty knížky klíčí,
už na nich bují lupení

a to mě straší,
a to mě ničí
a nemám s nimi strpení.

Ostříhat listy? Ale ne.
Tak zlé to přece není.
Jenom je nemám přečtené,
mám strach, že zakoření.

Svět olomouckých ulic, jak je znají děti, protože mají fantazii a vidí, co dospělí netuší, to je svět magie a zaklínadel:

Zaklínání psí

Znám ulici a čas v ní plyne
tak, že to můžeš pocítit,
a víno se tam po zdech vine
a psi ho chodí v noci pít.

Znám ulici, v ní chvíle plyne
tak, že ji můžeš ucítit.

A což teprve olomoucké parky! V těch potkáme i tatínky s kočárkem, starší ratolesti se vedou za ruku a jenom koukají, co všechno nabízí podzimní zubaté slunce, deště, barevné listí a zvířátka, která si budují v parku zimní noclehárnu.

Veverky, celé zadýchané,
s oříšky běží, s žaludem,
Než vyrostou z nich stromy, pane,
my už tu třikrát nebudem.

Na zídkách kočky. Hledí z výšky
na prázdné mokré ulice.
Jak, bráško, poznáš z téhle knížky,
zda škrábne, či se tulit chce?

Celostránkové ilustrace Pavla Čecha se elegantně rozpouštějí v barevných kresbách a na obrázcích se občas mihne listonoš, hlídač v parku

nebo – nejčastěji – vlídná karikatura Radka Malého jako tatínka, který odložil na chvíli přísnost vysokoškolského učitele a nechal fantazii splynout s duší dítěte, kterému dělá společníka. A ve chvílích souznění duší do hry vstupují stromy. Vyprávějí, čarují a mluví k velkým i malým, stačí umět naslouchat:

Čarování

Obejdi třikrát starý strom
nevyslov hlásku
on promluví

řečí vran a hlasem stinky
slimáčí řečí
jazykem stromů

Obejdi třikrát starý buk
zleva a zprava a neptej se na nic
on odpoví

Listonoš vítr přinesl dětem spoustu novinek, ale porozumět jim, to znamená nejdřív ztichnout a pak se začíst do veršů, psaných na pozadí všech barev olomouckých parků. Jemné barevné odstíny i verše vás okouzlí od jara až do zimy – o to se už knížka nepochybně postará.

Listonoš vítr : (co přinesl a co mi šeptal) : Radek Malý ; [ilustroval Pavel Čech]. – 1. vyd. – V Praze : Albatros, 2011. – [35] s. : vše barev. il. ISBN 978-80-00-02697-8

Letní poezie Zbyňka Šišky

Zbyňek Šiška (narozen 10. 6. 1930) do roku 2007 působil jako docent na Univerzitě Palackého v Olomouci. Doma i v zahraničí je znám jako lingvista, ale také autor lyricky laděné poezie. Žije v Malenovicích na Zlínsku.

Reflexe

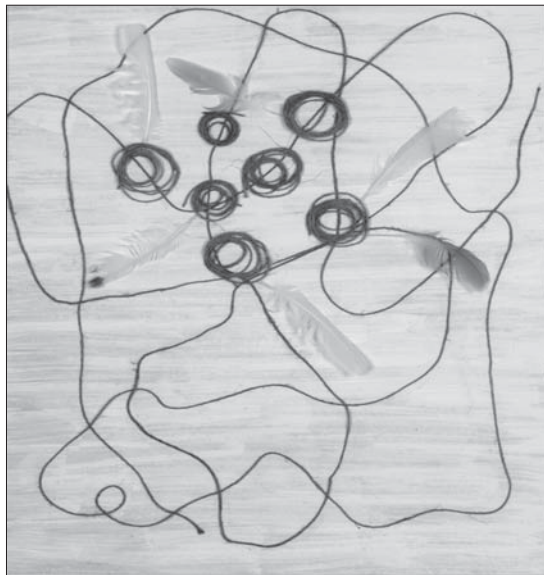
Slovo je setba lidských úst
a láska
sladký úděl světa

Jedině to co nechce růst
vítr hned
na smetiště smetá

Na cestě

Na cestě do ráje se nevidíme
Jdeme a jdeme
jako slepí
Na cestě zpátky ustavičně bdíme
a zametáme prach a střepy

Řekni mi kolik je tu ještě léta
a řekni mi
kde není zima
Vždyť divizna ta kráska velkokvětá
už ani otakárka nezajímá

Chaos (JB)

Podobnost

Chtěl jsem ti poslat jen svá ústa
a vínem naplněnou sklenku
Jenomže
to co ve mně vzrůstá
nemohu prozrazovat venku

Jsem jako měsíc když tu zrána
postává chladem celý zkřehlý
A jsem i nitka
rozkmitaná
než projde šťastně ouškem jehly

Tisíceré ticho

Někdy je v lese tolik ticha
že stačilo by
na oltář
Slyšíš i stín jak v listí dýchá
a jak v něm mění svoji tvář

To ticho je tu tisíceré
i v mnohosti však má svůj řád
Rád by sis vybral
nevíš které
a stačíš jenom naslouchat

Smysl sdělování

Slova jsou stěhovaví ptáci
přilétají
a odlétají
Když se však některé z nich ztrácí
i mudrci se po něm ptají

Berou to ovšem s pochopením
Život je vlastně
uplývání
vykupované dlouhým bděním
a dotýkáním lidských dlaní

Vůle

Kde se v nás nabrala ta vůle k žití
když naše tělo
skomírá!
Ona však přesto podpírá
všechno co za nás aspoň v duši svítí

Ptáme se... stále se však málo ptáme!
Poznáme to
i na stromech
když obrůstá je hustý mech
a když v nás vítr vetché větve láme

Zrcadlo

Zrcadlo nikdy nepromluví
zrcadlo se jen
zamlží
jako ty stružky naší mluvy
když naplní se hořkou lží

Panna se jenom studem brání
žena se vždycky
zadluží
protože ví že milování
není jen úsměv za růži

Studánky a studny / Zbyněk Šiška ; výtvarný doprovod Ladislav Rusek. – 1. vyd. – V Olomouci : Univerzita Palackého, 2010. – 68 s. : il. ISBN 978-80-244-2600-6

Ženy ve spektru civilizací

Jaroslav Krejčí

Světová sociologie se shoduje v názoru, že role ženy je vždy strukturální součástí civilizace, jinými slovy ženská role a pozice ve společnosti vždycky vypovídá něco podstatného o struktuře společnosti jako celku. V antropologické a sociologické literatuře jde o téma autorsky dosti specializované. Píší o něm převážně ženské autorky, zaměřené na „gender studies“.

V následující úvaze jde o zdůraznění těch prvků „gender“ problematiky, které se v současné době stávají jedním z klíčových problémů naší nynější modernity. Než přistoupíme k jádru věci, pokusíme se o stručný náčrt proměn v pozici ženského rodu ve vývoji lidské společnosti, a to od dob, kdy lovectví a sběračství byly hlavními zdroji obživy člověka.

Přirozená predispozice pro dělbu práce mezi ženami a muži, tj. na jedné straně absorbující péče mateřská, na druhé straně fyzická síla nutná k opatrování výživy lovem, nabyta nových forem s vývojem zemědělství. Nové dovednosti vyžadovaly od mužů zvláštní specializaci. Orba a hrnčířství, ale i zpracování kovů byly mužskou doménou. Ženy byly osvobozeny od obtížné práce jako okopávání či nošení břemen, tyto výhody však odrážely hospodářskou základnu od mateřského práva. V reprodukčním procesu jen matka byla jistá a strýcové zastávali mužskou funkci v rodině, jejíž rozsah nebyl omezen svazkem manželským. Přesto se nezdá, že by ženská role v rodině byla soustředěna na domácí činnost; naopak četné doklady poukazují na existenci matriarchátu a le-

virátu (povinnost oženit se s vdovou zemřelého bratra); vývoj v tomto směru ovšem nebyl v celém světě jednotný a naše zdroje informací jsou sporé.

I když s počátky civilizace, tj. městského života a užívání písma, se naše informace množí, celkový obraz může být zachycen jen zhruba a ten není pro jednotlivé civilizace stejný.

Nejvíce konkrétních informací poskytuje dějinný výšek řecko-římské antiky, ale ty se týkají jednotlivých případů, většinou z vyšších než z nižších vrstev.

Obecnější platnost, tedy široký civilizační záběr, má pozice žen v bájesloví. V tzv. pohanských náboženstvích existuje zpravidla téměř rovnost mezi oběma rody. Výjimkou je jen nejvyšší božstvo. Polyteismus se tak stává poslední výraznou baštou rovnosti žen s muži před příchodem naší nynější modernity v europoidní části světa. Vznik tzv. vyšších náboženství zahajuje androkratickou fází v promítání transcendentních představ do denního života. Tento vývoj se projevuje jednak v koncepčně vyhraněných náboženstvích, jednak v konglomerátech bájeslovných představ nakupeňých na osy transcendentální spekulace. Koncepčně vyhraněná náboženství jsou dvojího typu:

- a) monoteistická náboženství (judaismus, křesťanství, islám);
- b) náboženství neosobního principu (buddhismus, a to zejména ve své původní (téřaváda) formě, taoismus a v podstatě též zoroastrismus a z něho odvozený manicheismus).

Bájeslovným konglomerátem nakupeným na osu transcendentální spekulace je hinduismus, později zoroastrismus a částečně i mahajánový buddhismus.

Zvláštní případ tvoří čínská koncepce Nebeského mandátu; jeho funkčnost závisela na vladařské dovednosti a prokazovala se veřejným pořádkem a chováním poddaných. S pomocí konfuciánského učení se stala dlouhověkovou dominantou civilizační orientace nadřazené lidovým kultům. Pozoruhodnou analogii Nebeského mandátu lze spatřovat v jižní Americe – Nejvyšší Inka jakožto syn Slunce a současně jeho představitel na Zemi.

Ve všech případech praktický dopad těchto koncepcí nebyl pro postavení žen ve společnosti příznivý. U monoteistických náboženství to nebyl jen princip, že Bůh, i když se nám zjevoval ve svaté Trojici, byl jediné mužského rodu, ale že jako hlavního člověka stvořil muže. V této souvislosti je vhodné upozornit na biblickou knihu *Genesis*, která patří ke svatým písmům judaismu i křesťanství a k níž uvádí četné reference i korán. Vzhledem k tomu, co je známo o přístupu koránu ke statutu žen, je zde zajímavý paradox. Zatímco ze dvou verzí stvoření člověka obsažených v prvních kapitolách knihy *Genesis* křesťanství preferuje tu pro ženu méně příznivou, korán se přidržel verze ženě příznivější.

Podle první kapitoly kanonizovaného textu biblické knihy *Genesis* byli muž a žena stvoření společně, také oběma společně svěřil Bůh vládu nad veškerou faunou a flórou (verše 27–29). Ale druhá kapitola podává poněkud jiný obraz o stvoření lidí. Napřed je stvořen člověk (rozumí se muž), pak jeho pracoviště v ráji a teprve na-

konec z žebra muže jeho pomocnice žena. Ona pak na popud dáblův svede Adama k pojídání zakázaného ovoce, za což oba stihne boží trest. Ženě Bůh mimo jiné řekl: „Pod mocí muže tvého bude žádost tvá a on panovat bude nad tebou“ (kapitola 3, verš 16, kralický překlad).

Z toho, že v hebrejském textu 1. kapitoly *Genesis* se Bůh nazývá slovem *Elóhim*, což je plurál kanaanského slova *El* (po vsunutí samohlásek ve starém hebrejském písmu chybějících), a v druhé kapitole (po podobné hláskové úpravě) *Jahveh*, lze soudit, že koncepce k ženám spravedlivější je bližší pohanskému okolí, kdežto jahvistická koncepce se drží androkratického principu, který je v té či oné formě a různé intenzitě inherentní většině společností civilizační megaeпоchy.

Korán není ve výkladu stvoření člověka zcela jasný. Súra 4 ve verši Hrbkova překladu praví: „Lidé, bojte se Pána svého, jenž stvořil Vás z bytosti jediné a stvořil z ní i manželku její a rozmnožil je oba v množství velké mužů i žen.“ To vypadá spíš jako kompromis mezi verzí první a druhé kapitoly biblické *Genesis*. Nenásleduje však Evin prohřešek. V Koránu žena vystupuje jen jako bezvýrazná manželka Adamova, která ho pouze následuje. Odpovědnost za pojídání zakázaného ovoce padá tudíž na Adama (to vyplývá z kontextu sóry 2, verše 34, a sóry 7, veršů 18–24).

Starý zákon však byl pouze teoretickým východiskem, pro nás je důležitější, jak představitelé monoteistických náboženství s tímto začátkem naložili. A tu nacházíme zajímavý paradox. K Evě nejmírnější islám zaujal k ženskému pohlaví nejtvrdší postoj.

V otázce *Geneze* je pozoruhodný kontrast s náboženstvím na opačné straně světa; tam – za značně pozdějšího civilizačního vývoje – byla například mezoamerická kosmogonie k ženě laskavější; předpokládala dvě stvořitelské podstaty, Rodičku a Ploditele, takže androcentrismus ztratil transcendentální opodstatnění.

Dominantní postavení mužů ve společnosti i v rodině je společným znakem nejen monoteistických, ale i jiných misijních náboženství. Rozdíly jsou hlavně v praktické aplikaci jejich androkracie.

Buddha, zakladatel nejstaršího misijního náboženství, podle traktátu *Sigalováda-suttanta* stanoví pět způsobů blahodárného vztahu manžela k manželce. Muž má k ženě projevat respekt, zdvořilost, věrnost, předávat jí pravomoc a zaopatřovat ji ozdobnými předměty. Od ženy pak může očekávat, že povede dobře domácnost a bude se starat o věci, které muž obstará. Mnichy však Buddha před stykem s ženami varuje: ženy jsou zdrojem pokušení, jejich mravnost je zachraňována mateřstvím. Mohou se sice stát i jeptiškami, ale za přísnějších pravidel, než jaká jsou předepsána mužům.

Dojemný je Buddhův dialog s mnichem Anandou, zaznamenaný v *Maha-parinibbána-sutta*. Ananda: „Pane, jak se máme chovat k ženám?“ – Buddha: „Nemluvit k nim.“ A.: „Ale když ony samy začnou?“ – B.: „Být ve střehu.“

V křesťanství se androkracie více projevuje v církevní praxi než v Kristových výrocích z evangelíí. Tam se uplatňuje jen implicitně – Kristus, syn Boží, je muž a jeho apoštolové jsou vesměs muži. Ježíšův postoj, jak o něm vyprávějí evangelia, je k ženám laskavější než postoj jeho pozdějších ctitelů. Pro slabosti žen měl pochopení. Surovost

staré judaické praxe, kterou převzal islám, jako kamenování žen kvůli cizoložství, Ježíš odmítá.

Apoštol Pavel, který z Ježíšovy družiny nejvíce přispěl ke zformování křesťanské církve, zaujímal ve svých dopisech tvrdý androkratický postoj. Nejostřeji to vyjádřil v první epistole k Timoteovi: „Žena ať se učí mlčeti, ve všelike poddanosti. Nebo ženě neodpouštím učiti ani vládnouti nad mužem, ale aby byla v mlčení. Adam zřejmě prvé jest stvořen, potom Eva. A Adam nebyl sveden, ale žena svedena jsoucí příčinou přestoupení byla. Ale však spasena bude v plození dětí, jestliže by zůstala u víře a v lásce a posvěcení, s středmostí.“ Jak vidno, už apoštol Pavel rozhodl ve prospěch jahvistické verze biblické *Genesis*.

Dvornost středověkých rytířů (bohužel jen k ženám vyšších stavů) odpovídala více postoji Ježíšovu. Naproti tomu církevní praxe, která neváhala postihovat ženy stejně krutými tresty jako muže, se Kristovu příkladu zcela odcizila; v období, kdy po ochabnutí vášnivého nepřátelství mezi katolickou církví a církvemi protestanskými se tzv. čarodějnice staly hlavním terčem pronásledovatelské vášně, se církevní praxe zvrhla v projev perverzní misogynie.

V současnosti panuje v křesťanství spor o to, zda má být Kristův tvůrčí odkaz nově interpretován v duchu lidských práv, tj. včetně rovnoprávnosti ženy s mužem, i v přístupu ke kněžským hodnostem, nebo zda se má postupovat podle Ježíšovy osobní situace. Základní linie sporu vede mezi protestantstvím a katolictvím. Zatímco evangelické církve či denominace kromě připuštění manželství kněží otevřely ženám rovněž cestu k církevním hodnostem, katolická církev dosud trvá jak na výlučném právu mužů na kněžské

funkce, tak i na celibátu, který byl plně prosazen teprve na sklonku 11. století. Jako významnou symbolickou náhražku za neochotu svěřit ženám kněžskou funkci vyzvedla katolická církev kult Panny Marie, Matky Boží, který naopak protestantská reformace v 16. století zavrhl.

Největší kumulace diskriminačních omezení se projevuje v zemích islámské civilizace; jejich intenzita je nepřímou úměrnou stupni okcidentalizace (modernizace) té krásné islámské země. Ne všechna diskriminační ustanovení jsou však záležitostí islámského práva, šaríje. V mnoha případech běží o zvyklosti, které korán výslovně nezakázal. Tak je to zejména s ženskou obrízkou (tj. prepubertálním zmrzačením ženských genitálií, excize, prováděná v různých stupních). Praktikuje se v širokém pásmu Afriky, tzv. Sahelu, tj. od západního Senegalu až k Nilu, dále v celém povodí Nilu a v tzv. Rohu Afriky na východě – s částečným přesahem na Arabský poloostrov. Počet obětí se v současnosti odhaduje na sto milionů. Podobně je to s tradicí zahalování ženského obličejce. Korán vyžaduje v odívání jen skromnost.

Je třeba vzít v úvahu, že islám vznikl na pomezí urbanizovaného a kočovného světa, kde postavení žen bylo mnohem horší než v oblastech obyvatelstva usedlého. Proto jsou některá ustanovení, omezující práva žen, formulována tak, že ženám nějaká práva přece jen přiznávají.

Korán například zakazuje zabíjení novorozených děvčátek a omezuje polygamii na čtyři ženy, o něž se manžel má starat stejným způsobem. V praxi se však – pro svou nákladnost – právo na polygamii využívá jen částečně. Pro ženy jsou významnější podmínky rozvodu. Pokud manželský kontrakt, o němž zpravidla rozhodují rodiče, ne-

stanoví jinak, je podnět k rozvodu právem muže. Proveďte se trojím prohlášením, přičemž mezi nimi musí uplynout doba tří menstruačních cyklů pro případ, že by mezitím došlo k otěhotnění. Žena musí o rozvod žádat u soudu. Zákonný dědický nárok ženy tvoří jen polovinu nároku mužského. Také ženské svědectví u soudu má jen poloviční platnost oproti svědectví muže. V předislámské době (tzv. *Džahílíja* – doba nevědomosti) prý ženy neměly ani právo dědit, ani právo svědčit ve sporu. Androkracie byla ještě tužší.

Je však dosti muslimských států, které šaríji uplatňují jen částečně. A tak – podobně jako v jiných úpravách společnostního života – existuje ve světě islámu značná hybridizace práva. Krajiní póly škály jsou na jedné straně Turecko, kde se šaríja vůbec neuznává, a na druhé straně Saúdská Arábie, kde se podle učení tradiční vahábovské denominace šaríja uplatňuje v plné míře. Afghánský Taliban toto učení přivedl ad absurdum.

Zvláštním případem je Egypt, což lze ukázat na jeho řešení problémů s ženskou obrízkou. Výzkum z roku 2005 zjistil, že jí prošlo 97 % vdaných žen. Průzkumy postoje žen k obrízce shledaly, že mezi roky 1995 a 2007 souhlas žen s tímto zákrokem klesl z 82 % na 68 %. Jak dalece je obrízka prováděna odborníky a jak často porodními asistentkami či holiči apod., není známo. Podobně je tomu s počtem úmrtí.

Zdravotní úřady společně s podporou vzdělanějších kleriků marně naléhaly na upuštění od této praxe. Odborní lékaři obrízku prováděli často z obavy před vyžádáním neodborné alternativy nebo pod tlakem konzervativních kleriků. Teprve od jara roku 2007 oznámil periodický tisk zpřísnění zákazu obrízky a lékaři ji provádějící

jsou penalizováni. Prohlášení nejvyššího klerika, že ženská obřízka je islámem zakázána, přináší konečně naději na rychlejší útlum této nebezpečné praxe.

Zvláštní problém islámské právní praxe principu rovnosti obou pohlaví tkví v interpretaci jednoho místa koránu, které je bohužel natolik jednoznačné, že bez základní změny postoje ke Svatému písmu je stěží zanedbatelné. Běží o súru (kapitolu) 4, verš 38, který v překladu Ivana Hrbka zní takto:

„Muži zaujímají postavení nad ženami proto, že Bůh dal přednost jednomu z vás před druhými, a proto, že muži dávají z majetků svých (ženám). A ctnostné ženy jsou pokorně oddány a střeží skryté kvůli tomu, co Bůh nařídil střežit. A ty, jejichž neposlušností se obáváte, varujte a vykažte jim místa na spaní a bijte je! Jestliže jsou však poslušny, nevyhledávejte proti nim důvody! A Bůh je vznešený, veliký.“ V komentáři Hrbek uvádí jen dvojí interpretaci slov „skryté...co Bůh nařídil střežit“. Podle jedné jde o majetek manželů, podle druhé o ženské pohlaví. *Oxfordský slovník světových náboženství* však poukazuje na alternativní výklady arabského slova, které nevyznívají tak ostře jako doslovný překlad „bijte je“. Ať tak či onak, jde o slova koránu a je třeba hodně odvahy, aby se tento verš mohl mlčky přejít tak, jako je možno přehlížet androkratická napomenutí apoštola Pavla. Nicméně je možné též poukázat na Prorokovu zkušenost ženské žárlivosti, která zvláště v polygammním prostředí mohla mít bohatou příležitost k rozvinutí.

Pokusy moderně interpretovat celý korán mezi muslimy nechybějí, ale zatím jsou to jen okrajové pokusy intelektuálů. Za zmínku stojí reinterpretační koránu Muhammada Šahrura (*Al Kitab Wál*

Koran), vydaná v roce 1993 v Sýrii a povolená k prodeji také v Lisabonu, Jordánsku, Kuvajtu, Bahrajnu a Ománu. Na nátlak Saúdské Arábie byl prodej knihy v Kataru, Spojených emirátech a Egyptě zastaven, ale prodávají se tam pokoutní přetisky. Přestože kniha má náročný rozsah 800 stran, z prvního vydání se prodalo přes 30 000 výtisků. Jde zřejmě o vlašťovku, která by s dalšími mohla vést k mutační dimenzi islámské renesance. Současně však v této věci převládá krizová atmosféra.

Pokud se týká rovnoprávnosti žen s muži, v islámské intelektuální tradici se jí zastával jediný Ibn Rušd, v Evropě známý jako Averroes (ve druhé polovině 12. století našeho letopočtu). Další případy jsou až z moderní doby.

V zemích, kde je náboženství či světonázorová tradice převážně autogenní, jako zejména v Indii a do jisté míry i v Číně, převažují úvahy a principy složitější než koncepční rámce misijních náboženství.

V hinduismu je těžké se jasně orientovat. Ve světě nadpřirozených bytostí jsou si ženy s muži v podstatě rovny, i když z některých funkcí bohů lze dedukovat, že kvalita jejich působnosti závisí na vztahu k muži, který je jejich božským protějškem. Tak je tomu zejména u bohyně Šakti, družky boha Šivy, který mimo jiné svět stvořil tancem. Šakti vystupuje ve dvou protichůdných rolích, z nichž jedna je vášnivá mstitelka a ničitelka (Kálí, Durga). I Šiva je však rozpolcen mezi dobrem a zlem. Většinový postoj je jasně androkratický (promužský), přesněji misogynní (protiženský). Například při převtělování duší je znovuzrození duše ženy v mužském těle většinou považováno za úspěch.

Pohřební obřad *sati*, tj. sebeupálení vdovy (případně vdov v oblastech výskytu mnohoženství), je nejdramatičtější projevem tohoto postoje. Mughalská dynastie (vyznáním muslimská) se v Indii marně snažila tento zvyk vymýtit; teprve britská vláda jej v roce 1829 výslovně zakázala. V praxi však dlouho přežíval a ojedinělé případy se dosud vyskytují.

Mezi Indy samotnými bylo nejen *sati*, ale i jiné formy misogynního postoje rázně odmítnuty tzv. *tantriky*; jejich učení nejen zdůrazňovalo ženský úděl, ale někdy jej i stavělo do popředí. Na rozhraní 8. a 9. století to byl Šankara, obránce a reformátor upadajícího hinduismu, kdo se snažil výrazně posílit ženský prvek v kultovní sféře.

Soudobá Indie (Bhárát) musí čelit jinému způsobu diskriminace žen. Stát sice uzákonil vše potřebné, aby se Indie mohla stát moderním státem, vyznávajícím princip lidských práv a rovnoprávnost pohlaví, praxe je však dána tradicemi, vzdělaností či stupněm na majetkovém žebříčku. Donucení vdovy, aby se dala spálit s mrtvým manželem, je výjimečné a oddělený společenský život žen není nutný ve vyšších patrech společnosti. Filmové herečky jsou ve všech vrstvách velmi populární.

Problematický je však průsečík sňatkové tradice a sociální stratifikace. Narození dcery může rodinu ekonomicky zruinovat tím, že zvyk žádá při provdání vyplatit věno, přestože to vláda zákonem zakázala; rodina tím ztrácí nejen pracovní sílu, ale přichází i o majetek. Naproti tomu syn obojí pro novou rodinu získává a nadto udrží prestiž rodinného jména. Při sčítání lidu roku 1997 se ukázalo, že Indie má nejméně o 40 milionů žen méně, zatímco skoro všude ve světě je počet žen

o něco vyšší než mužů. Zjišťování pohlaví plodu před porodem přispělo podstatně k provádění potratů. Podle výkazu jedné nemocnice v Mumbáí (Bombaj) se ukázalo, že na jeden potrat chlapečka připadalo 1000 potratů děvčátek. Jako reakci na toto zjištění indická vláda uzákonila pro nejchudší rodiny (s příjmem pod 11 000 rupií, což odpovídá zhruba stejnému počtu korun), kterým se narodí děvčátko, příplatek 500 rupií a podporu na její budoucí školné.

Se stejnými problémy se potýká soudobá Čína. Zde však nejde jen o průsečík chudoby a tradice, ale také o to, že jedině muž může účinně vykonávat pohřební obřady za mrtvé, což je při všeobecně dodržovaném kultu předků vždy žádoucí. Situace v Číně je nadto komplikována populační politikou vlády, která se snaží s ohledem na co nejrychlejší ekonomický růst snížit přírůstek obyvatelstva. Přestože vláda propaguje rovnocennost obou pohlaví a poskytuje rodičům, kteří dodrží vládní požadavek jen jednoho dítěte, výhody bez ohledu na jeho pohlaví, rodiče se novorozenech děvčat zbavují. Kdyby žil Muhammad, v Číně i v Indii by musel znovu vyslovit zákaz zabíjení děvčátek.

V Číně podobně jako v Indii se nedostává žen k sňatkům, což při vládní politice jednoho dítěte má mnohem větší důsledky na populační vývoj. Jeho růst má kolem roku 2040 stagnovat a pak se očekává pokles. Podle tisku (*The Times*, 13. 1. 2007) chybí ke sňatkům 30 milionů žen. Britský týdeník *The Economist* z 28. 7. 2007 cituje čínské tiskové informace, že na čínském venkově leckde ožívuje dávný zvyk „manželství duchů“. Zemřel-li muž dříve, než se mohl oženit, jeho rodiče koupí ženskou mrtvolu, aby ji pohřbili spolu se svým

synem. Dokonce byl souzen člověk, který přišel na alternativu, že pro takový obchod je snazší příslušnou partnerku zabít, než někde vyhrabávat její mrtvolu. Odsouzen byl pro šest vražd.

Na přelomu 2. a 3. tisíciletí jsou ženy naší civilizace jistě po mnoha stránkách v lepší situaci než jinde na světě. Individuální útlak ze strany mužů, bití nad rámec toho, co schválil korán, v mnoha zemích není zanedbatelnou výjimkou. Nový organizovaný útisk vzniká v případech žen, které se narodily v evropských zemích, dosud nezapojených do Evropského společenství, a daly se nějakou kuplířskou mafií nalákat na práci v zemích plně zapojených do uvedeného společenství. Po odebrání pasu totiž zmizí z evidence. Evropské policejní a soudní orgány nejsou pokaždé horlivé, aby bez silného vnějšího podnětu ženy z otrockého postavení v soukromých nevěstincích vydolovaly a otrokáře patřičně potrestaly.

Statisticky je to sice jen okrajová záležitost, ale doplňuje kritiku vznášenou na moderní Evropany ze strany těch, kterým my vyčítáme tvrdé zacházení se ženami. Zastánci odděleného života a přísného zahalování žen na veřejnosti tvrdí, že těmito opatřeními chrání jejich důstojnost lépe než evropští a američtí zastánci ženských práv, kteří je permissivním životním stylem vhánějí do života ohrožujícího nejen jejich ctnost, ale i zdraví, ba dokonce i svobodu. Na obhajobu naší civilizace však můžeme konstatovat, že v uvedeném případě se ztráta svobody týká jen žen postižených protizákonnou činností otrokářů, zatímco v zemích, kde se uplatňuje tradiční islámské právo (šaría) nebo kde přežívá

většinová tradice hinduismu či jiných náboženských orientací, je nerovnoprávnost žen s muži (jinými slovy omezená svoboda žen) záležitostí žen všech.

V tzv. západní či přesněji řečeno „europoidní“ části světa má „the gender issue“ ještě další významnou dimenzi: souběh principů občanské rovnosti s technizací života umožňuje zvýšenou účast žen ve výrobní i distribuční činnosti, jakož i ve vzdělanosti, kde v současnosti na rozsáhlé střední úrovni ženy převyšují své mužské spolužáky. Přestože přesnější analýza není tak zcela jednoznačná, lze tento vývoj ve společenském postavení žen pokládat za jednu z příčin poklesu reprodukční míry. Snadnost dostupnosti antikoncepce je jen pomocnou záležitostí.

Demografický vývoj není však podmíněn výhradně postojem rodiček. Informace o poklesu ploditelské schopnosti mužů (nedostatek spermií), kombinovaném s poklesem zájmu o potomstvo, a dokonce zájmu o soustředěnou činnost (tzv. krize maskulinity), se zdají být opodstatněné. Východní Evropa a Japonsko, kde pokles porodnosti je nejvýraznější, poskytují výmluvné dokumenty. Naproti tomu vysoká porodnost v islámském světě a v subsaharské Africe nasvědčuje tomu, že důsledně omezená svoboda feminity a bujarost maskulinity jsou spojitě nádoby, důležité podmínky populační exploze v těchto oblastech.

Redakčně kráceno. Původní verze článku byla zveřejněna jako příspěvek ve sborníku Ženy ve spektru civilizací: k proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti / Ed. Josef Tómeš. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7419-009-4

Téma doby: Identita národa aneb Jak vypadá ideální Čech?

Miloslav Urban

Vláda České republiky se usnesla, že máme-li vstoupit do Evropy s pocitem jasné identity, musíme najít prototyp Čecha, vzor, must, extrakt či kvintesenci češství. Najdeme průměrného občana a povýšíme ho na ideál.

Učitel Přemysl Mertlík se stal předmětem zájmu školeného agenta, který má za úkol pro Český úřad typologický najít reprezentanty obecně přijatelné představy, jak vlastně vypadá takový typický Čech. Učitel ve věku dvaapadesát let, rozvedený, s prodělanou operací slepého střeva v 15 letech a průměrným množstvím chorob především zářvacího rázu. Výška sto sedmdesát dva centimetry, váha sedmdesát pět, vlasy hnědé, oči tmavohnědé (je to statisticky prokázáno, došlo totiž k mírnému posunu průměrné barvy očí v důsledku nárůstu romského etnika). Dvě děti, chabá znalost jazyků, ploché nohy. Jenom vysokoškolské vzdělání trochu vadí – ideální Čech má být středoškolák.

*Následující kapitolu z knihy **Ideální Čech aneb Diagnóza: dráždivý tračník Miloslava Urbana** předkládáme čtenářům k posouzení a srovnání, ztotožňují-li se i oni s každodenními potížemi, kterým v současnosti čelí typičtí Češi.*

Odpoledne, sotva Přemek nalepil do sešitu svých milovaných výstřižků nový, obzvláště zdařilý snímek Hugo Haase, zazvonil Marcel. Půl roku se neozval, ačkoli bydlí o pár ulic dál. Vzhled vagabunda i tentokrát nasvědčoval, že se vžívá

do role životního ztroskotance, aniž jen tuší, jak blízko k němu má.

Přivedl s sebou podvyživené stvoření ploché hrudi ve vytahaném svetru, mušketýrských škorňích a přiléhavých vlněných punčochách. Svršky mladých lidí byly laděny do vdovské černi.

„Tati, to je Gábina,“ zahlaholil Marcel na prahu.

Mertlík pocítil vlnu vděčnosti, že hned prvními slovy upřesnil pohlaví. Dívka měla blond vlasy a oči zahleděné kamsi za učitelovo vysoké čelo. Při pokusu o úsměv tlačila zcela paradoxně koutky úst dolů, což jí dodávalo výrazu trpícího. Přemysl usoudil, že zápolí s abstraktem.

„Gábina studuje filozofii,“ zněla další informace. „Žeru, jak válí Kanta.“

Opět musel konstatovat, že svému synovi často nerozumí. Trvalo mu pár vteřin, než představu vyváleného filozofa nahradil pravým smyslem věty.

„Ty snad víš, kdo byl Immanuel Kant?“

„Jo, ke Kantovi jsem došel,“ odsekl Marcel.

Z vysoké totiž zběhl po dvou semestrech. Teď dívku usadil do Mertlíkova jediného křesla a nalil jí zbytek vavříneckého, které našel v ledničce. Přemek s nelibostí sledoval, jak cizí osoba krvelačně vyzunkla jeho medicínu, hypnotikum, k němuž se uchyloval, když s knížkou pod paží lezl do postele. Na budoucí filozofce ho zaujal především hřebík v levém nosním křídle, probodávající chrupavku poblíž hrotu.

„Proboha, kdo jí to udělal?“ zeptal se účastně, když se s Marcellem srazili v kuchyni.

„Náušnice v nose strašně letěj. Hlavně v Praze.“

„Ne!“ Děsila ho představa, že se ta odpudivá věc brzy rozšíří mezi jeho žáky.

„Slovo seberealizace ti nic neříká?“ otázal se syn s vědomím duševní převahy.

O seberealizaci Mertlík představu měl. Ani za mák se nepodobala cvočku v nose. „Skutečně se to jmenuje náušnice? I na tomhle místě?“

Marcelovy zorničky vzlétly k nebesům. Určitě vzývá boha, napadlo učitele. Jde jen o to, kterého, vystřídal jich řadu.

„Máma ví, že jsi šel za mnou?“

„No samo...“

„Jak se jí vůbec daří?“

„Dobře,“ odušil mladík bezmyšlenkovitě. Potom jako by ho trklo: „Jo, pozdravuje tě.“

Ani lhát se jaksepatří nenačil. Vždycky přitom těkal kolem sebe a hryzal si rty. Mertlík nechal Irenu také pozdravovat, i když věděl, že to nevyřídí.

Mohla to být docela příjemná hodinka. Seděli kolem stolu, popíjeli mátový čaj a chroustali sušenky. Hovor obstarávali ti dva, Mertlík do něj nezasahoval. Marně se snažil pochopit, čím vlastně Gábina jeho syna upoutala. Ženské půvaby to rozhodně nebyly.

Že ba svými praštěnými, nicméně vyhraněnými názory na posmrtný život? Prosazovala je s vervou hodnou upíra. Tu a tam, snad aby učitel zůstal v obraze, utrousila poučení, že vychází z Konfucia. Toho ovšem náležitě řízla Raymondem Moodym juniorem (světlo na konci tunelu) a poněkud znásilněným C. T. Russelem (Strážní věž, Armaged-

don). Pak tu neradostnou směsici okořenila vlastními morbidními vizemi a protřepala. Výsledkem byla, jak sama sarkasticky poznamenala, „hničící břevka nihilismu“.

Asi by její tlachy dokázal pouštět druhým uchem ven, kdyby se v té břevce necachtal i jeho syn. Následoval Gábinu, kam si vzpomněla. Tu se prodírali pavučinami umrlčích komor, tu zase tonuli v okázalé beznaději.

Co se to s ním jenom stalo, nestačil se divit Mertlík. Syn nebyval nikdy bůhvíjaký myslitel, ale za úplného pitomce ho taky nepovažoval. Proč to dělá? Chce ji dostat do postele? Všechno navzděčovalo, že už tam byli – kočičí protahování, při němž její paže neomylně skončila na jeho šiji, lýtko na stehně i to, jak Marcel v okamžiku, kdy myslel, že se otec nedívá, hrábl do míst, kde mívají ženy prsa.

Přišlo mu ho líto. Ztrátou vlastních názorů platit za rozkoš srovnatelnou pouze s osaháváním umakartu... A pak mu to došlo. Jako když reflektorem šlehne. Pro pána krále, ona je v tom! No ovšem, upletl jí dítě a teď se jí, přesně ve stylu rodiny Dvorských, neodvažuje v čemkoliv odporovat.

Zdálo se mu, že slyší nebožku tchyni: „Samozřejmě, že máš pravdu, Přemečku, ale jelikož se Irenka nesmí rozčilovat, ať tě ani nenapadne na tom trvat.“

Přemysl byl odjakživa člověk přizpůsobivý, a tak na téhle zásadě zůstalo ještě dlouho po narození druhé ratolesti. Byl jí shodou okolností právě Marcel.

Cítil, že se propadá do stejného marastu jako ti dva s tím rozdílem, že si v něm neliboval. Rozezněly se vzdálené hrany. Připadal si ze všech

stran sevřený, trpěl nedostatkem vzduchu, slyšel, jak hroudy dopadají na dřevěnou truhlu.

Bylo to nakažlivé. Až do té chvíle netušil, jak sugestivně mohou působit řeči programových nihilistů. K dovršení všeho se mu začal zjevovat vychrtlý novorozeneček s vodnatelnou hlavičkou, prošpikovanou zleva zprava kovovými cvočky. Vykukoval na něj za sekretářem, šklebil se za křeslem, uslintával pod gaučem a volal na něj „dědo“. Přimkl víčka co nejtěsněji k sobě.

„Není ti nic, táto?“ zeptal se Marcel.

Pokusil se napodobit nonšalanci hrdinů ze seriálu Nemocnice Chicago Hope: „Ach ne, je mi dobře.“ (Oh no, I am fine.) Marcela nepřesvědčil. I se zavřenýma očima viděl, jak na sebe s filozofkou vyřeštěně hledí. Střevo zvané tračník vyslalo varování. Žhavé kleště stiskly oblast kdesi u žlučníku. Na učitelovu obličejí vyrazil studený pot.

„Viš, táto,“ začal kluk opatrně, „my bysme ti s Gábinou rádi něco řekli.“

Jasně. Musíte si pospíšit. Pokud chcete, aby mě vaše zpráva zastihla dřív, než přistaví máry.

„Vlastně já sám ti to musím říct. Je to věc cti.“

Udeřil se pěstí v prsa, nebo se to Přemkovi jen zdálo?

Otevřel pravé oko. Jen do toho, pobízel jeho zrak. Dejte mi poslední ránu! Doražte mě!

Ruce dvojice se potkaly, prsty se propletly.

„Potřeboval bych půjčit pět klacků.“

„Klacků?“ zopakoval málo duchaplně Mertlík.

S napětím čekal, co přijde dál.

„Rozuměl jsi, tati? Rád bych tě pumpnul o pět tisíc.“

Učitel si přejel dlaní tvář. Mezi prsty se pokusil odhadnout, zdali si z něj Marcel nestřílí.

„A to je všechno“

„No, šest by bylo lepší. Šest a půl, jestli zrovna máš.“

Přemek se zamračil. Ceny interrupcí musely parádně vyletět. Ale třeba chce něco lepšího. Chce té chuděře dopřát privátní služby, soukromé sanatorium.

Nasadil přísný tón. „K čemu to potřebuješ?“

„Já vím, je to blbý, jenže my jsme si řekli, že bysme rádi vyrazili na Kanáry.“

„Na kanáry? Ptactvo?“

„Hned v květnu. Před sezonou. Gábina zbožňuje moře.“

Zase ta jazyková bariéra, doprkvancic. Přemka napadlo, že by jim v duchu jejich filozofie nabídl moře Mrtvé, ale beztak by jim to nedošlo. Odpověděl se do pokoje a vrátil se sedmi tisícovkami. Byly to momentálně všechny jeho úspory.

„My jezdívali nejvýš tak na pstruhy,“ zavtipkoval. „Tenkrát jsme je chytali do ruky.“ Jenže kampak na ně se slovními hříčkami.

Marcel se rozplýval v dících, Gábina ho odměnila polibkem na tvář a přímo záhrobním úšklebkem.

Vida, zase jeden Čech, projelo mu hlavou, když jejich kroky dozněly na úpatí schodiště. Dokonce moje vlastní krev. Tračník se mu podivně zauzloval a zjevně dělal, co mohl, aby se protáhl vlastní kličkou.

Ideální Čech, aneb, Diagnóza: dráždivý tračník / Miloslav Urban. – 2. vyd., (V Olympii 1.). – Praha : Olympia, 2010. – 173 s. ISBN 978-80-7376-216-2

RECENZE

Křesťanství a ateismus úplně jinak

Milan Nakonečný

V posledních letech u nás vyšla celá řada původních i překladových publikací, které se nám, údajně „nejateističtějšímu národu“, pokoušejí ukázat, že ateismus sám je druhem náboženství, když se opírá o postuláty či hypotézy, které nemohou být vědeckými metodami ověřovány, zda platí či nikoli. Nejmarkantnějším příkladem toho je již institucionalizovaný „vědecký“ evolucionismus. Kniha, která je předmětem této recenze patří k nejpůsobivějším kritickým dílům přesvědčivé konfrontace křesťanství s ateismem, v němž byly celé generace našeho národa povinně vychovávány. Autorem je americký politický analytik Dinesh D´Souza, autor několika bestsellerů a tuto svou, věcně a přístupně psanou knihu rozdělil do osmi částí, v nichž pojednává, kromě jiného o tématech, která tvoří podstatu konfrontace křesťanství a ateismu, jako jsou: křesťanství a věda, křesťanství a filosofie, křesťanství a morálka, budoucnost křesťanství. V předmluvě, kterou napsal D. Herman, je vtipně glosována úroveň vědomostí prostých lidí o křesťanství: na otázku malého chlapce „*Kdo mu to udělal?*“, položenou před obrazem ukřižovaného Krista, jeho matka pohotově odpovídá: „*To mu udělali jezuiti, Fanoušku*“. Tato odpověď současně ilustruje také úroveň lidového ateismu, zmatek v hlavách plynoucí z vynuceného zapamatování nespojitých fragmentů ateistické propagandy. Protože tato propaganda byla nazývána „vědeckým ateismem“, je na místě

především téma poměru vědy a náboženství, které je svým způsobem pro každou konfrontaci vědy s náboženstvím určující.

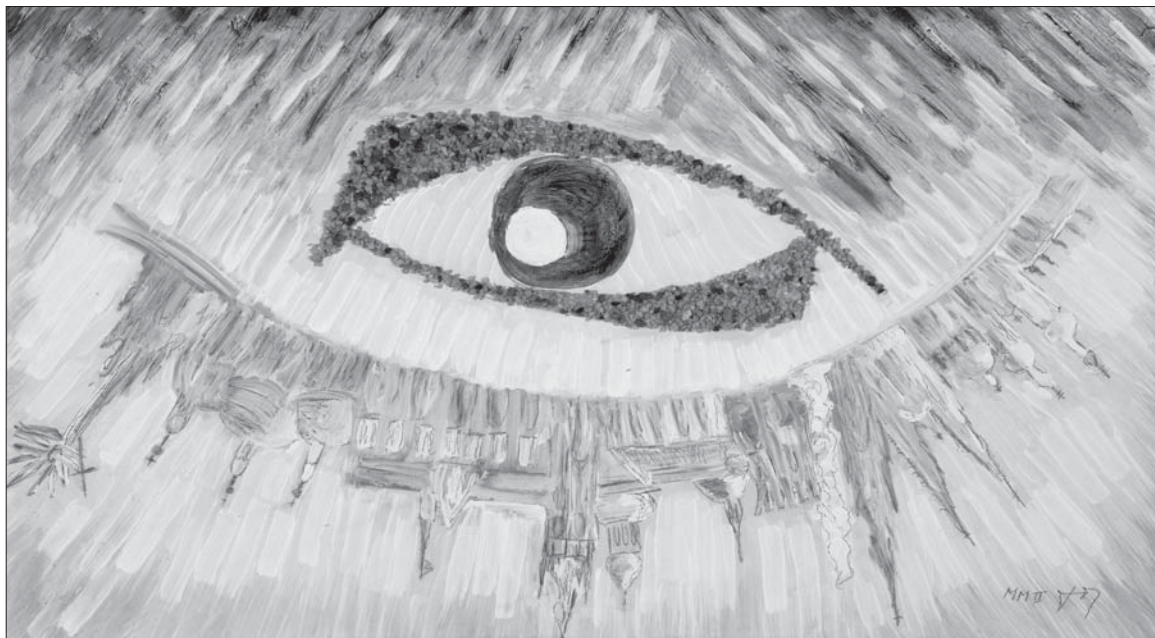
Ve třetí části předmětné knihy se této konfrontace autor zhostil příkladným způsobem, když přesvědčivě ukázal, že rozum a křesťanství nejsou v rozporu, naopak, že „*rozum je ústředním tématem křesťanství*“ a že moderní věda se vyvinula v civilizaci zvané křesťanství. Vztah křesťanství a vědy ilustruje autor na rozboru dvou „*slavných důkazů existence Boží*“, v nichž proti sobě staví „*důvtip starých křesťanských myslitelů a zlé jazyky moderních ateistů*“, z nichž zřejmě nejdále zašel agresivní ateista R. Dawkins, autor populární, leč sporné „*teorie sobeckého genu*“, která je, kromě jiného, východiskem neodarvinistického pojetí osobní morálky, založené na příbuzenském a „*recipročním*“ altruismu“. D´Souza, označující tuto teorii jako „*nízký altruismus*“ přesvědčivě ukázal, že nevysvětluje vyšší formy altruismu, založené na sebeobětování se (jako byl případ katolického kněze Maxmiliána Kolbeho, který se dobrovolně obětoval za vězně, jenž měl být nacisty popraven). Právě argumentaci proti samolibému evolucionismu, který je více vyprávěním smyšlených příběhů než teorií podloženou vědeckými důkazy, věnoval D´Souza velkou pozornost. „*Zredukujeme-li všechno na přírodní zákony, riskujeme, že popřeme, že za přírodními zákony se skrývá nějaký rozum či pravda*“ (D´Souza). Právě nedostatek teleologic-

kého přístupu (popírání existence účelného plánu vývoje a fungování života, jak je přináší křesťanský pojem stvoření) vedl mnohé evolucionisty k revizi původního pojetí vzniku a vývoje života, když ti z nich, nechtějící hovořit o kreacionismu, přiznali, že neodarwinistickému evolucionismu chybí právě tento účelně působící činitel, kterého nazvali „inteligentní plán“ a kterého křesťané označují prostě slovem Bůh.

Obsahově bohatá kniha D´Souzy poskytuje všem vážným zájemcům o vztah křesťanství a ateismu mnoho cenných, často zcela nových, poznatků, které vedou apriori nezaujatě prav-

du hledajícího přesvědčivě k závěrům, že s tímto vztahem je to často „úplně jinak“, než jak mu to vtíravě prezentují novodobí „vědečtí“ ateisté. Také ti, by v této knize našli řadu nepřehlédnutelných podnětů k zamyšlení se nad tím, co se kdysi lidem vnucovalo a vnucuje i dnes jako jediná možná „pravda“.

Křesťanství a ateismus úplně jinak : skvělé křesťanství, aneb, co je na křesťanství tak úžasného? / Dinesh D'Souza ; [překlad Čeněk Matocha]. – Vyd. 1. – Praha : Ideál, 2009. – 313 s. ISBN 978-80-86995-11-3

Oko (silueta Olomouce) (JB)

RECENZE

Otázky o duši Tomáše Akvinského

Milan Nakonečný

V ediční řadě *Aquinata* vyšlo loni další dílo „knížete filosofů“, vrcholného představitele scholastiky, sv. Tomáše Akvinského, které je systematickým pramenem jeho pojetí lidské duše a tak se stalo v období neoscholastiky na přelomu 19. a 20. století také základním pramenem neotomistické psychologie, která byla chápána jako věda o duši. Obsahové souvislosti tohoto díla s jinými Tomášovými spisy, v nichž je tematizován filosofický a teologický problém duše, jakož i kritický přístup Tomáše k jiným autorům filosofie duše (Augustin, Bonaventura, Averroes, Avicenna a další) stručně a přehledně vypracoval v úvodní kapitole nazvané *Tomáš Akvinský a jeho Otázky o duši* T. Machula (docent a děkan Teologické fakulty Jihočeské univerzity), který je současně překladatelem tohoto díla. Klade jeho vznik do let 1265–1266, kdy je Tomáš psal v Římě, kam si přivezl mnoho materiálu z Paříže. Matula podal také pregnantní charakteristiku tohoto díla: „*Tomášův přístup k člověku lze charakterizovat jako střední pozici mezi augustinovskou filosoficko-teologickou školou (s platónským základem), která v jeho době představovala konzervativní proud a radikálně aristotelovským proudem pařížských filosofů, kteří by se dali označit za proud progresivní*“. Dílo je rozděleno do jednadvacetí otázek, které se týkají filosoficko-teologických úvah o lidské duši jako formy a substance, jejího složení a potenci, spojování s tělem, otázky její nesmrtnosti a činnosti

po opuštění těla („*separovaná duše*“), např. zda může také myslet a další. Spis má formu, která „*odpovídá univerzitní disputaci*“, tj. položení otázky a jejího rozboru, zahrnujícího námitky oponentů a odpovědi na ně (Machula).

Za základní lze považovat otázku první, zda „*je lidská duše forma a ,toto něco*“ a dvanáctou, zda „*je lidská duše nesmrtelná*“. S touto otázkou souvisí Tomášovo pojetí nemateriálnosti specificky lidské rozumové duše, které vychází z rozdílu mezi smyslovým vnímáním, imaginací a myšlením. Myšlení není totéž co např. vidění, jehož materiální orgán oko odráží materiální vlastnosti objektů, např. jejich velikost a tvar, kdežto myšlení „*z materiálního získává nemateriální poznání*“, např. obecné pojmy; smyslové dojmy tedy existují jako dispozice materiální, materii nepřesahují, kdežto činnost rozumové duše spočívá „*v abstrakci intencionálních obrazů* [tj. představ věcí, pozn. M.N.] *nejen od materie, ale od všech individuujících materiálních podmínek, což je k obecnému poznání potřebné*“ (q. 1, 230), to také znamená, že rozumová duše „*nejenže přijímá inteligibilní intencionální obrazy bez materie a bez materiálních podmínek, ale na její vlastní činnost nemůže mít podíl ani žádný tělesný orgán v tom smyslu, že něco tělesného by bylo orgánem myšlení, podobně jako je oko orgánem vidění. . . A tak musí rozumová duše být činná sama o sobě a mít vlastní činnost, kterou nesdílí s tělem*“ (q. 1, 235, 240). Z nemateriálnos-

ti lidské duše lze také odvodit její nesmrtnost (duchovost je nezničitelná); po smrti těla je duše dále činná, neboť „činnost následuje bytí“. Podle Tomáše je člověk kompositum těla a duše, není jen jedno nebo druhé a jednota těla a duše tvoří jeho bytnost a přirozenost; ze spojení těla a duše vyvstává přirozenost a podstata lidského bytí. Rozumová duše je substanciální formou těla, což znamená především že: člověk přijímá od duše specifické a podstatné bytí; substanciální formou se rozumí to, co konstituuje tělo v jeho vlastním bytí a zakládá jeho vlastní činnost (J. Sachs, 1896) a plyne z toho, že duše je svou podstatou celá v celém těle a v každé jeho části. V pojednání o první otázce pak Tomáš dospívá k závěru, že: „Ačkoli bytí duše patří také nějakým způsobem tělu, tělo svou činností na bytí duše nedosahuje celé její vznešenosti a síly“ (q. 1, 475). Existuje tedy činnost duše, na které tělo nemá podíl: „Vlastní činností duše je myšlení“ („intelligere“ – q. 1, 425). „Fyzické organické tělo se vztahuje k duši jako materie k formě. Není tedy organickým tělem prostřednictvím nějaké jiné formy, ale skrze duši“ (q. 9, 435). Dalším závěrem Tomášových úvah o duši je, „že duše je ‚toto něco‘, že může sama o sobě subsisto-

vat; ne tak, že by v sobě měla úplný druh, ale jako to, co dává lidskému druhu jeho dokonalost jako forma těla. A tak je zároveň forma a ‚toto něco‘“ (q. 1, 285.290). Spolu s lidským tělem tvoří duše podstatu člověka, je současně formou i podstatou. Jasně to formuluje J. Gredt ve svých *Základech aristotelsko-tomistické filosofie* (čes. 2009; s. 221): lidská duše je „principem nejvyššího samopohybu“ a to vegetativního života a poznání, „jímž získává formy“ a dále „samopohybu svobodné volby, jež určuje cíl“.

Tomášovo pojetí lidské duše se ke škodě věci z dnešní teorie lidské psychiky vytrácí, ale v současné filosofii myslí vystupuje v nových podnětných souvislostech, zejména v pokusech odpovědět na prastarou otázku vztahu duše a těla, resp. psychiky a činnosti mozku. Zůstalo však svou podivuhodnou monumentální stavbou věčným mementem úsilí lidského ducha o poznání své vlastní podstaty.

Otázky o duši / Tomáš Akvinský ; [z latiny přeložil, poznámkami a úvodem opatřil Tomáš Machula]. – Vyd. 1. – Praha : Krytal, 2009. – 388 s. – (Aquinata; sv. 8) ISBN 978-80-87183-13-7 (brož.)

Varhany – zvuková vlna (JB)

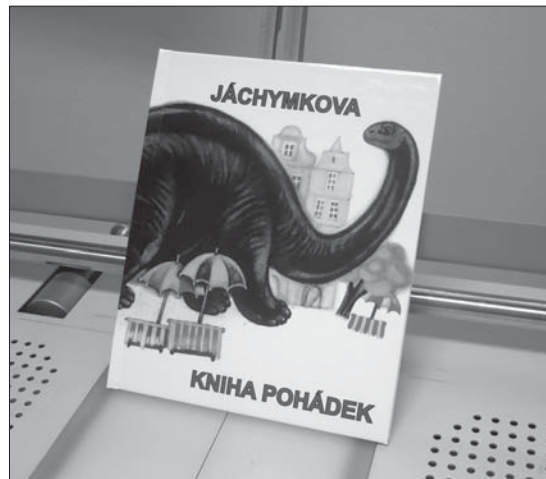
Personalizované pohádky pro Blanku a Jeníčka

Jitka Böhmová

Znáte pojem „personalizace tiskovin“? Jde o takové tiskoviny, kde přímo z tiskárny vyšel elaborát, pracující s vaším jménem. Nejspíš se vám vybaví dopisy s obchodní nabídkou, která je vytištěna, ale adresně formulována přímo pro vás, včetně oslovení. Něco podobného můžete znát i z výpisů z bankovního účtu.

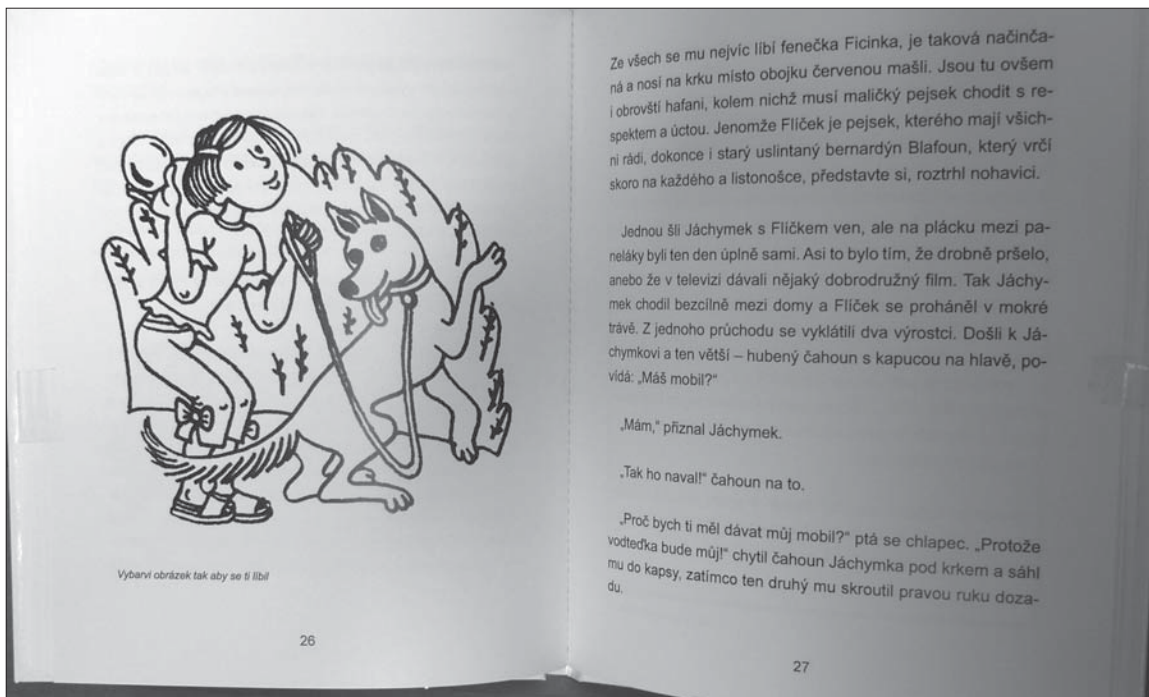
Od roku 2010 se na českém trhu objevuje novinka – personalizované pohádkové knihy pro děti. Vlastně je to logický krok ve vývoji malonákladových publikací. S touto myšlenkou přišla digitální tiskárna PowerPrint, která se zaměřuje na malonákladový digitální tisk. Knížku pohádek, vytištěnou v personalizované úpravě, tedy oslovující konkrétní dítě, si rodiče mohli poprvé objednat na Polabském knižním veletrhu, který se konal v září 2010 v Lysé nad Labem. Majitel digitální tiskárny PowerPrint Zdeněk Janovec, o nápadu s výrobou personalizovaných knížek říká:

„O personalizovaných knížkách pro děti jsme věděli už dávno. Neregistrujeme enormní poptávku po těchto knihách, pro naši společnost je to doplňková záležitost. Prvopočátkem byl náš projekt, kdy si děti mohly nakreslit vlastní obálku knihy a vybrat si do ní nalinkovaný nebo bílý blok. Na to navázal tisk obálek opatřených jménem dítěte, což jsme předvedli na veletrhu Svět knihy Praha 2010. Tam jsme vyráběli na počkání zápisníky, deníky nebo školní diáře. Děti si mohly vybrat z několika ilustrací paní Andělové na obálce a ze tří vnitřních bloků – linkovaného, bílého a školního diáře. Od toho se

Personalizovaná pohádková knížka pro Jáchymka

Děti si na vybrané stránky mohou namalovat vlastní ilustraci, černobílé obrázky si mohou vybarvit podle fantazie

odvinula myšlenka personalizovat kromě obálky i vnitřní blok s textem. Ke spolupráci jsme získali spisovatele Jana Řehouňka, který je autorem pohádek, a ilustrátorka Milada Kudrnová nám poskytla obrázky ze svého archivu.“

Pohádkové příběhy jsou dvojího typu: v jednom souboru vystupuje kluk, ve druhém holčička. V druhém případě se upraví název knihy například na **Blančina kniha pohádek**, ale zároveň všechny pohádky v knize obsažené změní i jméno hlavní hrdinky na Blanku. Pohádka je tedy příběh, který

se děje osobně majitelce knížky, holčičce Blance. Tím se samozřejmě snadněji vytváří citové pouto mezi dítětem a knihou.

Pohádky však nejsou to jediné, co mohou děti v knížce najít. Obsahuje také ilustrace, které si mohou vybarvit podle své fantazie, na mnoho stránek mohou namalovat ilustraci vlastní. Tomu je samozřejmě přizpůsoben i použitý papír, na který se dobře kreslí pastelkami.

Rodičům a dětem, které nápad personalizovat pohádky zaujal, bylo umožněno knížky si objed-

nat. Polabský Knižní veletrh v Lysé nad Labem je poměrně malý, masový zájem se ani nedal předpokládat. Nicméně v době konání veletrhu se sešlo 35 objednávek, což napoprvé nebyl špatný výsledek. Možnosti individualizovat knihy a využít výhody malonákladového digitálního tisku si všimli i někteří nakladatelé, a přestože přímo personalizované knížky se nestaly jejich cílem, PowerPrintu se podařilo získat nové zákazníky, kteří u něho začali tisknout.

Jak se dostat k personalizované pohádkové knížce? Zatím je možné objednat ji pouze e-mailem. Vznikly však webové stránky PowerPrintu, kde v nabídce knih najdete i odkaz na personalizované pohádkové knihy. Zdeněk Janovec zatím nepočítá s aktivní propagací na dalších veletrzích a výstavách, ponechá si však tuto možnost jako doplňkový produkt. *„Personalizaci jsme si vyzkoušeli, víme jak na ni, a tak nebude problém reagovat na poptávku po této produkci.“*

Jak vlastně vypadá výroba knížky s individualizovaným obsahem? Knížku je možné vyrobit na počkání a nabídnout ji za cenu srovnatelných knížek z knihkupectví. Pro výměnu jména v pohádkách se nepoužívá žádný speciální software pro personalizaci, ale využívá se možností Adobe Indesignu, který má možnost prolinku textových objektů z databáze. Výhoda Indesignu je v tom, že se v něm dá text personalizovat velmi rychle a jednoduše a u obálky nebo u vnitřního obsahu se text formátuje do potřebného fontu, velikosti a barvy. Na příslušných místech v textu pohádky se vytvoří odkaz na databázi, ve které je jméno

ve správném pádu, a když se v databázi jméno změní, na příslušné místo se doplní správný text. Přepsání jména v pohádkách vychází tedy z přepsání všech tvarů a pádů jména vyskytujících se v databázi. Zní to možná pracně, ale v podstatě se jedná o přepsání sedmi českých pádů. Samozřejmě při variování tvaru jména dítěte se mění i jeho délka na řádku, nezbytné je tudíž přelévání textu. K tomu patří alespoň rychlá vizuální kontrola sazby a případné opravy. Nakonec se vytvoří tiskový soubor ve formátu .pdf, pošle se na vybrané tiskové zařízení a proběhne tisk vnitřních listů a obálky. PowerPrint má k dispozici tiskové stroje, například barevný Xerox 700 DCP, černobílý Xerox Nuvera 144EA a další. Vytíštěné listy se slepí na lince na vazbu a oříznou na čistý formát. Mezitím probíhá laminace obálky na laminátoru. Na speciálním zařízení se zhotoví knižní desky, které umožní přesné umístění přířezů a hřbetníku na potah, ořez růžků a přehnutí potahu přes hrany desek. Hotové desky se ještě zalisují pomocí malého laminátoru. Zbývá zavěšení bloku do desek – to se dělá sice ručně, ale jelikož předsádky i potah knižních desek jsou samolepicí, jde to velmi rychle.

Personalizované pohádky jsou v současnosti určitým experimentem. Jejich účel však není pouze komerční, nýbrž i psychologický. Už malé dítě je nepochybně individualitou, a knížka mu pomáhá si to uvědomit. Pohádkové příběhy, které může s pomocí personalizované knížky prožít „osobně“, podporují radost z četby jako jedinečný zážitek z knihy.

FEJETON

Z hovorů s přítelkyněmi

Jan Sobotka

Jsa před čtyřiceti lety častým návštěvníkem olomoucké vědecké knihovny, léta jsem vedl dialogy s autory. Dnes rozmlouvám s knihami, víc s pamětnicemi než s novickami.

„Vyprávím jen o starých věcech, mladší z nás vědí všechno lépe než my, důchodkyně,“ povzdechne si občas dáma, „žiju jen proto, že mám ze zákona zajištěnou věčnost.“ Mlčím, na její dotaz pouze příkývuji, že znám osud Emílie Marty. Pravda, některé její kolegyně mají rády svůj klid v regálech, neboť si užily čtenářů dosyta, jak dosvědčují jejich špinavé a ohrnuté rohy.

Nedávno vyžádanou sbírku básní mi nepůjčili domů. „Zapomněls,“ upozornila mě, „loni jsem měla stovku. Naším důvěrným chvilčkám pod přívětivou lampou v tvém obýváku je konec.“

Zdálo by se, že vzácným tiskům je co závidět: bezpečí trezoru, přítmí, stálá teplota. „Chovají se ke mně s noblesou, otvírají mě jemně, v bílých rukavičkách,“ posteskl si mi nedávno jeden z nich, „ale snad dvě století jsem se nepotěšil šustotem svých listů.“

„Nikdo mi dnes nerozumí,“ slyšel jsem od staromódní parádnice se zlatou ořízkou, „jsem v latině. Kdeže jsou kouzelné časy klasických gymnázií!“

S dojetím vzpomínám na Logiku s vrocením 1867, která se mi dostala do ruky asi před čtyři-

ceti lety. Zapýřila se tehdy jako panna. Poprvé nahlédla z šera skladu do studovny a nebyla ještě rozřezaná! Nebojte se, počínal jsem si přitom velmi něžně.

Z nostalgie si objednávám dva svazky signatury 331.842, jež mě uváděly do tajů evropské genealogie do chvíle, kdy z nich zmizely tři vyříznuté listy, po čase přišly o další. Chudáci mrzáčci. Měli dvojnásobnou smůlu – na darebáka a nebyly kopírky.

Co mi prozradila skripta z dějin filozofie? „Kdysi v nás jedna svědomitá filozofka podtrhala nejdůležitější pasáže. Méně pilní studenti se naučí pouze je, o pochopení látky nestojí, trojka je prý dobrá známka. Kdoví, co z nás u zkoušek udělají.“

„Dva nade mnou debatovali, že jsem po kusech opsaná v jiných knihách, ale zmínka o mně v nich není,“ sdělila mi posmutněle tlustá Historie středověku, „a nejsou to prý jen diplomky.“

„Věřil bys mi, že mám 1237 hesel, z nichž 846 nikdy nikdo nečetl?“ prozradil mi s výčitkou 9. díl naučného slovníku, a tak jsem se zahloubal do hesel *karminativum*, *karnalit*, *karnauba*, *karnool* a *karnet*.

Dosud si však žádná z mých společnic nestěžovala na svého autora. Dal jim život!

RECENZE

Slyším to opeřené chvění

František Všeticka

Zbyněk Šiška (1930) patří k té nepřehledné řadě básníků, kteří svoji tvorbu mohli knižně realizovat teprve po listopadu 1989. Jeho básně jsou vysloveně komorní, přesto však se jimi před uvedeným datem mohli čtenáři seznamovat pouze na stránkách časopisů (v Šiškově případě ponejvíce v Učitelských novinách).

Šiška je básník subtilních pocitů, nejjemnějších a nejniternějších lidských záchvěvů, básník jemného přediva, pomoci něhož se snaží vyslovit obtížně vyslovitelné. Naznačují to už názvy některých jeho dřívějších sbírek, např. *Zrcadlení*, *Vlnění* nebo *Houslení*. Ve sbírce *Studánky a studny* jsou tyto neuchopitelné stavy opět nejdedenkrát vyjádřeny: „Slyším to opeřené chvění / ten do tmy padající jas / zvlněný / jako dívčí vlas / a unikavý jako snění.“ Báseň se příznačně jmenuje *Opeřené chvění*.

Až na několik výjimek má sbírka jednotný strofický ráz – básně jsou dvoustrofové a každá strofa pětiveršová. Tuto strukturní důslednost uplatňoval Šiška i v dřívějších sbírkách. Vydal např. soubor sonetů (*Sonety*), knihu haiku (*Vlnění*), sbírku tetrařechů (*Tichá kvarteta*), v nichž dodržuje žánrovou a strofickou jednotu.

V básni *Šeptem* charakterizuje Šiška svou dosavadní poezii, praví: „Chtělaš být jako luna / A tak jí chvíli buď / a všechny / hvězdy vzbud / má písni mnohostrunná!“ Šiška však mnohostrunný není, počet jeho strun je nevelký, ale jejich intenzita a niternost je poměrně hluboká. Jde stále

o zpěv na třech strunách, ale je to zpěv nezvyklý a nebývalý. Je to ten druh poezie, kdy místy přestáváme myslet na obsah (námětová šíře není u Šišky nijak bezbřehá) a prožíváme pravidelnost a zvůčnost její melodiky.

Výše citovaná strofa vypovídá také o Šiškově schopnosti rýmotvorné. Vojtěch Jirátko oceňoval rýmování slov víceslabičných s máloslabičnými. Tohoto způsobu se v nejednom případě přidržuje i Šiška, v uvedených strofě *luna – mnohostrunná*, na jiných místech *ustrnutí – chuti* (*Dvojice*), *otevřená – žena, promlčení – chvění* (*Uhvězdné brány*). Šiška navíc důsledně a pravidelně rýmuje, což není v současnosti běžné.

Šiškova poetika je zcela zjevně poetika seifertovská, mám na mysli Seifertův zpěvný verš z třicátých let (období sbírek *Jablko s klíno*, *Jaro s bohem* a další). U Šišky jde sice o seifertovskou linii, ovšem bez té závažné epizující složky, která se u Seiferta projevila v době druhé světové války a po ní.

Sbírku ilustroval Ladislav Rusek, výtvarník a rovněž básník, jenž se podobně jako Šiška mohl knižně projevit teprve po listopadu 1989. Jeho výtvarný doprovod má – podobně jako sbírka – lyrické ladění.

Studánky a studny / Zbyněk Šiška ; výtvarný doprovod Ladislav Rusek. – 1. vyd. – V Olomouci : Univerzita Palackého, 2010. – 68 s. : il. ISBN 978-80-244-2600-6

RECENZE

Všetičkovo Rakousko literární

Bohumír Kolář

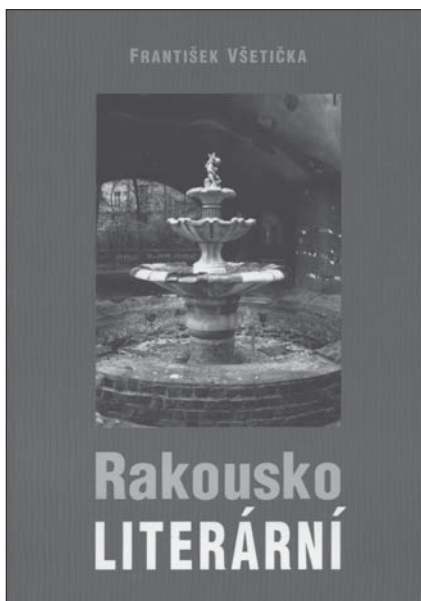
Začněme konstatováním, že Všetičkův badatelský zájem o literaturu nezná hranic, přesněji evropských hranic, navíc neváhá do jeho kontextu pohotově začlenit, když to okolnosti nabídnou, ani anglosaskou Ameriku. Dokázal to mnoha svými díly, v nichž publikoval neznámé a netušené sondy do tvorby autorů, o nichž mají jen mlhavé tušení i specialisté. Lze to doložit i padesáti pěti jmény literátů, o nichž se fejetonovým způsobem roze-psal v Rakousku literárním, kde čtenáře informuje o autorech s Rakouskem spjatými cele nebo jen náhodně, rozuměj epizodicky. Všetička nikoho nepreferuje délkou a hloubkou svého zájmu. Klade vedle sebe E. Hemingwaye, M. Twaina, H. Sienkiewiczze, T. G. Masaryka, M. Tyrše, Fr. Kafku, B. Němcovou, E. E. Kische, ale také Abrahama a Santa Claru, L. Anzengruberu, C. Zuckmayera...

Ve Všetičkově *Rakousku literárním* se objevuje více cizinců než Rakušanů. Ukládá je do nové publikace abecedně, aby se mohl projevit jako člověk, který nikomu nic nevnučuje, nikoho k nikomu nepostrkuje, ale ani neprozrazu-

je všechno, kromě sdělných střípků rozházených do fejetonů. Jeho dílo přesto s předstihem signalizuje, že svět míří do stavu, v němž už kdysi byl. Nebylo by Všetičkova *Rakouska literárního*, kdyby nebylo dávné rakouské říše, onoho polynárodního útvaru, jenž pod vládou Habsbursků neměl dlouho důvod se rozpadnout. Několik staletí bez hranic propojilo v habsburské říši všechno, dokonce i lidské osudy. Ze všech koutů říše se stékaly prameny lidských aktivit k metropoli. Vídeň byla

místem, které prověřovalo, co je pro život nosné. Ve Vídni a v krajích rakouské metropoli blízkých se lidé potkávali, míjeli, střetávali, přímo či nepřímou ovlivňovali... Po sto letech zapomínání se rozhodl František Všetička zaváté poznatky objevit a připomenout, revo-kovat onu literární pavučinu střední Evropy, která mnohé ovlivnila, iniciovala a dodnes tak činí.

Fejetony byly napsány díky autorově zálibě v cestování a díky jeho schopnosti nacházet, co jiní bez výčitek míjejí a nespravedlivě vytěšňují. Podrobnější itineráře Všetičkových cest by prozradily nejen

jak dlouho a pečlivě shromažďoval podněty, ale i jak pohotově dokázal reagovat na poznané a vytěžit dosud netušené literární nuance. Vydané dílo není ani v nejmenším detailu kompilací. Příspěly k tomu dvě okolnosti. Skutečnosti známé pomíjí jako rozptylující elementy, stejně se staví k domněnkám. V tom směru je prvotřídní racionalista. Naproti tomu preferuje dokumentaci, zejména fotografickou, a záznam prožitku z kontaktu s místem poznání. Dokumentární úroveň fotografií vyvažuje kultivovaným jazykem fejetonů, v nichž

minimalizuje encyklopedické informace a preferuje literární a sociologické vhledy.

Čtenář, ale i literární badatel může volit svou vlastní cestu k poznání díla. Zcela nahodilou, nebo chronologicky koncipovanou, ale také tematicky motivovanou. Cíle dosáhne v okamžiku, kdy se rozhodne, že s Všetickovým dílem v ruce literární Rakousko projede...

Rakousko literární / František Všeticka. – Olomouc : J. Václ, 2010. – 227 s. : il., portréty. ISBN 978-80-87511-01-5.

Fíkovníky v Sydney (JB)

Půvabný adresář

Zkuste se zamyslet nad tím, kolik z nás asi ještě používá klasický papírový telefonní seznam. Není to tak dlouho, kdy byl ještě běžnou součástí každé domácnosti. Dnes v době masivního rozšíření internetu je už opravdu nadbytečný, ale ještě pořad mezi námi staré telefonní seznamy jsou.

Před sto lety sice ještě neexistovaly telefonní seznamy, protože telefon v domácnostech nebyl běžnou součástí, ale vydávaly se pravidelně adresáře. V roce 1911 vyšel Chytilův úplný adresář Moravy. Najdeme tu všechna řemesla, služby, úřady, biskupství, školy a jiné instituce, které v dané obci fungovaly.

Dobře se z něj dá vyčíst, jaká řemesla se v obci provozovala. Například dnes už bychom těžko v obcích hledali tehdy běžné kartáčníky, kloboučníky, rukavičkáře, koželuhy, košíkáře – leda tak na vánočních trzích. Jen krejčích a švadlen v Olomouci bylo víc než sto, byli tu také tzv. niřaři a provazníci, nožíři, ozdobníci kostelů, pilníkáři a jeden pohodný jménem Jiří Kratochvíl.

Našli byste tu také jednoho specialistu na varhánkování neboli plisování, Urbana Appela.

Zvlášť jsou tu jmenovaní učitelé hudby a zpěvu, kteří tvořili zvláštní kategorii učitelů.

A také vás možná bude zajímat, že v roce 1911 bylo v Olomouci 24 porodních bab.

*Chytil, Alois: Chytilův úplný adresář Moravy.
Brno 1911.*

Obtíže kompromisu

V roce 1911 se ve světě módy objevila absolutní novinka, která vyvolala skandál všude, kde se objevila. Řeč je o kalhotové sukni, kterou začaly dámy nosit nejprve ve Francii, pak v dalších zemích a nakonec i u nás, v Rakousku-Uhersku. Když slavná kalhotová sukně dorazila do Olomouce, vyvolala rozruch v celé společnosti. V posledních dnech se totiž v některých vyhlášených módních salonech objevily první kusy módní novinky a pár dam se osmělilo je zakoupit. Jako první se odvážíla vzít si na sebe tento zcela provokativní model herečka paní Kunst-Güntherová a vyrazila v kalhotové sukni rovnou na promenádu na Horní náměstí. Domů ji musela doprovodit policie. K podobným výtržnostem docházelo i v jiných městech v Čechách a na Moravě, kolem dam v kalhotových sukních se shlukl dav lidí, a kdyby nezasáhla policie, dámy by přišly k úhoně.

Zastánci pokroku tuto oděvní novinku vítali. Poukazovali na fakt, že už v mnoha jiných oblastech společenského života se dámy musejí oblékat prakticky, například v cyklistice, lyžování, turistice ženy nosí podobné úbory jako muži. A nikomu to nevadilo. Emancipované ženy svůj boj nevzdávaly a nakonec se tato móda rozšířila.

*Z Lidových novin, Moravské Orlice,
Olomouckého Pozoru, 1911*

Legrácky

Před sto lety zemřel ve věku 76 let zakladatel Humoristických listů a jejich dlouholetý redaktor Josef Richard Vilímek. Právě on založil známé pražské nakladatelství, které potom převzal jeho syn, také Josef Richard.

Humoristické listy byly politicko-satirickým časopisem, první číslo neslo podtitul Archiv českého rozmaru a vtípu. Vilímek jako novinář do nich také přispíval, díky čemuž se často setkával s odporem, byl dokonce pronásledován a dostal se na nějaký čas do žaláře. Redakci Humoristických listů vedl až do roku 1906.

Na jeho památku připomeneme několik inzertů, které vyšly v Humoristických listech a za které administrace časopisu nenesla odpovědnost.

„Cestou do svého atelieru ztratil jsem chuť do práce. Poctivý nálezce nechť mi ji neodevzdává v kavárně nebo v hospodě, neboť bych ji ztratil později opět. M. Indyšrót, malíř.“

„Starší ženu k donášce klepů jen nových z naší ulice a nejbližšího okolí přijme osamělá paní. Svačiny zdarma.“

Z Humoristických listů, 1911

Globální pangermánština

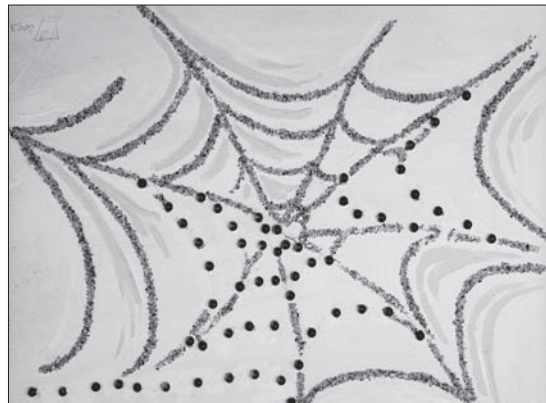
Už nějaký čas probíhal boj mezi esperantisty a idisty. Tedy zastánci a propagátory umělého jazyka esperanto a ido. Přeli se o to, který jazyk nakonec převládne a stane se celosvětově užívaným jazykem, který se naučí naprosto každý a za neuvěřitelně krátkou dobu. Prý za měsíc, týden, den a minutu.

A ve chvíli, kdy ještě tento spor nebyl rozhodnut, do něj vstoupil Pan-kel. To znamená nový umělý jazyk. Otcem tohoto jazyka byl učitel Wand v Grossbernu ve Švýcarsku. Od esperanta se nový jazyk lišil řadou předností, ale hlavně tím, že nebyl vytvořen na základě jazyků románských, nýbrž germánských, hlavně němčiny, což prý samo sebou mělo zaručovat jeho vítězné tažení celým kulturním světem. Učitel Wand byl zjevně pangermanista. „Ve Winterthuru byl otevřen první kurz tohoto jazyka. Idisté a esperantisté, smiřte se, marny jsou všechny vaše vzteky. Padne Ido, padne esperanto, vládnout bude pan Kel.“

Pan-kel se evidentně neprosadil, přišly ještě jiné umělé jazyky, ale ani ty se nakonec neprosadily, ale aspoň se o nich učíme ve škole. Chudák Pan-kel zůstal úplně zapomenut.

Z Olomouckého Pozoru, 1911

Vybrala a zpracovala Nela Chládková

Pavučina (JB)

REGIONÁLNÍ KULTURNÍ OSOBNOSTI

ČERVENEC

Dědek, František – kulturně-osvětový pracovník; publicista; prozaik

* 08. 07. 1821 Bystrice nad Pernštejnem, okr. Žďár nad Sázavou

† 30. 08. 1874 Polná, okr. Jihlava

Místa působení: Polná, okr. Jihlava; Zvole, okr. Žďár nad Sázavou; Dolní Kounice, okr. Brno-venkov

Pozn.: literárně činný od mládí; publikoval v kalendářích Koleda a Moravan a v časopisech Blahověst, Cyril a Metoděj, Česká včela, Květy aj.; přičinil se o zavádění latinky do kalendářů místo dosavadního švabachu

Literatura: Bystřicko, 1991, únor; Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 1. A–G. Praha 1985; Prchal, J.: Biografický slovník Polska. Polná 2002.

Dokoupil, Antonín – spisovatel; překladatel

* 21. 07. 1851 Tučapy, okr. Uherské Hradiště

† 1921 Praha-Královské Vinohrady

Pozn.: autor publikací a překladů v oboru zemědělství

Literatura: Kobetič, P.: Osobnosti Chrudimska. Chrudim 2002.

Dvořák, Jaromír – literární historik; literární kritik

* 04. 07. 1931 Olomouc

† 04. 10. 2004 Olomouc

Místa působení: Olomouc

Pozn.: rozsáhlá ediční práce; přispíval do Vlastivědného věstníku moravského, literárních časopisů

Literatura: Málková, I. – Urbanová, S.: Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945–2000). Olomouc 2001; Slovník české literatury 1970–1981. Praha 1985; Alternativa plus, 8, 2004, č. 3/4; Slovník českých spisovatelů od roku 1945. 1. A–L. Praha 1995; Čeští spisovatelé 20. století. Praha 1985.

Fajkus, Oldřich – kronikář

* 13. 07. 1911 Víkýřovice, okr. Šumperk

† 1988 Víkýřovice, okr. Šumperk

Literatura: Severní Morava. Sv. 56. Šumperk 1988.

Fric, František – prozaik; vlastivědný pracovník

* 22. 07. 1911 Praha

† 07. 10. 1975 Hranice, okr. Přerov

Místa působení: Hanušovice, okr. Šumperk; Hnojník, okr. Frýdek-Místek; Hranice, okr. Přerov; Lipník nad Bečvou, okr. Přerov; Přerov; Kunštát, okr. Blansko

Pozn.: autor próz o přírodě; přispíval do řady časopisů (Zář, Živa, Červený květ, Les, Myslivost, Lesnická práce aj.)

Literatura: Šuleř, O.: Laskavé podobizny. Ostrava 2005; Slovník české literatury 1970–1981. Praha 1985.

Hajný, Josef – novinář; překladatel

* 04. 07. 1941 Litovel, okr. Olomouc

† 15. 08. 2003

Pozn.: v letech 1965–69 nakladatelský redaktor; 1970–87 překládal z italštiny; 1988–89 redaktor Kmene; 1990– ČST Praha – vedoucí kulturní rubriky Televizních novin
Literatura: Kdo je kdo. 91/92. Česká republika. Federální orgány ČSFR. 1. A–M. Praha 1991.

Janoušková, Anděla – básnířka; překladatelka
* 09. 07. 1921 Laštiny, okr. Olomouc
† 07. 01. 1999 Olomouc
Místa působení: Olomouc

Pozn.: přeložila výbor poezie Marceliny Desbordes-Valmorové
Literatura: Hanácký a středomoravský den, 12.1.1999; Kdy-kde-co v Olomouci, 1992, duben; ...vzděláván budiž... [Sborník]. Olomouc 2002.

Krejča, Miroslav – divadelní herec; dramatik; prozaik
* 01. 07. 1931 Jindřichův Hradec
† 11. 06. 2005 Praha
Místa působení: Český Těšín, okr. Karviná; Jihlava
Pozn.: hostoval v Národním divadle v Praze; účinkoval v televizi a hrál vedlejší role v několika filmech; spolupracoval s rozhlasem
Literatura: Fikejz, M.: Český film. Herci a herečky. 1. A–K. Praha 2006.

Moser, Emil – prozaik
* 28. 07. 1901 Nová Seninka, okr. Šumperk
† 11. 06. 1983 Wetzlar (Německo)
Pozn.: autor lidové četby psané převážně nářečím z podhůří Králického Sněžníku

Literatura: Filip, Z.: Biografický slovník okresu Šumperk. Šumperk 2001.

Nesvadbíková, Anna – redaktorka; překladatelka
* 05. 07. 1861 Loštice, okr. Šumperk
† 20. 10. 1928 Brno
Pozn.: redaktorka Prombergových kalendářů; překládala z ruštiny; průkopnice ženského hnutí a bojovnice za volební právo žen
Literatura: Filip, Z.: Biografický slovník okresu Šumperk. Šumperk 2001.

Nováková, Anna – překladatelka
* 22. 07. 1921 Zábřeh, okr. Šumperk
† 31. 05. 2005 Praha
Pozn.: působila v Praze; překládala z ruštiny a němčiny
Literatura: www.obecprekladatelu.cz/DUP00.htm

Przeczek, Lech – básník; prozaik; překladatel
* 18. 07. 1961 Český Těšín, okr. Karviná
Místa působení: Třinec, okr. Frýdek-Místek
Pozn.: píše polsky a česky; publikuje v novinách a časopisech; překládá z polštiny do češtiny
Literatura: Salon. Literární příloha Práva, 2002, č. 291; Málková, I. – Urbanová, S.: Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945–2000). Olomouc 2001.

Šindlářová, Irena – spisovatelka; folkloristka; sběratelka lidových pohádek a pověstí
* 08. 07. 1951 Přerov
Místa působení: Pohořany, okr. Olomouc
Pozn.: autorka vlastivědných a historických prací; přispívá do novin a časopisů; spolupracuje s rozhlasem

Taufer, Jiří – básník; literární historik; literární teoretik; novinář; překladatel

* 05. 07. 1911 Boskovice, okr. Blansko

† 03. 12. 1986 Praha

Místa působení: Brno

Pozn.: za okupace působil v Moskvě v čs. vysílání moskevského rozhlasu; po návratu redaktor Tvorby, nakladatelství Svoboda; činný v diplomatických službách a vládních funkcích; překládal z ruštiny poezii

Literatura: Slovník českých spisovatelů od roku 1945. 2. M–Ž. Praha 1998; Český biografický slovník XX. století. 3. Q–Ž. Praha 1999; Čeští spisovatelé 20. století. Praha 1985.

Zelinský, Miroslav – literární teoretik; literární historik; překladatel

* 24. 07. 1961 Kroměříž

Místa působení: Brno; Ostrava

Pozn.: zabývá se moderní českou literaturou; přispívá do Tvaru; spolupráce s Českou televizí; překládá ze slovenštiny

Literatura: Kdo je kdo. Obec spisovatelů. Praha 1996; Salon. Literární příloha Práva, 2002, č. 286; Málková, I. – Urbanová, S.: Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945–2000). Olomouc 2001; Černá, J.: Slovníček současných brněnských spisovatelů. Brno 1994.

SRPEN

Blažková, Jarmila – historička výtvarného umění; muzejní pracovnice; pracovnice památkové péče; překladatelka

* 15. 08. 1911 Příbor, okr. Nový Jičín

† květen 1982 Praha

Pozn.: od roku 1951 v Praze – Státní památková správa, Státní ústav památkové péče, Národní galerie, UMPRUM; přednášela na ČVUT, FF UK; zabývala se výzkumem tapisérií

Literatura: Kdo je kdo v Československu. 1. A–J. Praha 1969; Kdy zemřeli...? 1980–1985. Praha 1992.

Gebauer, Kurt – sochař

* 18. 08. 1941 Hradec nad Moravicí, okr. Opava
Pozn.: od roku 1990 pedagog Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze

Literatura: Kdo je kdo. 91/92. Česká republika. Federální orgány ČSFR. 1. A–M. Praha 1991; Naše Opavsko, 9.8.1991; Český biografický slovník XX. století. 1. A–J. Praha 1999.

Heřmánek, František – autor rozhlasových her; básník; prozaik; redaktor

* 02. 08. 1901 Třeboň, okr. Jindřichův Hradec

† 15. 09. 1946 Praha

Místa působení: Brno; Tišnov, okr. Brno-venkov
Pozn.: redaktor Lidových novin v Praze; přispíval do Moravského slova, Moravských novin, Moravské orlice

Literatura: Slovník českých spisovatelů. Praha 1964; Český biografický slovník XX. století. 1. A–J. Praha 1999; Čeští spisovatelé 20. století. Praha 1985.

Hortvík, František – publicista; prozaik

* 17. 08. 1871 Dambořice, okr. Hodonín

† 03. 04. 1933 Brno

Místa působení: Klobouky, okr. Břeclav

Pozn.: přítel a lékař rodiny diváckých Mrštíků;

využíval literární náměty z lékařské praxe; přispíval do Herbenových Besed Času
Literatura: Vlach, J.: Co dalo Ždánicko krajové i národní kultuře. Brno 1994.

Hrejsa, František – spisovatel

* 11. 08. 1861 Humpolec, okr. Pelhřimov

† 19. 02. 1942 Myslivořice, okr. Třebíč

Místa působení: Myslivořice, okr. Třebíč; Valašské Meziříčí, okr. Vsetín

Pozn.: autor teologických knih

Literatura: Kdy zemřeli...? 1967 – 1970 a 1935 – 1936. Praha 1970.

Hybner, Boris – mim; režisér pantomimy; scenárista pantomimy

* 05. 08. 1941 Vyškov

Pozn.: začínal v souboru L. Fialky; v letech 1968–72 působil v Divadle Alfréda Jarryho, které založil s C. Turbou; režisér, zakladatel, herec, autor souboru Gag (1978); roku 1990 založil divadlo Studio Gag; rozvíjení odkazu němého grotesky; od roku 1999 vedoucí katedry non-verbálního divadla na HAMU v Praze

Literatura: Fikejz, M.: Český film. Herci a herečky. 1. A–K. Praha 2006; Český taneční slovník. Praha 2001; Týdeník televize, 26, 1991, č. 33; Kdo je kdo 91/92. 1. A–M. Praha 1991; Český biografický slovník XX. století. 1. A–J. Praha 1999.

Kalda, Ozeř – dramatik; prozaik; autor dětské literatury

* 04. 08. 1871 Nové Město na Moravě, okr. Žďár nad Sázavou

† 02. 01. 1921 Praha

Místa působení: Valašské Meziříčí, okr. Vsetín

Oblast působení: Valašsko

Pozn.: vztah díla k Valašsku

Literatura: Chaloupka, O. – Voráček, J.: Kontury české literatury pro děti a mládež. Praha 1984; Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 2/II. K–L. Praha 1993; Šuleř, O.: Laskavé medailony. Ostrava 2007.

Kořínek, František Bronislav – publicista; překladatel; redaktor

* 27. 08. 1831 Nová Ves, okr. Žďár nad Sázavou

† 02. 11. 1874 Praha

Místa působení: Brno

Pozn.: během studií přispíval do periodik Pražské noviny, Lumír; od roku 1854 působil jako profesor dějepisu na gymnáziu ve Varaždině (Chorvatsko), Štýrském Hradci, Záhřebu, odkud byl vypovězen pro své slovanské smýšlení a usadil se v Praze; působil jako redaktor Národních listů v Praze, Moravské orlice v Brně; překládal z polštiny a ruštiny; byl pokládán za možného nástupce K. H. Borovského
Literatura: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 2/II. K–L. Praha 1993; Zejda, R. – Jurman, H. – Havlíková, L.: Slovník spisovatelů okresu Žďár nad Sázavou. Třebíč 1992.

Landesmann, Heinrich – básník; prozaik

* 09. 08. 1821 Mikulov, okr. Břeclav

† 03. 12. 1902 Brno

Místa působení: Brno

Pozn.: žil střídavě v Berlíně, Vídni, Drážďanech; od 15 let po nemoci hluchý a slepý

Literatura: Heller, H.: Mährens Männer der Gegenwart. 5. Brno 1892; Ottův slovník naučný.

15. Praha 1900; Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských. Praha 1987.

Mácha, Rudolf Bedřich – kulturně-osvětový pracovník; publicista; prozaik; překladatel

* 10. 08. 1881 Čeladná, okr. Frýdek-Místek

† 14. 12. 1960 Bystřice pod Hostýnem, okr. Kroměříž

Místa působení: Bystřice pod Hostýnem, okr. Kroměříž

Pozn.: přátelské styky s J. S. Macharem a F. Sokolem-Tůmou; sokolský činitel; autor fejetonů a aforismů

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. 3 (15). Ostrava 2002; Ficek, V.: Biografický slovník širšího Ostravska. 2. Opava 1976; Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska 2000. Valašské Meziříčí 2000.

Míček, Eduard – historik výtvarného umění; kulturně-osvětový pracovník; literární historik; literární teoretik; vydavatel

* 19. 08. 1891 Frýdek, okr. Frýdek-Místek

† 25. 06. 1962 Austin (Texas, USA)

Pozn.: od roku 1924 v USA; zakladatel katedry slovanských jazyků a širitel českého jazyka na univerzitě v Texasu; profesor slovanské filologie

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. 6. Ostrava 1996; Ficek, V.: Biografický slovník širšího Ostravska. 3. Opava 1979.

Mokrý, Josef – publicista; sběratel lidových pověstí

* 11. 08. 1881 Nížkov, okr. Žďár nad Sázavou

† 20. 03. 1962 Žďár nad Sázavou

Místa působení: Žďár nad Sázavou

Pozn.: spolupracoval s městským muzeem ve Žďáru nad Sázavou; publikoval v Horáckých listech; velká část díla zůstala v rukopisech

Literatura: Zejda, R. – Jurman, H. – Havlíková, L.: Slovník spisovatelů okresu Žďár nad Sázavou. Třebíč 1992; Prchal, J.: Biografický slovník Polenska. Polná 2002.

Morcinek, Gustaw – prozaik; publicista

* 25. 08. 1891 Karviná-Doly, okr. Karviná

† 20. 12. 1963 Krakov (Polsko)

Místa působení: Karviná

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. 7 (19). Ostrava 2005; Kovářík, V.: Literární toulky Moravou. Praha 1978; Literární toulky okolím Karviné. Karviná 1988; Slovník polských spisovatelů. Praha 2000.

Neuwirth, Vladimír – filosof; překladatel; publicista; esejista

* 12. 08. 1921 Komárov, okr. Opava

† 22. 05. 1998 Opava

Místa působení: Opava

Pozn.: v letech 1961–68 byl vězněn; od roku 1968 žil v exilu v Rakousku, v Belgii a v Německu; v roce 1991 se vrátil do Opavy

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. 1 (13). Ostrava 2000; V roce 1998 zemřeli. Brno 1999.

Novotný, František – filolog; překladatel

* 29. 08. 1881 Hlína, okr. Chrudim

† 20. 09. 1964 Brno

Místa působení: Brno

Pozn.: autor překladů antických autorů

Literatura: Šlechtová, A. – Levora, J.: Členové České akademie věd a umění 1890–1952. Praha 2004; Kdy zemřeli...? 1963–1966. Praha 1966; Český biografický slovník XX. století. 2. K–P. Praha 1999; Chmel, Z.: Galerie brněnských osobností. 2. K–P. Brno 1999.

Palas, Karel – literární historik

* 24. 08. 1931 Budišov, okr. Třebíč

† 24. 03. 2005

Místa působení: Brno

Literatura: Černá, J.: Slovníček současných brněnských spisovatelů. Brno 1994; Universitas, 38, 2005, č. 2.

Píšek, František – novinář; literární kritik; překladatel

* 14. 08. 1901 Praha

† 07. 11. 1982 Brno

Místa působení: Brno

Pozn.: přispíval do časopisů Červen, Rudé květy, U-Blok

Literatura: Kdy zemřeli...? 1980–1985. Praha 1992.

Ptáčník, Karel – dramatik; prozaik; publicista; redaktor

* 27. 08. 1921 Břeclav

† 01. 05. 2002 Praha

Místa působení: Adamov, okr. Blansko; Brno; Bruntál

Pozn.: v letech 1956–59 redaktor časopisu Květen

Literatura: Kdo je kdo v České republice na přelomu 20. století. 5000 biografických hesel nej-

významnějších osobností. Praha 1998; Slovník českých spisovatelů. Toronto 1982; Český biografický slovník XX. století. 2. K–P. Praha 1999.

Reček, Leopold – básník; publicista; prozaik

* 31. 08. 1881 Frenštát pod Radhoštěm, okr. Nový Jičín

† 20. 06. 1949

Místa působení: Frenštát pod Radhoštěm, okr. Nový Jičín

Oblast působení: Valašsko

Pozn.: autor básní a fejetonů v katolickém duchu; přispíval do řady časopisů; ve Frenštátě pod Radhoštěm založil Farní věstník sv. Martina
Literatura: Ficek, V.: Biografický slovník širšího Ostravska. 2. Opava 1976; Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska 2000. Valašské Meziříčí 2000.

Scholtis, August – prozaik; básník; esejista

* 07. 08. 1901 Bolatice, okr. Opava

† 25. 04. 1964 Berlín (Německo)

Místa působení: Chuchelná, okr. Opava; Horní Benešov, okr. Opava

Oblast působení: Opavsko; Slezsko

Pozn.: psal německy; zabýval se problematikou multikulturního prostředí Hlučínska a Horního Slezska

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. 9. Ostrava 1997.

Spáčil, Augustin – spisovatel; překladatel

* 28. 08. 1871 Prostějov

† 30. 12. 1929 Prostějov

Literatura: Osobnosti střední Moravy 1999. Olomouc 1998.

Troska, J. M. – prozaik

* 03. 08. 1881 Valašské Klobouky, okr. Zlín

† 03. 09. 1961 Praha

Pozn.: autor sci-fi a dobrodružných knih

Literatura: Moravskoslezský den, 2.2.1993; Adamovič, I.: Slovník české literární fantastiky a science fiction. Praha 1995; Chaloupka, O. – Voráček, J.: Kontury české literatury pro děti a mládež. Praha 1984; Šuleř, O.: Laskavé medailony. Ostrava 2007; Slovník českých spisovatelů. Praha 2000.

Votava, Josef – publicista; restaurátor; spisovatel; vlastivědný pracovník

* 21. 08. 1851 Nedvězí, okr. Olomouc

† 25. 12. 1940 Dolní Rožínka, okr. Žďár nad Sázavou

Místa působení: Vítochov, okr. Žďár nad Sázavou

Literatura: Bystřicko, 1991, prosinec.

Vytlečka, Josef – historik umění; archeolog

* 15. 08. 1861 Štípa, okr. Zlín

† 08. 01. 1942 Olomouc

Místa působení: Olomouc

Pozn.: členem arcidiecézní rady pro ochranu uměleckých památek a starožitností; literárně činný v oboru dějin umění

Literatura: Olomoucké hřbitovy a kolumbária. Olomouc 2001; Kdy zemřeli...? 1937–1962. Praha 1962.

Zogata, Jindřich – básník; kulturní referent; prozaik; překladatel

* 06. 08. 1941 Jaworzynka (Polsko)

Místa působení: Brno; Frýdek-Místek; Karviná; Brno

Pozn.: publikuje v českých a polských periodikách; pod jménem Kamila Smyčková napsal pro ostravskou televizi scénář filmu Poslední gajdoš; ve svém díle řeší vztah mezi přírodou a civilizací

Literatura: Slavíková, V.: Spisovatelé Jihomoravského kraje. Brno 1989; Slovník českých spisovatelů od roku 1945. 2. M–Ž. Praha 1998; Málková, I. – Urbanová, S.: Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945–2000). Olomouc 2001; Slovník českých spisovatelů. Toronto 1982.

ZÁŘÍ

Dostál-Lutinov, Karel – básník; publicista; překladatel

* 22. 09. 1871 Prostějov

† 29. 11. 1923 Prostějov

Místa působení: Loučná nad Desnou, okr. Šumperk; Nový Jičín; Prostějov

Pozn.: spoluvydavatel knižnice Básnické obzory katolické; přídomek Lutinov zvolil podle otceva rodiště – Lutína

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. 3. Opava – Ostrava 1995; Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 1. A–G. Praha 1985; Lidová demokracie, 24.4.1992; Všetická, F.: Olomouc literární. Olomouc 2002.

Dvořák, Miloš – esejista; literární kritik; literární teoretik; překladatel

* 09. 09. 1901 Jasenice, okr. Třebíč

† 26. 07. 1971 Náměšť nad Oslavou, okr. Třebíč
Místa působení: Náměšť nad Oslavou, okr. Třebíč; Třebíč

Pozn.: katolické zaměření; překládal z francouzštiny; přispíval do revue Akord; redigoval s Bedřichem Fučíkem časopis Tvar

Literatura: Naším krajem, 1991, č. 4; Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 1. A–G. Praha 1985; Slovník českých spisovatelů. Toronto 1982; Český biografický slovník XX. století. 1. A–J. Praha 1999.

Flek, Wolfgang – básník

* 04. 09. 1881 Vídeň (Rakousko)

† 1954 Brno

Místa působení: Nové Město na Moravě, okr. Žďár nad Sázavou

Pozn.: psal satirické črty a básně, které uveřejňoval v čas. Horácký přítel, Horácké besedy, Halina aj.

Literatura: Zejda, R. – Jurman, H. – Havlíková, L.: Slovník spisovatelů okresu Žďár nad Sázavou. Třebíč 1992.

Gel, František – novinář; prozaik; překladatel; rozhlasový redaktor

* 18. 09. 1901 Město Albrechtice, okr. Bruntál

† 17. 10. 1972 Praha

Místa působení: Brno

Pozn.: pobýval v Praze, Norimberku, ve Francii a Anglii; věnoval se psaní soudniček; redaktor Československého rozhlasu; přednášel teorii novinářství na UK v Praze; autor literatury faktu

Literatura: Ficek, V.: Biografický slovník širšího Ostravska. 5. Opava 1983; Slovník českých spisovatelů od roku 1945. 1. A–L. Praha 1995; Český biografický slovník XX. století. 1. A–J. Praha 1999.

Glazarová, Jarmila – prozaička; publicistka; reportérka

* 07. 09. 1901 Malá Skála, okr. Jablonec nad Nisou

† 20. 02. 1977 Praha

Místa působení: Klimkovice, okr. Nový Jičín

Pozn.: kulturní atašé v Moskvě

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. 1. Opava – Ostrava 1993; Slovník české literatury 1970–1981. Praha 1985; Slovník českých spisovatelů od roku 1945. 1. A–L. Praha 1995; Český biografický slovník XX. století. 1. A–J. Praha 1999; Čeští spisovatelé 20. století. Praha 1985; Míkulcová, M. – Graclík, M.: Kulturní toulky Valašskem. Frýdek-Místek 2001.

Grubhofferová, Marie – prozaička; autorka dětské literatury

* 28. 09. 1901 Paskov, okr. Frýdek-Místek

† 20. 04. 1977 Ostravice, okr. Frýdek-Místek

Místa působení: Místek, okr. Frýdek-Místek; Ostrava; Ostravice, okr. Frýdek-Místek

Literatura: Adamovič, I.: Slovník české literární fantastiky a science fiction. Praha 1995; Ficek, V.: Biografický slovník širšího Ostravska. 4. Opava 1981.

Chvatík, Ivan Tomáš – filosof; překladatel

* 15. 09. 1941 Olomouc

Pozn.: v samizdatu vydal 27 svazků Archívního

souboru Jana Patočky; překlady z němčiny (J. Patočka, M. Heidegger)

Literatura: Kdo je kdo. 91/92. Česká republika. Federální orgány ČSFR. 1. A–M. Praha 1991; Český biografický slovník XX. století. 1. A–J. Praha 1999; Československý biografický slovník. Praha 1992.

Kafka, Bohuš – básník; překladatel; výtvarný kritik a publicista

* 17. 09. 1901 Náměšť nad Oslavou, okr. Třebíč
† 14. 11. 1978 Brno

Místa působení: Brno; Moravský Krumlov, okr. Znojmo

Pozn.: lyrický básník ovlivněný poetismem a poezií J. Hory

Literatura: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 2/II. K–L. Praha 1993.

Kocourek, Franta – novinář; publicista; dramatik; prozaik

* 14. 09. 1901 Praha

† 13. 05. 1942 Osvětim (Polsko)

Místa působení: Zlín

Pozn.: průkopník rozhlasové reportáže

Literatura: Kunc, J.: Slovník českých spisovatelů beletristů. 1945–1956. Praha 1957.

Kopic, Bořivoj – básník; redaktor; prozaik

* 09. 09. 1931 Hradec Králové

† 24. 07. 1982 Praha

Místa působení: Třebíč

Literatura: Čermáková, M.: Regionální osobnosti – výběr. Třebíč 1995.

Malura, Jan – literární historik; literární kritik

* 24. 09. 1971 Opava

Místa působení: Ostrava

Pozn.: badatelský zájem o literaturu 16.–18. století; pravidelně publikuje v časopisech Tvar a Česká literatura

Literatura: Málková, I. – Urbanová, S.: Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945–2000). Olomouc 2001.

Reichel, Tomáš – esejista; básník; redaktor

* 20. 09. 1971 Boskovice, okr. Blansko

Místa působení: Brno

Pozn.: autor recenzí a básní v časopisech Host, Tvar, Proglas, Salon Práva, Literární noviny aj.

Literatura: Báseň mého srdce. Brno 2005; Salon. Literární příloha Práva, 2003, č. 306.

Rýznar, Václav – vlastivědný pracovník; prozaik; básník

* 28. 09. 1901 Horní Studénky, okr. Šumperk

† 02. 05. 1980 Olomouc

Místa působení: Horní Olešná, okr. Šumperk; Olomouc

Oblast působení: Šumpersko

Pozn.: spolupracoval s muzeem v Šumperku; autor článků se školskou a vlastivědnou tematikou

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. 2. Opava – Ostrava 1994; Kdy zemřeli...? 1980–1985. Praha 1992; Filip, Z.: Biografický slovník okresu Šumperk. Šumperk 2001.

Seifert, Jaroslav – básník; publicista; redaktor; překladatel

* 23. 09. 1901 Praha

† 10. 01. 1986 Praha

Místa působení: Brno
 Pozn.: nositel Nobelovy ceny za literaturu; od roku 1930 redaktor sociálně demokratického tisku; po roce 1949 svobodně povolání
 Literatura: Šlechtová, A. – Levora, J.: Členové České akademie věd a umění 1890–1952. Praha 2004; Slovník českých spisovatelů. Toronto 1982; Český biografický slovník XX. století. 3. Q–Ž. Praha 1999; Čeští spisovatelé 20. století. Praha 1985.

Schikaneder, Emanuel – dramatik; skladatel; herec; ředitel divadelní společnosti
 * 01. 09. 1751 Straubing (Německo)
 † 21. 09. 1812 Vídeň (Rakousko)

Místa působení: Brno
 Literatura: Ludvová, J.: Hudební divadlo v českých zemích. Praha 2006.

Surůvka, Jiří – malíř
 * 24. 09. 1961 Ostrava
 Místa působení: Ostrava

Literatura: Ševeček, L.: II. Nový zlínský salon. Zlín 1999. – Katalog výstavy.

Veselá, Marie – básnířka; koncertní zpěvačka; prozaička; překladatelka

* 08. 09. 1881 Unhošť, okr. Kladno

† 07. 04. 1966 Praha

Místa působení: Luhačovice, okr. Zlín

Literatura: Biografický slovník českých zemí. [9.] C. Praha 2008; Malovaný kraj, 32, 1996, č. 6.

Zapletal, Zdeněk – prozaik; televizní scenárista
 * 03. 09. 1951 Kyjov, okr. Hodonín

Místa působení: Holešov, okr. Kroměříž; Tučapy, okr. Kroměříž; Zlín

Pozn.: v prózách z 90. let osobitě reflektoval konec komunistického režimu a realitu polistopadového období

Literatura: Slovník českých spisovatelů od roku 1945. 2. M–Ž. Praha 1998; Slovník českých spisovatelů. Praha 2000; Český biografický slovník XX. století. 3. Q–Ž. Praha 1999.

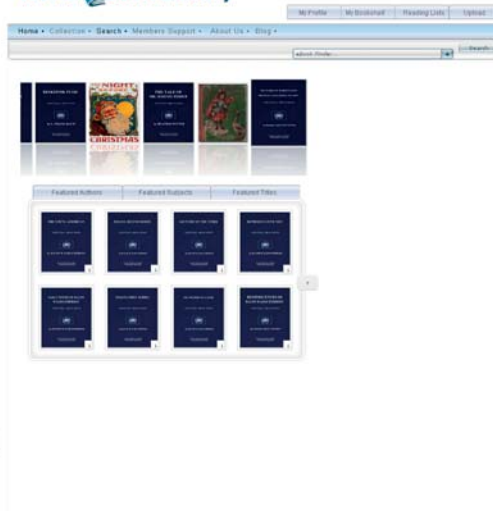
Krok informuje

Krok vychází čtvrtletně v březnu, červnu, září a prosinci. Je možné si jej **BEZPLATNĚ** vyzvednout v obou budovách Vědecké knihovny na Bezručově ulici (poblíž Červeného kostela v Olomouci). KROK bude k dispozici u informační služby, ve studovnách a ve volném výběru.

Časopis si lze také předplatit částkou 80 Kč (tj. 20 Kč na každé ze čtyř ročních čísel). Jde o příspěvek na cenu poštovního a balného.

Objednávky předplatného zasílejte na sekretariát Vědecké knihovny, Bezručova 3, 779 11 Olomouc, nebo na e-mail info@vkol.cz. Krok lze objednat i telefonicky na čísle 585 205 394.

Nevyžádané rukopisy se nevracejí, názory autorů nemusí vždy vyjadřovat stanovisko redakce. Za věcný obsah článku ručí autor.

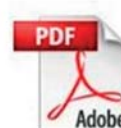
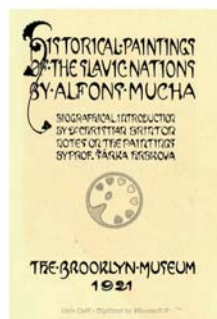

Využijte zkušební přístup do databáze elektronických knih

World eBook Library

- Téměř 2 miliony elektronických knih vzniklých digitalizací rozsáhlých světových kolekcí
- E-knihy je možné stahovat a kopírovat pro svou potřebu bez jakýchkoli dalších omezení
- Databáze je volně dostupná prostřednictvím počítačů v prostorách Vědecké knihovny v Olomouci
- Registrovaní čtenáři mohou elektronické knihy prohlížet či stahovat i z domova

<http://www.worldbooklibrary.org>

Z obsahu:

Helena Veličková s Jitkou Brůnovou

Svatý Vojtěch – Čech nebo Polák?

- Jarosław Pastuszak

Jak stonali a léčili staří Čechové (3. část)

- Alena M. Černá

Školní děti objektem marketingu

- Eva Vrbová

Letní poezie Zbyňka Šišky

Ženy ve spektru civilizací

- Jaroslav Krejčí

Jak vypadá ideální Čech?

- Miloslav Urban

2